

**IZVEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA
PREMA REZOLUCIJI GENERALNE
SKUPŠTINE 52/35 (1998)***

15. novembar 1999.

(delovi)

I UVOD

1. Ovaj izvještaj se dostavlja u skladu sa tačkom 18 Rezolucije 53/35 Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija (GS OUN) od 30. novembra 1998. Generalna skupština je u toj tački zatražila:

“Sveobuhvatan izvještaj, uključujući ocjenu, o događajima koji počinju od uspostavljanja sigurne zone (safe area) Srebrenica, 16. aprila 1993, u skladu sa Rezolucijom 819 (1993). Vijeca sigurnosti, poslije čega je uslijedilo uspostavljanje drugih sigurnih zona, dok Vijeca sigurnosti nije odobrilo Mirovni sporazum Rezolucijom 1031 (1995) od 15. decembra 1995. Imajući u vidu relevantne odluke Vijeca sigurnosti i postupke pred Međunarodnim sudom, Generalna skupština podstiče državne članice i ostale zainteresirane strane da pruže informacije koje se na to odnose.”

2. Dana 16. novembra 1995. Međunarodni sud za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju (ICTY) podigao je Optužnicu protiv Radovana Karadžića (predsjednika Republike Srpske) i Ratka Mladića (komandanta Vojske bosanskih Srba) za njihovu navodnu direktnu odgovornost za počinjena zverstva u julu 1995. protiv stanovništva bosanskih Muslimana iz Srebrenice, proglašene sigurnom zonom pod zaštitom Ujedinjenih nacija (UN). Nakon što je ispitao dokaze koje je tužitelj dostavio, sudija Riad (Fouad Riad) je potvrdio Optužnicu, navodeći da:

“Nakon što je Srebrenica pala pod opsadom srpskih snaga u julu 1995, izgleda da se uistinu desio grozan masakr nad muslimanskim stanovništvom. Dokazi koje je tužilac ponudio opisuju scene nezamislivog divljaštva: hiljade muškaraca je pogubljeno i zakopano u masovne grobnice, * Srebrenica 1995, knjiga 3, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2000.

stotine muškaraca je zakopano živo, muškarci i žene su sakaćeni i poklani, djeca ubijana pred očima svojih majki, djed prisiljen da jede jetru svog unuka. Ovo su istinske scene iz pakla, pisane na najmračnijim stranicama ljudske historije.”¹

3. Ujedinjene nacije su imale mandat “da odvrate napade” na Srebrenicu i pet drugih “sigurnih zona” u Bosni i Hercegovini. Uprkos tom mandatu, unutar i oko tih sigurnih zona, pobijeno je do 20.000 ljudi, pretežno iz zajednice bosanskih Muslimana. Pored toga, većina od 117 pripadnika Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (United Nations Protection Forces – UNPROFOR), koji su izgubili svoje živote u Bosni i Hercegovini, poginuli su i oko sigurnih zona. Zahtijevajući da se podnese ovaj izvještaj, Generalna skupština mi je pružila priliku da objasnim zašto Ujedinjene nacije nisu osujetile srpski napad na Srebrenicu i one grozomorne događaje koji su uslijedili.

4. Nastojeći da se što više približim istini, vratio sam se počecima politike sigurnih zona, raspravljajući o razvoju te politike u periodu od

nekoliko godina. Skrenuo sam pažnju čitaocu na rezolucije Vijeca sigurnosti i sredstva koja su bila na raspolaganju za sprovođenje tih rezolucija. Ponovo sam se osvrnuo kako se ta politika provodila na terenu, kao i na napade koji su se desili u drugim sigurnim zonama: Sarajevu, Goraždu, Bihaću. Analizirao sam debate koje su se vodile unutar Međunarodne zajednice o upotrebi sile, a posebno o upotrebi zračne sile Organizacije sjeveroatlantskog pakta (Northatlantic Treaty Organization – NATO). Takođe, sam analizirao ulogu Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija i padu Srebrenice, i u skoro zaboravljenom slučaju Žepe. Konačno, sjećam se kako je Međunarodna zajednica, nakon što je propustila da odlučno djeluje u toku svih ovih događaja, iznašla novu spremnost nakon pada Srebrenice, i kako je, nakon posljednjeg srpskog napada na sigurnu zonu Srebrenice, i kako je, nakon posljednjeg srpskog napada na sigurnu zonu Sarajeva, pokrenuta zajednička vojna akcija da bi se osiguralo da se takvi napadi više ne ponove.

5. Analizirajući ove događaje, niukom slučaju nisam nastojao da odvratim kritike usmjerene na Sekretarijat Ujedinjenih nacija. Služeći kao Generalni podsekretar za mirovne operacije tokom najvećeg dijela perioda koji analiziram, potpuno sam upoznat sa mandatom koji je povjeren Ujedinjenim nacijama, te s bolom uviđam promašaje Organizacije u provođenju tog mandata. Bolje rečeno, cilj moje analize pozadine neuspjeha politike sigurnih zona jeste da rasvijetlim procese koji su uticali da se same Ujedinjene nacije nađu u julu 1995. suočene sa ovim šokantnim događajima. Postoji pitanje odgovornosti, i mi iz Ujedinjenih nacija dijelimo tu odgovornost, kako to navodi i Ocjena na kraju ovog Izvještaja. Isto tako je važno da postoje pouke koje trebaju izvući svi oni koji su učestvovali u formiranju i provođenju međunarodnih odgovora na događaje kakav je bio rat u Bosni i Hercegovini. 1 Saopštenje za štampu Međunarodnog suda za zločine u bivšoj Jugoslaviji (CC/PIO/026-E), Hag, 16. novembar 1995.

Postoje pouke i za Sekretarijat, a postoje lekcije i za države članice koje su oblikovale međunarodni odgovor na kolaps bivše Jugoslavije.

6. Prije nego što se krene sa pregledom navedenih događaja, smatram da je važno napomenuti da se uopće nećemo doticati velikog dijela historije rata u Bosni i Hercegovini. Rat je započeo 6. aprila 1992. Najveći dio teritorije koju su Srbi osvojili, učinili su to u prvih 60 dana rata prije nego što je UNPROFOR imao bilo kakvo značajno prisustvo u Bosni i Hercegovini. U toku tih 60 dana, oko milion stanovnika je raseljeno iz svojih domova. Nekoliko desetina hiljada, uglavnom bosanskih Muslimana, je ubijeno. Popratnim scenama barbarstva, općenito, nisu bili svjedoci ni UNPROFOR ni drugi predstavnici međunarodne zajednice, i one ne čine dio ovog Izvještaja. Osim toga, rat u Bosni i Hercegovini je uključivao i devet mjeseci otvorenog rata između, uglavnom, muslimanskih snaga Bosanske vlade i, uglavnom, hrvatskih snaga iz Hrvatskog vijeća odbrane (HVO). Taj rat, iako važan za shvatanje sukoba u Bosni i Hercegovini, nije općenito doticao sigurne zone – koje su fokus ovog izvještaja. Zbog toga se u Izvještaju ne pojavljuju bilješke o tom sukobu.

7. Na početku bih želio istaći da izvjesni dijelovi Izvještaja možda liče na prikaze o padu Srebrenice koji su se već pojavili u velikom broju

kritički oštrih knjiga, članaka iz časopisa i izvještaja za štampu. Ti sekundarni izvještaji nisu korišćeni kao izvor informacija za Izvještaj. Međutim, ponovo je posvećena pažnja pitanjima i pregledima događaja koje oni daju, te su ispitani iz perspektive Ujedinjenih nacija. Nadam se da razjašnjenje tih prikaza doprinosi historijskoj rekonstrukciji ovog događaja. Takođe, bih htio istaći da, uprkos iskrenom nastojanju da to učinim, do sada nisam mogao odgovoriti na sva otvorena pitanja o padu Srebrenice.

8. Izvještaj je pripremljen na osnovu arhivskih istraživanja unutar sistema Ujedinjenih nacija, kao i na osnovu intervjua vođenih sa pojedincima koji su, u ovom ili onom svojstvu, učestvovali ili imali saznanje o dotičnim događajima. U interesu jasnijeg razumijevanja ovih događaja, poduzeo sam izuzetan korak da uđem u evidenciju u informacijama za javnost koje se nalaze u povjerljivim registrima Ujedinjenih nacija. Pored toga, želio bih izraziti svoju zahvalnost onim državama članicama, organizacijama i pojedincima koji su pružili informacije za ovaj izvještaj. Lista lica sa kojim su vođeni razgovori vezano za ove događaje nalaze se u Dodatku (str. 265-271). S obzirom da je ta lista prilično dugačka, vrijeme kao i finansijaska sredstva, te ostali vidovi ograničenja, spriječili su obavljanje intervjua sa mnogim drugim pojedincima koji bi bili u situaciji da pobliže objasne svoja viđenja ovog predmeta. U najvećem broju slučajeva, razgovori su vođeni na bazi nepridavanja posebne pažnje događaju, da bi se tako potaklo što nepristrasnije otkriće. Takođe, sam poštivao zahtjev onih pojedinaca koji su pružili informacije za Izvještaj pod uslovom da se ne navode njihova imena.

9. Sve ove izuzetne mjere koje sam poduzeo u pripremanju Izvještaja održavaju važnost koju sam pridao rasvjetljavanju onog što sudija Rijad opisuje kao "najmračnije stranice u ljudskoj historiji".

II KONTEKST DOGAĐAJA

A. Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i osnivanje Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija

10. Raspad SFRJ je ubrzan 1991. proglašenjem nezavisnosti republika Hrvatske i Slovenije 25. juna 1991. Tadašnji Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, dr. Havijer Perez de Kueljar (Javier Perez de Cuellar) općenito je ocjenjivan prema svom reagovanju na ove događaje, izrazivši kasnije u zabrinutost da će "rano selektivno priznavanje proširiti sukob (koji je u toku) i podgrijeti eksplozivnu situaciju u naročito u Bosni i Hercegovini" (S/1991/23280, Dodatak IV). Jedan od glavnih razloga za oprez bilo je saznanje da će priznavanje nezavisnosti jugoslovenskih republika dovesti znatan broj srpskih zajednica i ostalih u situaciju u ugroženih manjina u Hrvatskoj, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji (FYROM), a naročito u Bosni i Hercegovini. Početnu zabrinutost dijelile su države članice Evropske zajednice (EZ), koje su oformile Komisiju da ispita da li ili ne jugoslovenske republike, koje traže međunarodno priznanje, zadovoljavaju određene kriterije, posebno one koji se odnose na ustavnu zaštitu manjina (Arbitražna komisija Haške konferencije EZ o Jugoslaviji, na čelu sa predsjednikom Ustavnog suda Francuske R. Badinterom – Robert Banenteur, primjedba Redakcije). Međutim, ove države su kasnije nastavile sa priznavanjem svi tri republike, unatoč zabrinutosti da su

samo Slovenija i bivša Jugoslovenska Republika Makedonija zadovoljile postavljene kriterije.

11. Nakon što je Slovenija proglasila nezavisnost, izbio je rat između slovenskih snaga i pretežno srpskih snaga u Jugoslovenskoj narodnoj armiji (JNA). Međutim, borbe su trajale tek desetak dana sa lakšim gubicima na obje strane. Sukob se završio Brionskim sporazumom 7. jula 1991, iz čega je, u toku narednih mjeseci došlo do povlačenja snaga JNA i de facto nezavisnosti Slovenije. U Hrvatskoj je borba bila mnogo teža. Proglašenje nezavisnosti dovelo je do pojačavanja oružanih sukoba koji su trajali nekoliko mjeseci, suprotstavljajući hrvatske snage naspram snaga JNA i paravojnih formacija hrvatskih Srba. Ovi sukobi su prerasli u rat punih razmjera u augustu 1991. i nastavili do 2. januara 1992, kada je u Sarajevu, pod okriljem Ujedinjenih nacija, potpisana obustava vatre. Uskoro nakon toga, sukobljene strane u Hrvatskoj su "potpuno i bezuslovno" prihvatile koncept mirovnih operacija Ujedinjenih nacija u Jugoslaviji koji je predložio lični izaslanik Generalnog sekretara, gospodin Sajrus Vens (Cyrus Vance) – "Vensov plan" ("The Vance Plan"). Nakon što je borba u Hrvatskoj okončana u ovoj fazi, srpske snage su de facto zadržale kontrolu nad približno jednom trećinom Republike Hrvatske.

12. Dana 25. septembra 1991. godine, kada su borbe u Hrvatskoj bile na vrhuncu, Vijeće sigurnosti je usvojilo Rezoluciju 713 (1992.) kojom je odlučeno da će "sve zemlje, u cilju uspostavljanja mira i stabilnosti u Jugoslaviji, odmah uspostaviti opći i potpuni embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji i dok Vijeće sigurnosti ne odluči drugačije...". Rezolucija je usvojena jednoglasno, mada je nekoliko posmatrača primijetilo u to vrijeme da će glavni efekat embarga biti zamrzavanje vojnog arsenala svake strane – potez koji će znatno koristiti Srbima, koji su dominirali, i u Jugoslovenskoj vojsci, nešto u manjem obimu, u vojnoj industriji.

13. Dana 15. februara 1992. godine, tadašnji Generalni sekretar dr. Boutros Boutros – Gali (Boutros Boutros – Ghali) koji je bio na ovom položaju od 1. januara 1992. do 31. decembra 1996. dostavio je izvještaj Vijeću sigurnosti, predlažući osnivanje mirovnih snaga za provođenje Vensovog plana. Njegovo zapažanje bilo je sljedeće:

"Ako tek sada predlažem takve snage, razlog tome je složena i opasna situacija u Jugoslaviji i neophodnost da se osigura u što većoj mjeri da snage Ujedinjenih nacija uspiju u konsolidaciji i obustavi vatre, te na taj način olakšaju pregovore o ukupnom političkom rješenju. Kao što je često ponavljano, ovim se traži ne samo djelotvorna obustava vatre, već, takođe, jasno i bezuslovno prihvatanje plana od strane svih kojih se to tiče, sa isto tako jasnim njihovim uvjerenjem o spremnosti za saradnju na njegovom sprovođenju. Došao sam do zaključka da će opasnost da mirovna operacija Ujedinjenih nacija ne uspije zbog nedostatka saradnje strana, biti manje bolna od opasnosti da bi odlaganje dovelo do prekida obustave vatre i do novog ratnog požara u Jugoslaviji" ((S/23592, tačka 28).

14. Vijeće sigurnosti je odobrilo izvještaj Generalnog sekretara, i

21. februara odlučilo, Rezolucijom 743 (1992.) uspostaviti Zaštitne snage ujedinjenih nacija – UNPROFOR, da bi se pomoglo provođenje Vensovog plana. U Sarajevu je 13. marta 1992. postavljen štab UNPROFOR. U to vrijeme na Sarajevo se gledalo kao na neutralno mjesto, te je postojala nada da će se prisustvo UNPROFOR u Bosni i Hercegovini pokazati kao stabilizujući faktor za sve veće tenzije u zemlji. Iako se Rezolucijom 743 (1992.) predviđelo da vojni posmatrači Ujedinjenih nacija patroliraju izvjesnim ograničenim područjima u Bosni i Hercegovini, što je trebalo započeti nakon demilitarizacije zaštićenih zona Ujedinjenih nacija (United Nations Peace Areas – UNPA) u Hrvatskoj, to se nije desilo. Snage nisu imale nikakav mandat do juna 1992. u Bosni i Hercegovini.

B. Nezavisnost Bosne i Hercegovine i izbijanje rata

15. Nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine priznala je EZ (kasnije, 6. aprila 1992, preimenovana u Evropsku uniju (EU)), a dan nakon toga i Sjedinjene Američke Države. U to vrijeme, sporadične borbe koje su se do tada dešavale u većem broju područja, počele su se pojačavati. Situacija se pogoršala zbog povlačenja JNA iz Hrvatske, u skladu sa Vensovim planom, i zbog dislokacije i znatne količine vojnog materijala, posebno teškog naoružanja, u Bosni i Hercegovini. Veći dio ovog vojnog materijala predat je kasnije u ruke bosanskih Srba.

16. Međunarodni komitet Crvenog krsta – MKCK (International Committee of the Red Cross – ICRC) smatrao je da sukob, koji je izbio u Bosni i Hercegovini, ima elemente i međudržavnog oružanog sukoba (tj. invazije te zemlje od strane Savezne Republike Jugoslavije i internog oružanog sukoba. Sa međudržavnog stanovišta, sukob je predstavljao rat između JNA (kasnije poznate kao Vojska Jugoslavije VJ), sa jedne strane, i Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH) i Hrvatskog vijeka odbrane (HVO), na drugoj strani. U kasnijem toku sukoba, još jedna strana sila, Hrvatska vojska (HV), također, je učestvovala u borbama. Sa unutrašnjeg aspekta, rat je predstavljao sukob između oružanih snaga pripisanih većinskim narodima Bosne i Hercegovine.

17. Bošnjaci su (do 1993. poznati kao 'Muslimani' ili 'bosanski Muslimani') koji su predstavljali 44 odsto populacije Bosne i Hercegovine od 4,4 miliona, dominirali u Armiji i Republici Bosne i Hercegovine. Zvanično osnovana 15. aprila 1992, ARBiH se sastojala ab initio od nekoliko elemenata: jedinica teritorijalne odbrane, policijskih snaga, paravojnih snaga i kriminalnih elemenata. Ona je imala prednost u ljudstvu u odnosu na druge sukobljene snage, ali je bila slabo opremljena i uglavnom bez obuke. Do prijepri aprila 1993, kada su izbile borbe između Bošnjaka i Hrvata, ARBiH je mogla osigurati ograničenu količinu vojnog materijala iz naklonjenih stranih izvora preko Hrvatske. Hrvati, koji su činili 17 odsto populacije, dominirali su u HVO. Ove snage su, također, imale na svojoj strani jedinice teritorijalne odbrane, policijske snage, paravojsku i izvjesne istaknute kriminalce. Ali za razliku od ARBiH, HVO je imao podršku Republike Hrvatske koja je obezbeđivala obimnu pomoć.

18. Suprotstavljene ovim snagama bile su krnja JNA (neregularna armija SFRJ/SRJ), 'Vojska Republike Srpske', poznata međunarodnoj

zajednici kao Vojska bosanskih Srba (VBS), i njihovi paravojni saveznici. Sve te snage imale su u sastavu Srbe koji su činili 31 odsto populacije Bosne i Hercegovine. JNA se, pod međunarodnim pritiskom, zvanično povukla iz Bosne i Hercegovine u Saveznu Republiku Jugoslaviju u 10. maja 1992. Međutim, povlačenje je zapravo u velikoj mjeri bilo kozmetika, jer je JNA "iza sebe ostavila" one jedinice čiji su pripadnici bili državljani Bosne i Hercegovine. General Mladić, komandant snaga JNA u Bosni i Hercegovini, preimenovan je u komandanta VRS. U toku cijelog rata koji će uslijediti, VRS je ostala usko vezana za JNA/VJ, i Saveznu Republiku Jugoslaviju, na koju se VRS oslanjala za vojni materijal, obavještajnu službu, novčana sredstva i druge oblike podrške. Srpske paravojne grupe, koje su u sebi imale znatan broj kriminalnih elemenata, često su djelovale uz neposrednu podršku regularne Vojske SR Jugoslavije i bosanskih Srba.

19. Sukob među ovim stranama se u važnim karakteristikama razlikovao od konvencionalnog ratovanja. Prije svega, boje su dobrim dijelom imale lokalni karakter, u kojima su učesnici bili regularni i neregularni borci, djelujući iz blizine svojih domova. Drugo, osnovni cilj sukoba predstavljao je upotrebu vojnih sredstava za teroriziranje civilne populacije, sa namjerom da se prisile na bijegu u procesu koji će biti poznat kao "etničko čišćenje". Treće, iako je nekoliko stotina hiljada ljudi učestvovalo u troipogodišnjem ratu, i iako je nekoliko desetina hiljada boraca ubijeno, sukob je češće bio iscrpljivanje, teror, gangsterizam i pregovaranje, nego što je to bio rat visokog intenziteta.

C. Humanitarne aktivnosti

20. Ured Visokog komesara za izbjeglice pri Ujedinjenim nacijama (UNHCR) bio je vodeća agencija za međunarodne humanitarne aktivnosti u Bosni i Hercegovini, koji je, čim je sukob izbio, uspostavio značajno prisustvo u zemlji. Konvoji UNHCR dijelili su pomoć u hrani, građevinskom materijalu i 'pripremanju zimske opskrbe', sjemenja, odjeće i druge humanitarne robe vlastima sve tri zajednice. Zatim su lokalni organi dijelili ovu robu lokalnom stanovništvu (pri čemu je neizbježno dolazilo do skretanja izvjesnih količina u ruke vojnih snaga i na crno tržište).

21. Srbi su od početka ograničavali dotok humanitarne pomoći u Srebrenicu i druge izolovane bošnjačke zajednice. Humanitarni konvoji su podvrgavani teškim postupcima naplata za prelaz i drugim oblicima zlostavljanja i opstrukcija. Očito je da Srbi nisu imali namjeru provesti potpuno gladovanje bošnjačkih enklava, već više ih dovesti u stanje krajnje oskudice. Tim režimom oskudice, Srbi su učvrstili svoju kontrolu nad enklavama. Oni su (i neki pandani njima u drugim zajednicama), također, imali ekonomsku korist iz ovog sistema, pokrećući trgovinu na crnom tržištu sa okoljenim Bošnjacima.

22. UNHCR je dnevno isporučivao u prosjeku 750 tona humanitarne pomoći u Bosnu i Hercegovinu tokom rata, ali je veliki dio ovoga išao u područja, kojima pristup nije bio pod kontrolom Srba. UNHCR je rijetko u bošnjačkim enklavama mogao zadovoljiti potrebe populacije. Čak i kada bi se osnovne namirnice i mogle dostaviti, ostali artikli traženi za

humanitarnu pomoć stanovništvu, uključujući medicinsku opremu i građevinski materijal, često su sasvim blokirani. Iako je gladovanje skoro bilo nepoznato u ratu u Bosni i Hercegovini, bošnjačke enklave su zaista podnijele periode materijalnih oskudica i psiholoških patnji.

23. U julu 1992, UNHCR je na osnovu Sporazuma o korišćenju aerodroma, isposredovanog uz pomoć UNPROFOR 5. juna (tačka 27), započeo humanitarni zračni most do Sarajeva. Međutim, Srbi su imali kontrolu nad sarajevskim aerodromom. Te su restrikcije – primjenjivane i na drumske konvoje – u znatnoj mjeri korištene i ovdje, na sarajevski humanitarni zračni most. U februaru 1993, dostavljanje pomoći UNHCR druskim konvojima i zračnim mostom, počelo je da se dopunjuje programom bacanja pomoći padobranima iz zraka. Transportni avioni Francuske, Njemačke i SAD obavili su 2.735 letova, ispuštajući humanitarnu pomoć u Bihać, Goražde, Srebrenicu, Žepu i druga izolirana područja, gdje je pristup konvojima bio ograničen. Zbog prijetnje sigurnosti letovima, avioni su okončali program u avgustu 1994, i do tog vremena isporučili skoro 18 hiljada tona, pruživši izvjestan stepen olakšanja najugroženijim zajednicama.

D. Prijedlozi za mirovnu misiju u Bosni i Hercegovini

24. Kada su u Bosni i Hercegovini izbile borbe, Vijetnamske snage sigurnosti je zatražilo od Generalnog sekretara da ispita mogućnosti mirovnih operacija Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini. Generalni sekretar je, slijedeći to, poslao u to područje svog Generalnog podsekretara za mirovne operacije, gospodina Marka Goldinga (Marrack Golding). Gospodin Gulding je ostao u regionu od 4. do 10. maja 1992. Obrazlažući situaciju u Sarajevu, na osnovu posjete gospodina Goldinga, Generalni sekretar je 12. maja 1992. podnio slijedeći izvještaj Vijetnamske snage:

“Grad je redovno noću izložen teškom granatiranju i snajperskoj vatri, a na mahove granatiranje se vrši i u drugo doba dana, često nasumice, od strane neregularnih srpskih vojnika sa okolnih brežuljaka, koji koriste minobacače i laku artiljeriju, navodno stavljenim na raspolaganje od strane JNA... čak i danju, kada je granatiranje slabijeg intenziteta, nema javnog saobraćaja, malo ljudi ide na posao i ulice su uglavnom puste. Gradski civilni aerodrom je zatvoren. Privredni život je na mrtvoj tački i sve veća je nestašica hrane i drugih bitnih potrepština zbog blokade koju su srpske snage nametnule na grad... Jaka neprijateljstva se dešavaju i u drugim mjestima u Republici, naročito u Mostaru i dolini Neretve, u Bosanskoj Krupi i u istočnoj Bosni.”

“Svi međunarodni posmatrači se slažu da ono što se događa predstavlja združeno nastojanje Srba u Bosni i Hercegovini, uz saglasnost ili bar neku podršku od strane JNA, da se stvore ‘etnički čista’ područja za situaciju u pregovaranja o ‘kantonizaciji’ Republike... Tehnika koja se koristi predstavlja okupaciju teritorije od strane vojnih snaga i zastrašivanje nesrpskog stanovništva. Zaključenje sporazuma o obustavi vatre između srpskih i hrvatskih vođa, sklopljen 6. maja 1992, oživio je sumnje o srpskohrvatskom cijepanju Bosne i Hercegovine i ostavljanju minimalne teritorije za muslimansku zajednicu koja se zalaže za pluralističko društvo. Nadalje,

zabrinutost je povećana odlukom beogradskih vlasti da se do 18. maja iz Bosne i Hercegovine povuku svi pripadnici JNA koji nisu državljani Republike. Ovim će se u Bosni i Hercegovini ostaviti, bez efikasne političke kontrole, čak 50 hiljada, uglavnom, srpskih vojnika i njihovo oružje. Vjerovatno će ih preuzeti srpska strana."

"Borbe i zastrašivanja dovela su do masovnog raseljavanja civila...

Nastojanja međunarodne zajednice da pritekne u pomoć ovim napaćenim ljudima u velikoj mjeri su opstruirale zračene strane, čiji i demografski ciljevi izazivaju nezadovoljstvo kod ovih ljudi. Sloboda kretanja uistinu ne postoji: nedavno je konvoj UNHCR morao pregovorima prokrciti put kroz 90 drumskih blokada, između Zagreba i Sarajeva, od kojih su mnoge kontrolirali nedisciplinirani i pijani vojnici neodređene političke pripadnosti, koji nisu bili odgovorni bilo kojoj prepoznatljivoj centralnoj vladi. Sadržaj pomoći se krade, vozila se otimaju, a međunarodni radnici humanitarne pomoći izlažu prijetnji i zlostavljanju" (S/23900, tačke 3-6).

25. Generalni sekretar je konstatirao da je gospodin Gulding razgovarao sa predstavnicima različitih zajednica i ustanovio da predsjednik Alij Izetbegović, Fikret Abdić (oba bosanski Muslimani) i gospodin Mariofi Ljubić (bosanski Hrvat) podržavaju neposrednu intervenciju u Ujedinjenih nacija. Predsjednik Izetbegović je podržao operaciju u provođenju mira silom da bi se "uspostavio red." Gospodin Gulding se, također, sastao sa Karadžićem i drugim srpskim vođama koji, u tom trenutku nisu vidjeli potrebu za nekom ulogom snaga Ujedinjenih nacija za održavanje mira, iako ni on niti predsjednik Franjo Tuđman iz Hrvatske nisu uključili "moguću ulogu mirovnjaka Ujedinjenih nacija u pružanju pomoći za provođenje sporazuma o ustrojstvu koji se očekivao" iz mirovnog procesa pod sponzorstvom Evropske zajednice (Isto, tačka 17).

26. Generalni sekretar je zaključio sljedeće:

"Situacija u Bosni i Hercegovini je tragična, opasna, nasilna i konfuzna. Smatram da u ovoj fazi sukob nije otvoren za mirovni tretman Ujedinjenih nacija. Svaka uspješna mirovna operacija se mora zasnivati na nekom sporazumu između neprijateljskih strana. Takav sporazum može ići od jednostavne obustave vatre pa sve do sveobuhvatnog rješenja njihovog nesporazuma. Bez nekog sporazuma ne može se odrediti djelotvoran mandat, a održavanje mira je nemoguće..."

"Također, mora se primijetiti da uspješna mirovna operacija zahtijeva od strana da poštuju Ujedinjene nacije, njihov mandat i njihov mandat. Jedna od deprimirajućih karakteristika trenutne situacije u Bosni i Hercegovini je da, unatoč svim njihovim poštenim naporima, ni za jednu tamošnju stranu se ne može utvrditi da zadovoljava te uslove..... Ne postoje uslovi koji dopuštaju da mirovna operacija Ujedinjenih nacija pruži efikasne doprinose" (Isto, tačke 25-26).

27. Vijest sigurnosti je zatim zatražilo od Generalnog sekretara da poduzme neke ograničene akcije u području Sarajeva. U Rezoluciji 757 (1992) od 30. maja 1992, koja je, također, nametnula sveobuhvatne ekonomske sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji, Vijest je zatražilo od Generalnog sekretara da nastavi sa korišćenjem svojih dobrih usluga da

bi postigao uslove za neometanu isporuku humanitarne pomoći Sarajevu i drugim mjestima, uključujući uspostavljanje zaštićene zone (security zone) koje obuhvataju Sarajevo i njegov aerodrom. Generalni sekretar je izvij estio Vij eće sigurnosti 6. juna da je UNPROFOR prethodnog dana postigao sporazum pregovaranjem o ponovnom otvaranju Sarajevskog aerodroma za humanitarne ciljeve. Prema uslovima sporazuma, od UNPROFOR se traži da preuzme potpunu operativnu odgovornost za funkcioniranje sarajevskog aerodroma. Generalni sekretar je izrazio mišljenje da sporazum predstavlja "značajan prodor" u tragičnom sukobu u Bosni i Hercegovini, iako je to bio samo prvi korak, te dodao: "Mišljenja sam da se pružena prilika voljom strana da zakluče sadašnji sporazum treba objeručke prihvatiti... S obzirom da će teško naoružanje ostati na brežuljcima, gledajući na Sarajevo i njegov aerodrom, iako pod nadzorom UNPROFOR, valjanost ovog ugovora će zavisiti od dobre namjere zaraćenih strana, a naročito od strane bosanskih Srba da ga savjesno ispoštuju...

Zbog toga preporučujem Vij eću sigurnosti da donese potrebnu odluku da se poveća mandat i snaga UNPROFOR, kako je to predloženo u ovom Izvještaju. Nadati se da će ovo biti prva faza jednog procesa koji će uspostaviti mir u dugo napaćenoj Republici Bosni i Hercegovini" (S/24075, tačke 11 i 13).

28. Generalni sekretar je predložio neposredno raspoređivanje vojnih posmatrača Ujedinjenih nacija (UNMOs) na Aerodrom, iza čega bi slij edio jedan pješadij ski bataljon UNPROFOR. Vij eće sigurnosti je ovo odobrilo svojom Rezolucij om 758 (1992.) od 8. juna, označavajući formalni početak mandata UNPROFOR u Bosni i Hercegovini.

E. Mirovni proces

29. Tokom velikog dij ela rata u bivšoj Jugoslavij i poduzimani su napori da se ispregovara političko rješenje sukoba, pod okriljem Međunarodne konferencij e o bivšoj Jugoslavij i (ICFY), koja je pokrenuta na Konferencij i o bivšoj Socij alističkoj Federativnoj Republici Jugoslavij i, održanoj u Londonu 26. do 27. avgusta 1992, u daljnjem tekstu "Londonska konferencij a". Generalni sekretar je opisao ICFY kao:

"Poduhvat kojim se kombinuju napori Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice (EC), kao i drugih Međunarodnih organizacij a, kao što je Konferencij a o sigurnosti i saradnji u Evropi (CSCE) i Organizacij a islamske konferencij e (OIC)... ICFY kombinuje preventivnu diplomatij u, stvaranje mira, održavanje mira, i, takođe, ima potencij alnu komponentu prisilnog nametanja mira" (S/24/95 od 11. novembra 1992, tačka 1).

Glavnom odboru ICFY su u početku kopredsjedavali gospodin Sajrus Vens, predstavljajući Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija i Dejvid lord Oven (Dawid Lord Owen), predstavljajući Predsjedništvo Evropske zajednice.

30. Na osnovu načelne izjave koju je usvojila Londonska konferencij a, ICFY je razvila osnovu za političko rješenje sukoba:

"Populacij a Bosne i Hercegovine je nerazmrsivo izmješana.

Zbog toga se čini da ne postoji valjan način za stvaranje tri teritorij alno

jasne države zasnovane na etničkim ili konfesionalnim principima. Svaki plan da se ovo učini značilo bi uključivanje velikog broja drugih etničkih/konfesionalnih grupacija a ili bi se sastojao od većeg broja odvojenih enklava svake etničke/konfesionalne grupacije. Takav plan bi mogao postići homogene i koherentne granice jedino procesom prisilnog razmještaja stanovništva – što je već osuđeno... Prema tome, kopredsjedavajući su smatrali da je potrebno odbiti svaki model zasnovan na tri odvojene, etnički/konfederalno zasnovane države. Nadalje konfederalno formirane takve tri države bi same po sebi bile nestabilne, jer bi bar dvije zasigurno uspostavile neposredne i jače veze sa susjednim državama..."

"Kopredsjedavajući su, takođe, priznali da jedna centralizirana država ne bi bila prihvatljiva bar dvjema glavnim etničkim/konfesionalnim grupacijama u Bosni i Hercegovini, jer ona ne bi zaštitila njihove interese nakon krvave borbe koja trenutno razdire zemlju..."

"Dakle, kopredsjedavajući vjeruju da bi jedino valjano i stabilno rješenje, koje ne pristaje na već postignuto 'etničko čišćenje' i daljnju međunarodnu neprihvatljivu praksu, bilo, čini se, uspostavljanje decentralizirane države" (S/24795, tačke 36-38).

31. Kopredsjedavajući su 2. januara 1993. otkrili svoj Nacrt plana za okončanje sukoba, koji je postao poznat kao Vens-Ovenov mirovni plan (VOPP). Plan se sastojao od tri dijela; – komplet ustavnih principa koji bi uspostavili decentraliziranu državu Bosnu i Hercegovinu; -vojne odredbe za uspostavljanje obustave vatre i konačnu demilitarizaciju u cijeloj zemlji; i – mapa koja prikazuje deset kantona. Deset kantona je iscrtano, uglavnom, radi prikazivanja područja u kojima su tri zajednice živjele prije rata, značajno poništavajući rezultate 'etničkog čišćenja'. Svaka zajednica bi činila većinu u tri kantona, sa Sarajevom, desetim kantonom koji ne bi imao većinu. Nijedna zajednica ne bi imala kompaktnu teritoriju, a Srbi bi bili podijeljeni u pet nepovezanih područja, time bi se efikasno ugasile njihove želje za otcjepljenjem od Bosne i Hercegovine. Protivljenje srpskih vođa je navodno bilo usmjereno na Kanton 5, koji bi imao bošnjačku većinu. Taj kanton je uključivao ne samo Srebrenicu i Žepu već, takođe, najveći dio područja istočne Bosne koji su nedavno 'etnički očistili' JNA, VBS i njihovi paravojni saradnici. Kada je Vens-Ovenov mirovni plan prezentiran, VBS je držala pod kontrolom otprilike 70 odsto zemlje. Površina kantona sa predloženom srpskom većinom, prema mirovnom planu, predstavljala bi 43 odsto teritorije Bosne i Hercegovine, i zahtijevala od Srba da se povuku sa jedne trećine zemlje koju su do tada držali. Ovakav plan su SAD oštro kritikovale, i zbog toga on nikada nije dobio izričito odobrenje Vijeca, koje je, umjesto toga pružalo samo opreznu podršku "Vens-Ovenovom mirovnom procesu".

32. Predstavnici hrvatske zajednice su odmah prihvatili Vens-Ovenov plan. Međutim, predstavnici dvije druge zajednice nisu bili zadovoljni i sljedećih mjeseci izvršene su izvjesne korekture. U sjedištu Ujedinjenih nacija u Njujorku, predstavnici sve tri zajednice su

se sastali od 16. do 25. marta 1993, baš kada je izbio prva kriza oko Srebrenice. Bošnjački i hrvatski predstavnici su potpisali modifikiranu verziju u plana 25. marta. Srpski predstavnici nisu stavili svoj potpis. Nakon udruženog međunarodnog pritiska na srpskog predsjednika Miloševića, dr. Karadžić je natjeran da, u ime bosanskih Srba, stavi svoj potpis 2. maja na sastanku u Atini. Međutim, potpis Karadžića je stavljen pod uslovom da ga odobri "Narodna skupština Republike Srpske", ali je plan odbačen na zasjedanju Skupštine održanom na Palama od 5. do 6. maja 1993.

F. Srebrenica prije rezolucija o sigurnim zonama

33. Srebrenica leži na planinskoj visoravni u istočnoj Bosni, neposredno uz granicu sa Srbijom. U vrijeme popisa stanovništva 1991. godine općina je imala 37 hiljada stanovnika od čega su Bošnjaci činili 73 odsto a Srbi 25 odsto. Unatoč brojne nadmoćnosti predratnog bošnjačkog stanovništva, srpski paramilitarci iz Srebrenice i iz drugih dijelova istočne Bosne držali su Srebrenicu nekoliko sedmica početkom sukoba u Bosni i Hercegovini. U tom periodu, Bošnjaci iz šireg područja Srebrenice, ne samo da su protjerani iz svojih domova u mnogim područjima, već su, takođe, još gore zlostavljani. Na primjer, u Bratuncu gradu sa bošnjačkom većinom udaljenom nekih 10 km od Srebrenice, nekoliko stotina Bošnjaka je pritvoreno u lokalnu školu, gdje je veliki broj njih, uključujući i lokalnog hodžu, podvrgnuto neljudskom postupku i pobijeno. Naoružani Bošnjaci su u tom periodu izbjegli u okolna brda.

34. Do 6. maja 1992. ovi Bošnjaci su se pregrupisali i počeli dovoditi u pitanje srpsku kontrolu u Srebrenici. Goran Zekić, vođa srpske zajednice u Srebrenici, ubijen je 8. maja u jednoj zasjedi, a uskoro poslije toga Srbi su počeli bježati iz grada ili su bili protjerani. Bošnjaci su osigurali kontrolu nad gradom 9. maja. Njihove snage, koje su preuzele kontrolu nad Srebrenicom, sačinjavalo je nekoliko grupa boraca bez određene vojne formacije. Najmoćnija od ovih grupa bila je pod komandom Nasera Orića iz Potočara. Međutim, ostale grupe su nastavile djelovati uz izvjestan stepen nezavisnosti, a žestoko rivalstvo među različitim frakcijama unutar bošnjačke zajednice postalo je obilježje života Srebrenice sve do njenog pada 1995.

35. Bošnjačka enklava, u čijem je centru bila Srebrenica u toku nekoliko mjeseci, proširena je pod Orićevom komandom na okolna područja. Najvećim dijelom, borbe koje su se u ovom vremenu vodile, nisu bile konstantne, već je to bila više serijana napada i kontranapada oružanih grupa jedne ili druge zajednice. Dok su se širili iz Srebrenice, Bošnjaci su koristili tehnike etničkog čišćenja slično onim koje su Srbi koristili u drugim područjima, paleći kuće i terorizirajući civilno stanovništvo. Srpski izvori tvrde da su bošnjaci borci, dok su širili područje Srebrenice, pobili 1.300 Srba, a još veći broj je raseljen iz svojih kuća. Njihovi izvori i međunarodni posmatrači za ljudska prava izvjestili su o incidentima u kojima su Srbi očito mučeni i sakaćeni.² U isto vrijeme, mnogo veći broj Bošnjaka je prolazio kroz slične sudbine u područjima koja su ostala pod srpskom kontrolom.

36. Bošnjačke snage su se u septembru 1992. povezale sa snagama

iz Žepe, malog sela koje su držali Bošnjaci u gusto pošumljenom području južno od Srebrenice. U vrijeme svog najvećeg dometa, Srebrenička enklava je pokrivala skoro 900 kvadratnih kilometara teritorije u istočnoj Bosni. Uprkos ovom proširenju, Enklava se nikada nije spojila sa glavnim dijelom teritorije pod Vladinom kontrolom na zapadu, ostajući zbog izolacije ranjiva na napade srpskih snaga.³

37. Bošnjačke snage su iz Enklave napale 7. januara 1993. selo Kravice nastanjeno srpskim stanovništvom. Srpski izvori su tvrdili da je u tom napadu ubijeno preko 40 srpskih civila. Ubrzo nakon napada na Kravice, srpske snage su otpočele pripreme za kontraofanzivu. Do marta 1993. srpske snage su ubrzo uznapredovale i tom prilikom sve ubijale i palile. Sela Konjević Polje i Cerska su uskoro pregažena, te je stanovništvo ovih sela, zajedno sa preostalim predratnim stanovništvom Srebrenice, ukupno između 50 i 60 hiljada, bilo sabijeno u planinsko područje na približno 150 kvadratnih kilometara sa središtem u Srebrenici. U vrijeme iste ofanzive, Žepa je odvojena od Srebrenice, postavši izolovana Enklava sama za sebe, odvojena uskim koridorom pod srpskom kontrolom. Žepa je ostala izolovana sve dok je Srbi nisu pregazili nakon pada Srebrenice u julu 1995.

38. Veliki broj ljudi, Bošnjaka, a isto tako i strani novinari, nosili su vijesti u Sarajevo i vanjski svijet o očajnoj situaciji u Srebrenici, urgirajući da komandant snaga UNPROFOR u Bosni i Hercegovini tamo otputuje 11. marta 1993, sa malim odredom UNPROFOR. Kada je stigao u Srebrenicu grad je već trpio posljedice opsade. Skoro uopće nije bilo pitke vode, jer su Srbi dok su napredovali uništili gradski vodovod. Isto tako nije bilo električne energije osim one koju su proizvodile ručno izrađene potočare. Prenatranost je bila glavni problem pošto su škole, službene zgrade i svi ostali objekti ispražnjeni da bi obezbijedili prostor za neprekidno nadolazeću bujicu raseljenih lica koja su bježala pred srpskim naletom. Nije bilo gladovanja, ali je hrane bilo malo, a javna higijena se počela brzo pogoršavati. Atmosfera panike počela je postajati endemskom. Lokalno stanovništvo je u početku sprječavalo komandanta UNPROFOR da napusti grad, ali mu je to dopušteno 13. marta. Prije odlaska on se obratio na jednom javnom skupu u Srebrenici, rekavši im da su pod zaštitom Ujedinjenih nacija i da ih on neće napustiti.⁴

2 Jan Willem Honig and Norbert Both, *Srebrenica: Record of a War Crime* (Srebrenica - Hronika ratnog zločina), Penguin Books, London 1996, str. 79.

3 Naser Orić, *Srebrenica svjedoči i optužuje - genocid nad Bošnjacima u istočnoj Bosni (srednje Podrinje) - april 1992-septembar 1994*, Općina Srebrenica, Srebrenica, Malme, Ljubljana 1995.

4 Laura Silber and Allan Little, *Yugoslavia - Death of a Nation* (Jugoslavija - Smrt jedne nacije), dopunjeno izdanje, Penguin Books, New York 1997, str. 267.

39. U toku slijedećih sedmica UNHCR je uspio dovesti veliki broj konvoja sa humanitarnom pomoći u Srebrenici i evakuirati veliki broj ugroženih ljudi u relativno siguran grad Tuzlu, koji je bio pod kontrolom Vlade. Ovim evakuacijama su se općenito suprotstavljali, ponekad silom, organi bosanske Vlade u Sarajevu koji su smatrali da se time doprinosi 'etničkom čišćenju' teritorije. Evakuacije su podržavali bosanski Srbi koji

su bili voljni dopustiti UNHCR da šalje prazne kamione u Srebrenicu u cilju evakuacije, ali nisu bili spremni da dopuste prolazak humanitarne pomoći u Enklavu. Specijalni izaslanik UNHCR naveo je da podržava evakuacije kao mjeru posljednjeg pribježišta da bi se spasili životi.

40. Prvi konvoj UNHCR je ušao u grad 19. marta 1993, upravo kada su se vođe Bošnjaka, Hrvata i Srba sastajale u Njujorku radi razgovora o Vens-Ovenovom planu, a vratio se u Tuzlu slijedećeg dana sa preko 600 bošnjačkih civila. Drugi konvoj je stigao u Srebrenicu 28. marta. Šest ljudi je umrlo dok se nekih 1.600 borilo da se ukrca na kamione pri povratku u Tuzlu 29. marta, a još sedmero ih je umrlo u prepunim vozilima na putu za Tuzlu. Slične scene masovne panike i smrti desile su se nakon dolaska trećeg konvoja u Srebrenicu 31. marta. Skoro 3.000 žena i djece, kao i starijih muškaraca, evakuirano je na 14 kamiona kada je njih šestoro umrlo ili zbog prenatrpanosti ili zbog izlaganja vremenskim prilikama. Dana 2. aprila bošnjačke vlasti u Srebrenici najavile su da više neće dopustiti evakuacije. Unatoč protivljenju i opstrukcijama vlasti, UNHCR je uspio izvršiti još nekoliko evakuacija, iako ograničenog obima. Dva dana nakon što su Srbi presjekli napajanje pitkom vodom Srebrenice, 8. aprila, približno 2.100 ljudi se suprotstavilo lokalnim vlastima, probivši se silom na 14 kamiona. Dana 13. aprila još 800 ljudi je evakuirano. Do vremena kada su evakuacije potpuno obustavljene, krajem aprila 1993, nešto između 8-9 hiljada ljudi prevezeno je u sigurnost, u Tuzlu. U intervjuu za ovaj izvještaj predsjednik Izetbegović je naveo da sada, kada razmisli o događajima, vidi da je politika njegove Vlade da ograniči evakuacije iz Srebreničke enklave bila pogrešna.

VII PAD SREBRENICE – 6. DO 11. JULI 1995.

Do sada Ujedinjene nacije nisu otkrile u javnosti potpune detalje napada na Srebrenicu od 6. – 11. jula 1995. Pregled koji slijedi rekonstruira događaje, uglavnom, prema izvještajima koje su u to vrijeme dostavili Holandski bataljon i posmatrači Ujedinjenih nacija. Pregled je, takođe, dopunjen informacijama sadržanim u holandskom Izvještaju o ispitivanju holandskog bataljona koji je kompletiran u oktobru 1995. i prema informacijama koje su dostavili bošnjački, srpski i međunarodni izvori. U namjeri da i nezavisno ispitam informacije sadržane u raznim sekundarnim izvorima objavljenim u toku prošle četiri godine, kao i da poduprem ključne informacije sadržane u Holandskom izvještaju o ispitivanju, obavljani su intervjui vođeni u toku pripreme ovog izvještaja sa brojnim ključnim personalom koji je bio ili u Srebrenici u to vrijeme ili je učestvovao u donošenju odluka na najvišim nivoima u sistemu komandovanja Ujedinjenih nacija.

A. Šesti juli 1995. – Napad na Osmatračnicu "Fokstrot" i granatiranje Srebrenice – Zahtjev za neposrednu zračnu podršku nailazi na malodušnost

– Odbijen zahtjev ARBiH za pristup oružju

239. VBS je pokrenula napad na Srebrenicu u jutarnjim satima 6.

jula. Borbe su se vodile na nekoliko tačaka na periferiji i Enklave, a granate su padale na raznim lokacijama unutar Enklave. Međutim, glavni pravac

napada bio je sa juga. Pet raketa je, uskoro nakon 03.00 sata udarilo na udaljenost od 300 metara od Štaba Holandskog bataljona u Potočarima. Jedan sat nakon toga, četa C je izvij estila o teškim borbama između Srba i Bošnjaka u trouglu Bandera. U 04.34 sati, VBS je pokrenula artiljerij ske napade na nekoliko bošnjačkih položaja unutar Enklave, iza čega je uslij edila razmjena vatre pješadij skim oružjem. Do 05.00 sati, Osmatračnica "Hotel" je izvjestila o prisustvu tenkova VBS na jugoistoku. Uskoro zatim, osmatračnica "Fokstrot" na jugoistočnoj ivici Enklave izvjestila je da VBS ispaljuje tenkovske granate na obližnji položaj ARBiH. Tenkovska granata je udarila na udaljenost od 100 metara između Osmatračnice i položaja ARBiH. Do jutra 6. jula, Holandski bataljon se suočio sa najtežim napadom na Enklavu od njegovog raspoređivanja.

240. Ramiz Bećirović, vršilac komandanta bosanskih snaga u Srebrenici, zatražio je od komandanta UNPROFOR bataljona da Bošnjacima vrati oružje koje su predali kao dio Sporazuma o demilitarizaciji iz 1993, ali je ovaj zahtjev odbijen. Jedan od predpostavljenih komandantu Holandskog bataljona, s kim se on konsultovao o ovoj odluci, naveo je poslije toga da je podržao odluku da se oružje ne vrati jer je "UNPROFOR bio odgovoran za odbranu Enklave a ne oni"... Nismo željeli da situacija dalje eskalira dovođenjem u direktnu borbu VBS i ARBiH." Srpska vatra se nastavila. U 08.00 sati, Osmatračnica "Delta" je izvij estila da je nekoliko granata M-30 ispaljeno u njihovom pravcu, prema sjeveroistoku, iako nisu mogli potvrditi gdje su pale. U toku slij edeća četiri sata Holandski bataljon je zabilježio da su granate VBS padale na različite lokacije, iako, uglavnom, na jugoistočne, istočne i sjeverne dij elove Enklave.

241. Jedan srpski tenk je u 12.55 sati gađao direktno Osmatračnicu "Fokstrot" sa jednom granatom koja je udarila u odbrambeni zid osmatračnice. Nekako u isto vrijeme, holandski bataljon je, takođe izvjestio da je jedan civil ubijen, a drugi teško ranjen kada su dvije srpske granate udarile u blizini puta između Potočara i Srebrenice. Kako su se događaji razvij ali komandant Holandskog bataljona je putem telefona izvij estio Štab sektora Sjeveroistok u Tuzli i Komandu UNPROFOR za BiH u Sarajevu.

242. Štab UNPROFOR u Sarajevu je obavij estio štab UNPF u Zagrebu da je bilo "sporadičnog" granatiranja i pucnjave u jugoistočnom dij elu Enklave i da je nekoliko granata palo u blizini centra za kolektivni smještaj izbjeglica. Uskoro nakon 13.00 sati, holandski štab je proglasio stanje uzbune "crveno" i personalu naredio da ide u skloništa. U 13.20 sati, jedna srpska tenkovska granata pogodila je toranj osmatračnice "Fokstrot", izazivajući znatnu štetu. U 13.40 sati, dvije srpske tenkovske granate, ispaljene na osmatračnicu "Fokstrot", za malo su promašile.

243. Negdje između 13.00 i 14.00 sati, kao odgovor na direktan napad na Osmatračnicu "Fokstrot", holandski komandant je usmeno zatražio neposrednu zračnu podršku, od svog predpostavljenog vršioca dužnosti komandanta Sektora sjeveroistok (Tuzla, koji je slučajno bio iz Holandije). Sektor sjeveroistok je odobrio zahtjev i usmeno ga proslj edio Štabu UNPROFOR u Sarajevu, slij edećem nivou u sistemu komandovanja. Kako je komandant UNPROFOR bio odsutan zbog

godišnjeg odmora u toku ovih događaja, njega je zamjenjivao zamjenik komandanta UNPROFOR i načelnik Sektora Sarajevo (Francuz), istaknuti oficir UNPROFOR u Bosni i Hercegovini. Međutim, najveći dio kontakata između komande UNPROFOR za BiH i Holandskog bataljona u toku ove krize vodio je načelnik štaba komandanta UNPROFOR (Holandjanin). Načelnik štaba UNPROFOR osujetio je zahtjev jer, kako je ranije objasnio, nije vjerovao da su zadovoljeni kriterij i komandanta UNPF o upotrebi zračne sile, koji su, po njegovom mišljenju, bili vrlo restriktivni (koristiti ih samo kao "posljednje pribježište"). Njegovi predpostavljeni u Zagrebu, načelnik za kopnene operacije, i načelnik štaba UNPF, od kojih su obojica, također, bili iz Holandije i očito su se složili sa ovom procjenom u ovoj fazi napada.

244. Položaj UNPROFOR u Enklavi se i dalje pogoršavao u toku ranog popodneva. U 14.10 sati, VBS je ponovo ispalila dvije tenkovske granate na Osmatračnicu i zamalo je promašila. U 14.32 sati, dva teška oružja locirana u blizini osmatračnice "Papa" uperili su cijevi u holandsku bazu u Potočarima. U 14.42 sati, tenk VBS ispalio je tri granate koje su pale na udaljenost od 50 metara od osmatračnice "Fokstrot". Međutim uskoro poslije toga zaustavilo se srpsko granatiranje 'sigurnog područja' i direktno gađanje personala Ujedinjenih nacija. Nije bilo neposredne zračne podrške, a UNPROFOR nije uzvratio vatru na VBS. Bošnjačke jedinice su izmjenjivale vatru iz lakog oružja sa VBS-om, iako se ne može utvrditi njen intenzitet.

245. Dok se noć nadvijala nad Srebrenicom, Sekretarijat Ujedinjenih nacija u Njujorku držao je prethodno zakazani sastanak sa predstavnicima zemalja davalaca trupa. Razgovori su se pretežno usmjerili na ulogu koju bi Snage za brzo reagovanje trebale odigrati i na dotadašnje poteškoće koje je trebalo riješiti. Riječ o napadu VBS na 'sigurnu zonu' još nije bila stigla u Njujork. Rezultat toga je da o njemu nije bilo pomena bilo od predstavnika Sekretarijata ili predstavnika zemalja davalaca trupa.

B. Sedmi juli – Privremena obustava srpskih napada

246. U izvještaju Sekretarijata o događajima od 6. jula, SRSG je napomenuo da je bošnjački komandant u Srebrenici pozvao UNPROFOR da vrati oružje koje je držao po osnovi Sporazuma o demilitarizaciji. On je dodao da je "ovo pitanje koje se možda treba riješiti u bliskoj budućnosti s obzirom na nemogućnost UNPROFOR da brani sigurnu zonu. Srebrenička ofanziva, sa direktnim gađanjem položaja UNPROFOR, također, je pokrenula pitanje korisnosti održavanja trupa u situaciji u kojoj ne mogu braniti ni sebe, bar do raspoređivanja Snaga za brzo reagovanje" (Snage za brzo reagovanje nisu bile u to vrijeme operativne zbog restrikcija koje je na njihovo raspoređivanje nametnula bošnjačko-hrvatska Federacija).

247. Kako je kroza u Srebrenici izlazila na vidjelo, gospodin Bildt je nastavio sa naporima da ponovo otpočne politički proces. U vezi s ovim, on se 7. jula sastao u Beogradu sa predsjednikom Miloševićem i generalom Mladićem. Za ovaj izvještaj, gospodin Bildt se sjeća da je prenio svoju zabrinutost obojici zbog pogoršanja situacije oko Sarajeva i očajne situacije snabdijevanja u istočnim Enklavama. Urgirao je na Srbe da suzdrže svoju

aktivnost i da daju šansu političkom procesu. Međutim, Bildt se nije posebno osvrnuo na Srebrenicu, jer u to vrijeme nije znao o ozbiljnosti onoga što se dogodilo.

248. Nadalje, skoro cijelog dana 7. jula situacija na terenu u Srebrenici bila je relativno mirna, a razlog tome su djelimično bili loši vremenski uslovi. Međutim, približno oko 18.00 sati VBS je ispalila 16 artiljerijskih granata na naseljeni centar Srebrenice, u blizini baze čete B. Nakon nekoliko sati, Sektor sjeveroistok je izvjestio UNPROFOR i Štab UNPF da situacija u Srebrenici ostaje napeta. Takođe, izvjestio je da su tenkovi VBS ispalili 10 granata na elektro postrojenje, 200 metara prema jugoistoku od baze Holandskog bataljona u Potočarima. Procjena je bila da je granatiranje VBS u Enklavi do tada ubilo 4 civila i ranilo 17 drugih. Zabilježeno je da je bilo ukupno 287 eksplozija od ulaznog oružja (pretpostavljalo se da dolaze od VBS) i 21 izlazna ispaljena od strane ARBiH.

249. Krajem dana komandant Holandskog bataljona je prenio svoju procjenu situacije Sektoru sjeveroistok. Smatrao je da je Drinski korpus dobio naređenje da izvrši pojačanje svojih položaja oko Enklave, čiji je mogući cilj bio dovesti do smanjenja trupa UN u Srebrenici. Nadalje, njegova procjena je bila da je Drinski korpus tražio povećanje svoje mogućnosti ili da "eliminiše" ili "neutralizira" bošnjačke snage u Enklavi. Dodao je da VBS neće moći "osvojiti" Enklavu tako brzo zbog ograničenog ljudstva, ali dugoročnije će zaista moći "neutralizirati" ARBiH. Sumirao je da je u toku prošlih dana VBS započela granatiranje urbanih područja i otvoreno i namjerno napada UNPROFOR i položaje ARBiH. Takođe, ponovio je svoju zabrinutost u vezi nedostatka snabdijevanja Enklave i za Holandski bataljon i za stanovništvo. Pretpostavljao je da će VBS sada odbiti planiranu zamjenu holandskih vojnika u Enklavi, te zaključio "apelom u ime stanovnika Enklave Srebrenice", tražeći "pomoć svim sredstvima: kopnenu i zračnu." Čini se da ni tekst ni sumarni pregled nisu prenešeni vodstvu UNPF.

C. Osmi juli – Zahtjev za neposrednu zračnu podršku
ponovo osujećen – VBS pregazila osmatračnicu
"Fokstrot" – ARBiH ubila vojnika holandskog bataljona
– VBS stavlja u okruženje dvije druge osmatračnice

250. Srbi su 8. jula izvršili značajan napredak u sigurnu zonu Srebrenice. Uskoro nakon 11.00 sati vatra se počela usmjeravati na osmatračnicu "Fokstrot". U 11.26 sati četa B je izvijestila da Srbi pucaju iz tenka T-54/55 i da su dvije granate pogodile bosanske položaje, približno 200 metara ispred osmatračnice "Fokstrot". U 12.26 sati srpske snage su ispalile tenkovsku granatu i nekoliko haubičkih granata na bošnjačke položaje ispred osmatračnice "Fokstrot". U 13.25 sati osmatračnica "Fokstrot" izvještava da je borba između Bošnjaka i Srba u njihovoj blizini krajnje napeta i da više ne mogu nastaviti sa osmatranjem zbog rizika po sigurnost. Za nešto manje od 10 minuta poslije toga, Osmatračnica izvještava da je tenzija dostigla vrhunac i da kulminira direktnim pogodcima tenkovske granate i tri druge granate na odbrambeni zid osmatračnice, što je prouzrokovalo znatnu štetu.

251. U međuvremenu nastavljeno je sporadično granatiranje ostatka Enklave. U 08.42 sati dvije granate su pale u centar grada Srebrenice. U 12.42 sati dvije minobacačke i artiljerijske granate pale su na 100 metara od Komande čete "Bravo" u Srebrenici, navodeći komandira čete da izda upozorenje "Bunker". Od 12.45 do 13.07 sati, VBS je ponovo ispalila bezbroj artiljerijskih i minobacačkih granata na nekoliko lokacija širom Enklave. Nakon ovoga uslijedila je skoro trenutna razmjena vatre između VBS i ARBiH. U 13.13 sati, osmatračnica "Hotel" saopštava da je višeciljevni raketni bacač (Multiple-Launch Rocket System – MLRS) ispalio najmanje dvije rakete u pravcu Srebrenice, od kojih je jedna pala u blizini centra grada. Između 13.15 i 13.25 sati VBS je nastavila sa granatiranjem sjevernih, istočnih i južnih dijelova Enklave.

252. U toku ranog popodneva, čini se da je komandant Holandskog bataljona razgovarao sa načelnikom Štaba UNPROFOR u Sarajevu, ponovo tražeći neposrednu zračnu podršku kao odgovor na napad na osmatračnicu "Fokstrot". Kao i ranije načelnik štaba je omalovažio zahtjev i umjesto toga bio za opciju povlačenja personala sa osmatračkog mjesta. Čini se da su se njegovi neposredno pretpostavljeni u Štabu UNPF u Zagrebu složili sa ovom odlukom. Izgleda da je procjena sačinjena i u Sarajevu i u Zagrebu, u to vrijeme bila da, iako je prekoračena 'Mirionova linija' (Morillon line – ispregovarana granica) sigurne zone, VBS nije imala namjeru da pregazi cijelu Enklavu, već samo da zauzme kontrolu na strateškom terenu u južnom dijelu Enklave.

253. U 13.59 sati srpski tenk je prešao bošnjačke rovove u blizini osmatračnice "Fokstrot". Prije toga, bošnjački borci su izvršili evakuaciju u prednjih trenseja, zauzimajući nove položaje, otprilike 100 metara iza osmatračnice "Fokstrot". Tenk se zaustavio na 100 metara ispred osmatračnice "Fokstrot" i pucao u pravcu zapadno od osmatračnice. U 14.07 sati VBS je pucala na položaje ARBiH iz pješadijskog oružja, granatama iz minobacača, na što je ARBiH odgovorila vatrom iz lakog pješadijskog oružja. Protivtenkovski lanser na osmatračnici "Fokstrot" nije bio operativan, a još je više oštećen granatiranjem od prethodnog dana. Personal osmatračnice jeste imao protivtenkovske rakete AT-4 koje su se mogle koristiti da uzvrate vatru na tenk VBS koji je bio ispred njih. Međutim, komandir čete B je procijenio da ako osmatračnica otvori vatru na VBS, doći će do eskalacije tenzije i vjerovatno će onemogućiti njihovo povlačenje iz područja, a da se ne pominje rizik za živote posade koja nije imala nigdje da se skloni pred direktnom tenkovskom vatrom. Zbog toga je komandir čete uz saglasnost komandanta Bataljona naredio personalu osmatračnice "Fokstrot" da ne puca, već da se povuče.

254. U 14.26 sati dvojica srpskih vojnika su ušla u osmatračnicu "Fokstrot" bez ikakvog suprotstavljanja, a nakon nekoliko minuta njima se pridružilo još nekoliko drugih vojnika. VBS je naredio posadi osmatračnice "Fokstrot" da napusti osmatračnicu i da iza sebe ostavi oružje i pancirne prsluke. Na kraju, UNPROFOR vojnicima je dozvoljeno da zadrže svoje pancir prsluke, ali bez oružja. U 14.45 sati,

Srbi su dopustili posadi da napuste područje u svom transporteru (Armored personnel carrier – APC). U 14.50 sati, dok se transporter povlačio, naišao je na trojicu naoružanih vojnika ARBiH koji su tu blokirali put. Transporter je zatražio radiom od komandira čete B dalja uputstva. Komandir je naredio transporteru da nastavi kroz prepreku pod uslovom da Bošnjaci nemaju protivtenkovsko oružje. Međutim, kako se transporter kretao naprijed jedan od Bošnjaka je pucao na transporter, pogodivši u glavu jednog izloženog člana. Rana se pokazala fatalnom.

255. Nakon što su pregazili osmatračnicu "Fokstrot", Srbi su započeli koncentrisati vatru oko osmatračnica "Sijera" i "Uniform", slijedeće dvije osmatračnice koje su bile na putu njihovom napredovanju. Sporadično granatiranje južnog dijela Enklave odvijalo se od 16.00 do 17.00 sati, i Bošnjaci i Srbi su razmjenjivali vatru što od tri sata na brežuljcima iznad osmatračnice "Uniform". Nekoliko puta su srpske minobacačke granate eksplodirale u blizini osmatračnice "Uniform". Četa B je dala uputstva posadi za povlačenje. Pješadija VBS je zauzela vrh brežuljka iza osmatračnice "Uniform", otprilike oko 18.30 sati i uskoro poslije toga 20 do 30 vojnika VBS preuzelo je osmatračnicu. Holandski personal je bio prisiljen da preda svu opremu i njima je pružen izbor ili da se vrate u Srebrenicu ili da se pridruže personalu vojske bosanskih Srba na teritoriju pod kontrolom Srba. Posada osmatračnice je kasnije objasnila da su na prvoj krivini pri povratku ugledali 5 bošnjačkih vojnika i da se čini da su svi imali protivtenkovsko oružje. Izabrali su da se ne vrate u Srebrenicu iz straha da se neće ponoviti epizoda koja se desila prije nekoliko sati kada se osmatračnica "Fokstrot" povlačila.

256. Dok ih je VBS vodila na teritoriju pod kontrolom Srba, posada osmatračnice "Uniform" poslala je poruku četi B i osmatračnici "Sijera": "bolje je da osmatračnica "Sijera" ostane na položaju pošto je preopasno kretati se dok se sav bošnjački personal ne povuče." Te noći VBS je prisilila posadu osmatračnice "Uniform" da krene za Bratunac. Saopšteno im je da će biti smješteni preko noći u jednom hotelu i da će im bosanski Srbi dopustiti da odu za Holandiju. Kasnije te večeri, izvijestili su da su stigli u Bratunac i da se s njima dobro postupa.

257. Pri kraju dana 8. jula, Štab UNPROFOR u Sarajevu je poslao detaljan izvještaj Štabu UNPF u Zagrebu o dnevnim događajima u Srebrenici. Izvještaj navodi da je osmatračnica "Fokstrot" pala, da je jedan holandski vojnik poginuo zbog otvaranja vatre na transporter od strane Bošnjaka, da je VBS osvojila osmatračnicu "Uniform" i njegov personal odvela u Bratunac na teritoriju pod srpskom kontrolom, te da je osmatračnica "Sijera" u okruženju. Takođe, je ikazivao da su Srbi, izgleda presjekli put u južnom dijelu Enklave, ali da nije jasno koliko su Srbi prodrli u sigurnu zonu. Potanko je navodio nepotvrđene izvještaje da je cilj bosanskih Srba da ograniče veličinu Enklave da bi je bolje kontrolisali i da je to odgovor na žrtve koje su im, prošlog mjeseca nanijeli bošnjački napadi. Takođe, je bilo saopćenja da se vojnici i civilni

personal unutar Enklave počeo okupljati oko baze čete B u Srebrenici. Izvještaj zaključuje da se očekuje vrlo napeta situacija.

258. Kako se napad na Srebrenicu odvijao, situacija oko ostalih sigurnih zona, bila je, također, nemirna. Štab UNPROFOR u Sarajevu je izvjestio da je VBS gađala osmatračnicu UNPROFOR u Žepi tenkovskom i minobacačkom vatrom tokom dana, nanijevši štetu jednom oklopnom transporteru, ali nije izazvala žrtve. Također, izvjestio je da su 4 neidentifikovana aviona nadlijetala područje. Na zahtjev lokalnog bošnjačkog komandanta, Ukrajinska četa je predala bošnjačko oružje koje je držala u skladu sa sporazumom i demilitarizacijom iz 1993. Procjenjuje se da su prijetnje VBS u Žepi "uzrok zabrinutosti" i činilo se da se situacija tamo pogoršava. UNPROFOR je, također, izvjestio da je VBS pokrenula, ono za što se vjeruje da su pokusni napadi u blizini Bihaća i da se vojna aktivnost u Goraždu malo povećala. Gađanje vozila Ujedinjenih nacija na Igmanu u blizini Sarajeva, također, je nastavljeno, pri čemu je VBS neprekidno koristila projektele od 30 mm i druga oružja protiv UNPROFOR. I Armija RBiH je, očito, tri puta 6. i 7. jula, gađala vozila Ujedinjenih nacija na Igmanskom putu. Nije bilo žrtava u ovim napadima, te vojnici UNPROFOR nisu uzvratili vatrom.

Sastanak Generalnog sekretara u Ženevi 8. jula.

259. Dok su se događaji odvijali na terenu 8. jula, Generalni sekretar je zakazao ranije planirani sastanak u Ženevi sa Visokim komesarom za izbjeglice, Specijalnim predstavnikom za bivšu Jugoslaviju, komandantom UNPF i komandantom UNPROFOR (koji je pozvan sa godišnjeg odmora da prisustvuje sastanku), njegovim Specijalnim političkim savjetnikom i Generalnim podsekretarom za mirovne operacije i politička pitanja.

260. Ni u jednom trenutku u toku sastanka nije se razgovaralo o tekućem napadu VBS na Srebrenicu, niti su izvedene bilo kakve procjene da VBS planira da pregazi Enklavu. Na sastanku se razgovaralo o pitanjima zbog kojih je on zakazan, tj. sastavljanje strateške "inventure" za Generalnog sekretara o situaciji na terenu i budućim izgledima. Komandant UNPF je procijenio da Srbi "drže sve karte" i da se raspoređivanje Ujedinjenih nacija u enklavi pretvara u uzimanje 900 mogućih "talaca". Bojao se da su Ujedinjene nacije u enklavama jako sputane. Izvijestio je da se na osmatračnicama u Goraždu više ne nalazi ni jedan čovjek, te je naglasio potrebu za otvaranjem puta preko Igmana, radi snabdijevanja Sarajeva i Snaga za brzo reagovanje, kada ove budu operativne, radi zaštite humanitarnih konvoja – iako je bio oprezan i protiv snažnije primjene zbog minimiziranja rizika od eskalacije, stavljajući akcenat na tekuće mirovne aktivnosti gospodina Bildta.

261. Visoki komesar za izbjeglice podnio je Generalnom sekretaru vrlo sumornu sliku humanitarne situacije. Ukazivala je da je tokom mjeseca juna 1995. zadovoljeno tek 20 odsto procijenjenih potreba Bosne i Hercegovine, izuzev susjednih područja Federacije. Sarajevo je primilo tek 8 odsto procijenjenih zahtjeva. Zračni most je ostao obustavljen od 8. aprila, a vojnici su preuzeli vožnju humanitarnih kamiona preko planine Igman u Sarajevo, pošto je postalo preopasno da to civili čine.

Naglasila je potrebu za većim učestvovanjem pripadnika UNPROFOR u pružanju humanitarne pomoći zbog pogoršavajuće sigurnosne situacije. Sastanak je zaključen sa osjećanjem da ako ne bude proboja na mirovnom frontu u neposrednoj budućnosti, Ujedinjene nacije bi morale razmatrati povlačenje iz Bosne.

D. Deveti juli – Događaji koji su doveli do 'stanja blokade' i upozorenja Srbima

262. Ni jedan od viših vođa UNPF koji su se okupili u Ženevi 8. jula još uvijek nije bio obaviješten o ozbiljnosti događaja u Srebrenici. Na osnovu istraživanja vođenog za ovaj izvještaj, izgleda da su o ozbiljnosti situacije koja se pogoršavala prvo saznali od Štaba UNPF preko telefona u 08.40 sati, tog 9. jula. Procjena koju im je dostavio organ za informacije ukazuje da je vojska bosanskih Srba možda pokušavala da "skupi džep". Po prijemu ovog izvještaja SRSG je delirirao svoje ovlaštenje za upotrebu bliske zračne podrške na komandanta UNPF koji je odmah krenuo za Zagreb. I SRSG se, također, vratio u Zagreb toga dana, a zamjenik komandanta UNPF ga je izvijestio da se situacija stabilizirala. Jedan pomoćnik mu je, također, potvrdio da nikakav zahtjev za blisku zračnu podršku do tada nije stigao u Zagreb (što je tehnički tačno, pošto su zahtjevi koji su do tada postavljeni poslani u Sarajevo).

263. Popodne 9. jula posmatrači UN u Sektoru sjeveroistok dostavili su procjenu situacije u Srebrenici. Njihov izvještaj je pokazivao da su holandske osmatračnice i personal direktno gađani, da je komandant Holandskog bataljona odbio da da oružje ARBiH kada je zatraženo, i da vojnici Holandskog bataljona nisu bili sposobni da kontroliraju situaciju i spriječe napredovanje u Enklavu, dodavši da su "time civilno stanovništvo, ARBiH i Holandski bataljon prepušteni na milost VBS". Izvještaj je ponudio 5 mogućih objašnjenja za napad VBS na Srebrenicu.

- 1). Da bi postigli kontrolu puteva između enklava i Zvornika;
- 2). Da bi osigurali kontrolu prirodnih resursa u tom regionu, boksit;
- 3). Da bi kontrolirali sistem crnog tržišta u tom području;
- 4). Da bi "stavili cijelo područje pod kontrolu VBS"; ili
- 5). Da bi promijenili akcije ARBiH oko Sarajeva.

264. UNMO izvještaj u zaključku iznosi procjenu da "će se ofanziva VBS nastaviti dok ne postigne svoje ciljeve. Ovi će se ciljevi možda i proširivati pošto skoro i ne postoji reagovanje od strane UN i VBS je sada u situaciji da pregazi Enklavu ukoliko to želi". Dokumenti koji su kasnije dobiveni iz srpskih izvora čini se sugeriraju da je ova procjena tačna. Ti dokumenti pokazuju da su srpski napadi na Srebrenicu u početku imali ograničene ciljeve. Tek nakon što su uznapredovali neočekivanom lakoćom Srbi su odlučili da pregaze cijelu Enklavu. Srpski civilni i vojni zvaničnici iz područja Srebrenice naveli su isto, dodavši, u toku razgovora sa zvaničnikom Ujedinjenih nacija da su odlučili krenuti cijelim putem do Srebrenice kada su procijenili da UNPROFOR nije voljan ili ne može da ih zaustavi.

Napadi na još pet holandskih osmatračnica

265. Srpski vojnici su stupili na osmatračnicu "Juniform" oko 09.00 sati u jutro 9. jula i razoružali posadu. Otprilike sat kasnije VBS je prisilila posadu da vozi do bivše osmatračnice "Eho" koju je VBS preuzela početkom juna. Posada je duž puta mogla posmatrati i izvjestiti da su brežuljci u istočnom dijelu Enklave zaposjednuti artiljerijskim položajima VBS. Zatim je VBS naredila posadi UNPROFOR da vozi do Bratunca, gdje je stigla otprilike u 12.00 sati. Posada je radijom javila Holandskom bataljonu u Srebrenici da su im Srbi rekli da će ih evakuisati u Holandiju.

266. Nekako u isto vrijeme načelnik Štaba UNPROFOR nazvao je generala Tolimira u Glavnom štabu Vojske bosanskih Srba. On je priznao da se sa Holandskim vojnicima koji su odvedeni dobro postupa, ali i da se tim vojnicima koji su držani u Bratuncu dopusti što je moguće prije povratak u Potočare. Tolimir je odgovorio da će preinijeti "prijedlog" podčinjenima na terenu i izrazio svoje saučestje zbog smrti člana holandske posade prethodnog dana. Tolimir je, također, ukazao da će dati uputstva svojim potčinjenima da se tijekom preminulog evakuira preko srpske teritorije što je moguće prije.

267. Dok su se ovi događaji odvijali, oko 3.000 stanovnika Švedskog naselja, smještenog blizu južnog oboda Enklave, počelo je bježati u pravcu Srebrenice. Komandant Holandskog bataljona je naredio četi B da uspostavi privremenu osmatračnicu u blizini Naselja koja bi zatim poslužila kao najjužniji položaj Holandskog bataljona. Četa B poslala je oklopni transporter u to područje i stigla tamo otprilike oko 11.00 sati, prolazeći pored kolone izbjeglica koja se slijevala u pravcu sjevera. Pet članova transportera je izvjestilo po dolasku u Naselje da je ono zapravo prazno. U 13.48 sati, ova posada je izvijestila da je zaustavljena i na prepad uhvaćena od grupe između 15 i 20 srpskih vojnika. Srbi su razoružali posadu, uzeli njihovo vozilo i natjerali ih da pješake na teritoriju u pod srpskom kontrolom.

268. Nekako u isto vrijeme Srbi su otpočeli napad na osmatračnicu "Kilo" na južnom dijelu Enklave. U 13.58 sati posada osmatračnice "Kilo" izvještava da se na jugu vodi teška borba između Bošnjaka i Srba. Za manje od dva sata, osmatračnica "Majk", koja je bila na suprotnoj strani Enklave na sjeverozapadu, izvjestila je da je VBS i na njih otvorila vatru sa tri minobacačke granate koje su pale upravo ispred njihove lokacije. Oni su poslije toga napustili osmatračnicu i sklonili se u područje sa većom zaštitom, otprilike udaljeno 1 kilometar. Između 16.00 i 17.00 sati, još jedna osmatračnica, "Delta" izvijestila je da je i ona izložena vatri.

269. Pet pripadnika Holandskog bataljona uhvaćenih u blizini "Švedskog naselja" javilo je u 17.00 sati Bataljonu da su stigli u Bratunac. Prevezli su ih Srbi nakon što su ih u početku natjerali da pješake. I oni su, kao i ostali pripadnici Holandskog bataljona iz osmatračnice "Sijera" i "Juniform", izvjestili da im je VBS koja ih je držala, kazala da će moći krenuti za Holandiju slijedećeg dana preko Beograda.

270. Dok se ovo dešavalo komandant UNPF, koji je tokom cijelog dana bio obavještavan o događajima u Srebrenici, dao je uputstva UNPROFOR da prikupi informacije o ciljevima za blisku zračnu podršku

ukoliko ona bude potrebna. Ovo je odmah ućinjeno. On je takođe, nazvao telefonom generala Tolimira. Tolimir je tvrdio da Holanđani nisu ratni zarobljenici nego su jednostavno zatraćili pomoć VBS i slobodni su da idu.

271. Uskoro zatim naćelnik Štaba UNPROFOR ponovo je telefonirao Tolimiru, izraćavajući zabrinutost zbog situacije koja se odvijala u Srebrenici. Rekao je Tolimiru da je vojska VBS prodrła 4 kilometra u Enklavu i da se sada nalazi samo 1 kilometar od grada Srebrenice. Smatrao je da je ovo napad na "sigurnu zonu" i da će UNPROFOR biti prisiljen da ga brani svim sredstvima. Zahtijevao je objašnjenje za akciju u VBS i traćio da se povuku najmanje 4 kilometra od sadašnje lokacije na linije fronta koje su ranije priznate. Tolimir je pobijao da je situacija na terenu onakva kakva je prezentirana i pokušao usmjeriti razgovor na povratak zadržanih pripadnika Holandskog bataljona. Naćelnik Štaba UNPROFOR se vratio na glavnu taćku razgovora da će UNPROFOR biti prisiljen da brani 'sigurnu zonu' posebno zbog toga što ARBiH nije vraćeno orućje koje je deponovano na punktu prema sporazumu o demilitarizaciji iz 1993. Tolimir je istakao da će provjeriti situaciju i javiti se za 30 minuta, što nije učinio.

272. Dok se ovaj razgovor odvijao, VBS je osvojila osmatračnicu "Delta" i razorućala njenu posadu. Ona im je ponudila izbor, ili da se vrate u Srebrenicu ili da budu odvedeni u oblićnji gradić Miliće pod srpskom kontrolom. Nakon razgovora sa svojim komandantom, izabrali su ovu drugu opciju. Na taj naćin, do večeri 9. jula, 30 vojnika Holandskog bataljona je sada drćano na teritoriji i pod srpskom kontrolom, a VBS je uznapredovala 4 kilometra duboko u 'sigurnu zonu', samo jedan kilometar jućno od grada.

Komandant UNPF izdaje upozorenje VBS i narećuje Holandskom bataljonu da blokira prilaze gradu

273. Komandant UNPF je razgovarao sa SRSG u Zagrebu u 18.00 sati. Na osnovu savjeta njihovog vojnog osoblja odlučili su da Holandski bataljon blokira srpski prilaz Gradu sa juga. Komandant UNPF je oćekivao da će uzvratiti vatru na Srbe ako budu napadnuti i da će se, takoće, zatraćiti bliska zraćna podrćka u slućaju takvog napada. U vezi s tim, vrćilac dućnosti komandanta UNPROFOR u Sarajevu prosljedio je pismeni zahtjev komandantu Snaga za blisku zraćnu podrćku sa informacijama o odnosnim ciljevima. Ovaj zahtjev je do tada bio jedini koji je primljen u Zagrebu, i ostao je kao zahtjev na ćekanju u cijelom periodu srpskog napada na Srebrenicu. SRSG i komandant UNPF su odlučili da zahtijevaju obustavu srpske ofanzive na Srebrenicu, da se VBS povuće na granice Enklave, te da VBS odmah oslobodi svo holandsko osoblje i njihovu opremu.

274. I komandant UNPF i naćelnik Štaba UNPROFOR prenijeli su ove odluke generalu Tolimiru putem telefona. U razgovoru sa Tolimirom naćelnik Štaba UNPROFOR dodao je da će uskoro prenijeti isto upozorenje u pismenom obliku. Tolimir je potvrdio da razumije poruku, ali je ipak odbio da prizna da su Srbi napali bilo UNPROFOR bilo Enklavu. Tvrdio je

da srpske snage nisu uradile ništa osim što su zauzele dio na jugu Enklave, odakle su Bošnjaci navodno napadali, pokušavajući uspostaviti vezu sa Žepom. On je insistirao da je ARBiH prekršila sporazum o demilitarizaciji i. Načelnik štaba UNPROFOR je naveo da je VBS jedina strana koja koristi teško naoružanje i da je zaista direktno napala 'sigurnu zonu' i pripadnike Ujedinjenih nacija a i zaprijetila civilnom stanovništvu Srebrenice. Zaključio je razgovor zahtjevom da ako se Srbi ne povuku na bivšu liniju u frontu u roku od 2 sata, UNPROFOR će biti prisiljen da odgovori svim raspoloživim sredstvima.

275. Uskoro poslij e toga pisana verzija upozorenja je faksirana Tolimiru. U njoj se akcija VBS opisuje kao napad na 'sigurnu zonu' i sumira obim napada u nekim detaljima. On zaključuje da se "Holandskom bataljonu naredilo da uspostavi odbrambeni položaj na južnom dijelu grada. SRSG i komandant UNPF su odlučili da ako ove položaje odbrane napadnu snage VBS, primijenit će se zračna podrška NATO-pakta". S obzirom da su se Srbi kasnije potrudili da zaobiđu položaje blokade UNPROFOR na putu u Srebrenicu, moguće je da je poruka ostavljala Srbe sa dojmom da će se zračna sila koristiti samo radi zaštite UNPROFOR, a da oni mogu napasti Bošnjake nekažnjeno.

276. Komandant UNPF je razgovarao o detaljima onoga što je preneseno njegovom kolegi u NATO-paktu, te je dogovoreno da će avioni NATO-pakta biti na raspolaganju u 06.00 sati slijedećeg jutra da bi odgovorili na zahtjev za neposrednu zračnu podršku ukoliko je prime. U međuvremenu, dok su se pripremali aranžmani za neposrednu zračnu podršku, komandant Holandskog bataljona u Srebrenici, koji je ranije bio za njegovu primjenu, promijenio je svoju procjenu s obzirom na veličinu napredovanja VBS. On je izvjestio da "upotreba neposredne zračne podrške, po mom mišljenju, na svaki mogući način nije ostvarljiva." Vjerovao je da će VBS odgovoriti baržnom artiljerijskom vatrom sa sjevera koja se neće moći zaustaviti izuzev ako svi sistemi oružja ne budu istovremeno eliminirani, što je nevjerovatno. U pogledu namjera VBS, ostao je nesiguran da li Srbi namjeravaju pregaziti cijelu Enklavu ili jednostavno osigurati njen južni dio, što su skoro završili. Komandant Holandskog bataljona je od tada navodio da je i on izražavao jake rezerve o odluci uspostavljanja punktova za blokadu što, po njegovom mišljenju, ne bi moglo zaustaviti združene srpske napade. On je ipak izvršio njegova uputstva.

E. Deseti juli – VBS krši upozorenje – Odgođena upotreba bliske zračne podrške

277. U ranim jutarnjim satima 10. jula četa B je započela uspostavljanje punktova za blokadu prilaza u Grad. Prikupila je približno 50 vojnika, 6 oklopnih transporterata, kao i oružje koje im je stajalo na raspolaganju, u cilju uspostavljanja stalnih punktova na svakom od 4 prilazna puta gradu. Oni su označeni kao B1, B2, B3 i B4. Šire puteve bi blokirali sa dva oklopna transporterata (B1 i B3); ostala dva uska puta bi blokirali sa po jednim oklopnim transporterom (B2 i B4). Kolektivno naoružanje koje im je bilo na raspolaganju bila su dva protivtenkovska

oruđa srednjeg dometa tipa "Dragon" i nekoliko protivtenkovskih oružja kratkog dometa AT-4, zajedno sa teškim mitraljezima kalibra pola inča montiranih na svakom oklopnom transporteru. Komandir čete B je dao uputstva komandirima svake od ove četiri jedinice da, u slučaju napada, neće pucati direktno u VBS, već će prvo ispaliti pucnje upozorenja iznad ciljeva. Međutim, ako VBS ustraje sa napadom, treba da se upuste u direktnu borbu ukoliko bude potrebno. U svakom slučaju, pretpostavljali su da jedan ili dva oklopna vozila, postavljena na putu, neće moći zaustaviti združeni napad iz svih pravaca. Markeri zračnih meta (FAC) raspoređeni su na položaju B1, i u osmatračnici "Hotel", koja je bila locirana na uzvišici odmah do Srebrenice, odakle su razumljivo imali jasan pogled na područje.

278. Negdje oko 05.00 sati, četa B je mogla uspostaviti tri od četiri položaja blokade (B1, B3 i B4), ali još nije uspostavila položaj B2 koji je trebao biti najbliži gradu. Bošnjaci u tom području su očito mislili da se oklopni transporter, koji je bio na putu da zauzme položaj, zapravo povlači, te su postali agresivni prema njegovoj posadi. Zbog toga je B2 zauzeo položaj dalje od grada negdje između 05.00 i 07.00 sati. Uskoro nakon 07.00 sati zamjenik komandira čete B, koji je bio zadužen za sva četiri bloka, išao je u obilazak svakog položaja. Osjetila se snažna eksplozija dok je oklopni transporter nastavljao u pravcu položaja B2; vozač se zaljuljao i vozilo je skrenulo s puta. Tada je posada napustila vozilo i pješke se vratila na prethodni položaj, gdje je bio lociran B4. U 07.13 sati, zamjenik komandira čete je izvjestio šta se desilo i procijenio da je eksplozija u morala izazvati ručna granata koju su Bošnjaci bacili s obzirom da su oni bili u području. Ovaj izvještaj je odmah dostavljen Vijeci sigurnosti.

279. SRSG je održao kratko jutarnje informiranje u isto vrijeme i komandant UNPF je ocijenio da su Bošnjaci u stanju da se brane u Srebrenici, ali umjesto toga pucaju na Holandski punkt i na markere zračnih meta. SRSG se složio sa negativnom ocjenom bošnjačkog ponašanja, zatim je komandant UNPF razgovarao sa generalom Tolimirom koji je ponovo insistirao da Holandani nisu uzeti kao taoci. Komandant UNPF je, takođe, zatražio da razgovara sa generalom Mladićem, ali mu je rečeno da je on otišao u područje Srebrenice da bi riješio problem.

280. U međuvremenu, u Srebrenici je tvrđeno da nisu Bošnjaci otvarali vatru na oklopni transporter UNPROFOR, već da su to učinili Srbi. U 08.15 sati, četa B je poslala vozilo da izvuče oklopni transporter koji je sletio s puta i stigla je na porište, a da na nju nije pućano. Međutim, nije mogla izvući oklopni transporter na put ni do 11.00 sati, Štab bataljona je poslao na mjesto specijalno vućno vozilo. Dok se vućno vozilo približavalo mjestu događaja bilo je napadnuto vatrom iz teškog naoružanja. Zamjenik komandira čete B je procijenio da je na njega direktno pućao srpski tenk sa sjeverozapada. Sjedeći na uzvišici, posmatraći iz osmatračnice "Hotel" su mogli potvrditi ovaj slučaj. Tada je zamjenik komandira čete B promijenio svoju procjenu o onome što se desilo u 07.00 sati. Potkrepljujući svoju novu procjenu, on je napomenuo da ostaci ranije detonacije ukazuju na mnogo značajniji i udar nego što bi to učinila rućna granata. U 13.00 sati radijom je

javio ispravljenu procjenu. Tri pozicije blokade još uvijek su bile na mjestu, ali ona koja je bila najbliža gradu ostala je bez ljudstva. Neki izvori s kojima se stupilo u kontakt radi ovog izvještaja, saopćili su da je tada Holandski bataljon zatražio blisku zračnu podršku ili negdje ranije tog jutra, jer je upozorenje dato Srbima prekršeno. Zahtjev, ako je i dat nije odobren. Nije moguće utvrditi na kojem nivou je zahtjev odbačen, ako i jeste, jer nema pisanog traga o tome, a nekoliko ključnih pripadnika na svakom od viših nivoa komande se ne sjeća da su tada primili bilo kakav zahtjev.

281. Dopunjeni izvještaj SRSG o situaciji u Srebrenici, poslat nekoliko sati ranije, stigao je u sjedište Ujedinjenih nacija u Njujork, očito u vrijeme kada su predstavnici Generalnog sekretara ukratko informirali Vijeće sigurnosti o najnovijim događajima. Izvještaj SRSG pokazuje da su Srbi nastavili s granatiranjem grada u 07.40 sati i da je UNMO zabilježio više od 100 eksplozija. Dolazeća srpska vatra – pretpostavlja se da su artiljerijske granate – padala je, takođe, u blizini bolnice u 11.00 sati, potresajući njene zidove. U njemu se potvrđuje da UNPROFOR još uvijek nije vratio ARBiH oružje iz punkta. Takođe, greškom se izvještava, na osnovu početne procjene sa ratišta, da je ARBiH, a ne VBS pucala na položaje blokade.

282. Predstavnik Generalnog sekretara je podnio kratak izvještaj Vijeću sigurnosti, prenoseći informaciju u koja je ispala značajno netačna. On je ukazao da je napredovanje Srba prema gradu zaustavljeno, što izgleda da je u tom trenutku bio slučaj, međutim, on je takođe, obavijestio Vijeće da je VBS prestala granatirati grad, iako je izvještaj SRSG pokazivao da se granatiranje tog jutra nastavilo. Rekao je Vijeću sigurnosti da su Bošnjaci pucali na oklopni transporter UNPROFOR, što je i SRSG, na osnovu netačnih informacija sa terena izvjestio. Na pitanje o hronologiji i zahtjeva on nije dao jasan odgovor. Nije izvjestio da je bilo ni zahtjeva od Holandskog bataljona za neposrednom zračnom podrškom između 6. i 7. jula i da su u Sarajevu odbijeni. Čini se da ni njemu, ni bilo kom drugom u Sekretariatu nisu bili poznati ovi zahtjevi. Takođe, nije pomenuo formalni zahtjev za zračnom podrškom upućen Štabu UNPF u Zagrebu dan ranije, iako je kopija zahtjeva prenesena u sjedište Ujedinjenih nacija u Njujorku. Član Vijeća sigurnosti je zatražio da se informacija o bošnjačkom napadu na oklopni transporter dva puta provjeri, ali ovo očito nije učinjeno. Nije jasno da li je bilo telefonskih razgovora između štabova u Zagrebu ili bilo kojih razmjena informacija koje bi pojasnile neke od razlaza u usmenom izvještavanju Vijeća sigurnosti.

283. Tokom cijelog dana VBS je nastavila granatirati Grad. Leta B je, takođe, izvijestila o nekoliko borbi između ARBiH i VBS na raznim lokacijama u blizini punktova za blokadu prilaza Gradu. UNHCR je izvijestio da je oko dvije hiljade civila pošlo okupljanje oko bolnice, nadajući se da bi ih njen "specijalni status" mogao zaštititi od srpske vatre. On je, takođe, izvijestio da je otprilike do 13.00 sati poginulo 6 civila, a 23 ranjena kao rezultat granatiranja. Međutim, između 11.00 i 18.00 sati VBS nije direktno pucala na punktove UNPROFOR.

284. Otprilike oko 18.30 sati, četa B je izvijestila da se srpska

pješadij a pojavila na uzvisini koja je nadgledala grad sa juga. UNPROFOR posmatrači sa osmatračnice "Hotel" su, takođe, mogli vidjeti ovu akciju, izvještavajući o onome što su smatrali da je formacija srpske pješadije jačine čete, koja je napredovala preko grebena brežuljka, gdje je Holandski bataljon pokušavao da uspostavi svoj B2 punkt. Komandir čete je naredio da se ispale pucnji upozorenja iz minobacača 81mm iz baze čete B. Prvi od ovih je bio opšti znak upozorenja, ali su kasnije stavili do znanja da su označeni ciljevi. Holandski bataljon je zatim započeo pucnjavu iz spregnutog mitraljeza postavljenog na oklopnom vozilu. Izdata su naređenja da se puca iznad glava srpskih vojnika. Ovo je učinjeno i Srbi nisu uzvratili vatru. Dok se ovo događalo komandant Holandskog bataljona u Srebrenici pozvao je štab UNPROFOR za Sektor sjeveroistok u Tuzli, ponovo zahtjevajući blisku zračnu podršku. U Tuzli i Sarajevu zahtjev je odobren i prosljeđen Štabu UNPF u Zagrebu. UNPROFOR je nastavio sa vatrom upozorenja prema Srbima i usmjeravanjem mitraljeske vatre iznad njihovih glava u trajanju od skoro jedan sat, sve do 19.35 sati, dok se vojnici VBS nisu povukli iza sedla brežuljka u jugozapadnom pravcu. U tom trenutku komandir čete B je naredio premještanje punktova za blokadu prilaza na lokaciju još bliže gradu, bojeći se da bi Srbi mogli pokušati da ih bočno zaobiđu tokom mraka.

285. Negdje oko 19.00 sati, načelnik operacija u Štabu UNPF u Zagrebu rekao je komandantu UNPF da su avioni za blisku zračnu podršku u stanju pripravnosti i mogli bi biti spremni na poziv za sat vremena. Dodao je da su avioni osposobljeni za noćne letove, iako ova sposobnost neće biti potrebna do poslije 20.30 sati po lokalnom vremenu. U 19.30 primljena je poruka da je još jedan položaj UNPROFOR u Srebrenici pod napadom, osmatračnica "Lima".

286. U 19.10 sati, SRCG (koji je u to vrijeme bio u Dubrovniku na sastanku sa Hrvatskom vladom, ali je neprestano bio u kontaktu sa Štabom UNPF, i njegov povratak u Zagreb se očekivao prije pooki), pokušao je stupiti u kontakt sa predsjednikom Miloševićem, ali bez uspjeha. U 19.45, načelnik Štaba UNPF (Holandjanin) ukazao je uredu SRSG da su Srbi pokrenuli pješadijski napad u kojem, po procjeni, učestvuje približno 150 vojnika i da su Holandjani ispalili sa punktova za blokadu hitce upozorenja na Srbe. Komandant UNPF je zakazao sastanak Tima za krizne situacije za 19.55 sati. Na sastanku je zahtijevao da NATO-vi piloti budu u kabinama, s obzirom da su Srbi jasno prekršili ranije upozorenje. Takođe, je primjetio da mete za gađanje ne postoje, čemu se suprotstavio jedan od članova njegovog osoblja, tvrdeći da su identifikovana dva tenka i artiljerija i da su ofi ciji za navođenje aviona za ciljeve na zemlji na mjestu. U isto vrijeme je načelnik Štaba UNPF navodno dodao da je Holandska vlada prebacila težište na izbjegavanje žrtava među svojim vojnicima i da nekoliko osmatračnica još funkcionira.

287. Zatim je komandant UNPF zatražio od načelnika Štaba da stupi u kontakt sa holandskim Ministarstvom odbrane da bi se odredilo koju vrstu odgovora podržava Holandska vlada. Pozicija Holandske vlade, prema tim razgovorima, čini se da je bila da će se prikloniti svakoj

odluci za koju komandant bude vjerovao da je odgovarajuća, čak iako bi ona dovela do odmazde protiv holandskih mirovnjaka koji su uzeti kao taoci. Na osnovu intervjua vođenih tokom pripremanja ovog izvještaja izgleda da, tada, komandant UNPF nije tražio mišljenje bilo koje druge vlade, uključujući i svoju.

288. Specijalni izaslanik UNHCR uputio je telefonski poziv uredu SRCG u 21.00 sati, obavijestivši da se sada u gradu nalazi 4.000 izbjeglica i da je stanovništvo u stanju panike. Stanovnici Srebrenice iz južnog dijela grada počeli su bježati u pravcu sjevera prema centru grada. Preživjeli se sjećaju velikog broja ljudi koji se okupio oko holandskih položaja na glavnoj tržnici i oko baze čete B. Čini se da je do nereda došlo uglavnom u ovom trenutku. U jednom intervjuu vođenim za ovaj izvještaj, predsjednik Izetbegović se sjeća da je, negdje u to vrijeme, stupio u kontakt sa Izvršnim odborom Općine Srebrenica, Osmanom Suljićem. Sjeća se da je rekao Suljiću da upotrebi protivtenkovsko oružje koje je braniocima isporučeno prethodnih mjeseci. On smatra da su branioци bili u mogućnosti da unište makar jedan ili dva srpska tenka, napad bi se zaustavio. Kasnije se saznalo da Bošnjaci iz Srebrenice nisu znali rukovati ovim oružjem.

289. U 21.15 sati, komandant UNPF je razgovarao sa generalom Tolmirom koji je tvrdio da Srbi nisu pucali na holandske vojnike i ponudio siguran izlaz pripadnicima Ujedinjenih nacija, nevladinim organizacijama i lokalnom stanovništvu. Komandant UNPF je rekao Tolimiru da Ujedinjene nacije neće napustiti Enklavu i zatražio da VBS zaustavi svoj napad. U 21.20, Štab UNPROFOR u Sarajevu je izvijestio da su Srbi zaobišli holandske blokade i da sada Holanđani i Bošnjaci koordiniraju zajedničku odbranu. Ponovo je u 21.20 sati komandant UNPF pozvao Mladića da mu kaže da je situacija nemoguća i da će učiniti sve što može da izbjegne upotrebu sile, ali da postoje granice. Mladićev oficir je odgovorio da je sve to 'muslimanska propaganda' i da bi oni sami morali potvrditi situaciju u.

290. U 21.35 komandant UNPF je podnio kratak izvještaj osoblju svog Štaba o razgovoru sa Mladićevim uredom. U to vrijeme primljeni su izvještaji u Zagrebu da je borba u Srebrenici zaustavljena. Komandant Mirovnih snaga je zaključio da se UNPF suočava sa tri scenarija:

- 1) Ništa ne činiti, u tom slučaju bi Srbi ili zaustavili svoje napredovanje ili potpuno zaobišli položaje blokade;
- 2) Odmah pozvati blisku zračnu podršku, ali s obzirom da je bio mrak i situacija konfuzna ovo bi moglo biti rizično;
- 3) Čekati upotrebu bliske zračne podrške do jutra, da bi se izbjegao rizik pucanja na svoje jedinice i da se razjasne ciljevi.

291. Jedan oficir je zatim prenio poruku koju je upravo primio od komandanta Holandskog bataljona u Srebrenici, izražavajući svoje uvjerenje da se blokada još uvijek može održati i da se nada da će stvari ostati mirne tokom noći. Komandant Holandskog bataljona nije smatrao da bi neposredna zračna podrška u tom trenutku bila korisna, ali bi volio da bude spremna do 06.00 slijedećeg jutra. NATO-ov oficir za vezu je odgovorio da će NATO-ovi piloti biti stavljani odmah u stanje pripravnosti, ali da neće moći ostati u zraku cijelu noć. Komandant UNPF je sumirao

svoj položaj navodeći da nije koristio te noći neposrednu zračnu podršku zbog mraka i što bi bilo bolje da holandska pješadija na terenu zaustavi srpsku pješadiju. Prisjeća se da je neobično što su se Srbi tako ponašali u sredini pregovaračkog procesa.

292. Delegat SRSG u Beogradu telefonirao je uredu SRSG u 22.45 sati da bi kazao da se sastao sa predsjednikom Miloševićem koji je odgovorio da se od njega ne očekuje mnogo, jer ga bosanski Srbi "ne slušaju". Nakon što je komandant UNPF u 23.00 sati, obavio razgovor sa generalom Tolmirom, koji mu je rekao da su ofanzivne akcije zaustavljene, on je tražio da se zakaže sastanak tima za 06.00 sati slijedećeg jutra.

293. Zatim je komandant UNPF poslao izvještaj u sjedište Ujedinjenih nacija u Njujorku sa dopunom situacije od 23.00 sati 10. jula. Potanko je izložio razmjere srpskog granatiranja grada u toku dana i primljenu procjenu o žrtvama. Naveo je da se u toku napredovanja VBS, odmah nakon 18.00 sati, Holandski bataljon direktno upustio u borbu sa VBS, koristeći lično naoružanje i mitraljeze kalibra pola inča (čini se da se ovo zasnivalo na početnim izvještajima koji su se kasnije pokazali netačnim – Holandski bataljon se nije upuštao u borbu sa VBS, već je samo ispalio rafale upozorenja iznad njihovih glava). Napomenuo je sa zabrinutošću da su dva tenka VBS, koja su se čula kako djeluju iza linije pješadije VBS, mogla napredovati i tako izazvati upuštanje punktova za blokadu u borbu. Izvjestio je da je u večer ARBiH očito uspostavila položaj odbrane u blizini holandskih punktova za blokadu, u nastojanju da zaustavi napredovanje VBS, i koje je zaustavljeno u 23.00 sati. Međutim, on je dodao da je, prema drugim izvještajima, holandska osmatračnica na zapadnoj granici džepa bila u okruženju od strane Srba i da je možda direktno gađana.

294. U ovom izvještaju komandant UNPF je, također, objasnio zašto se te večeri odlučio protiv upotrebe neposredne zračne podrške. On je dodao da bi NATO-vi avioni, počevši od 06.00 sati slijedećeg dana, bili u vazduhu spremni da sprovedu misiju u bliske zračne podrške po kratkoj obavijesti, i protiv pješadije ako bude potrebno, ukoliko se pozovu da to učine. On je nadalje naveo da je Štab UNPF smatrao neprihvatljivim srpsku ponudu o "obustavi vatre" (koja je dostavljena komandantu Holandskog bataljona od strane komandnog oficira VBS) i prema kojoj bi se snage Holandskog bataljona povukle bez oružja i opreme, kao što bi učinilo i osoblje nevladine organizacije. Svi civili koji bi željeli biti evakuisani u Tuzlu, učinili bi to u roku od 48 sati.

295. Negdje oko ponoći komandant Holandskog bataljona zakazao je sastanak sa bošnjačkim vodstvom u Srebrenici. UNMO je sumirao rezultate sastanka u svom izvještaju za Sektor sjeveroistok, upućenom nekoliko sati poslije toga. Oni su ukazali da je komandant Holandskog bataljona obavijestio bošnjačko vodstvo u Srebrenici, koje su činili gradonačelnik, zamjenik gradonačelnika, predsjednik Izvršnog odbora, i načelnik Štaba ARBiH, da je VBS ponudila ultimatum za "predaju", što je UNPROFOR kategorički odbio. On je, također, rekao vodstvu da će, počevši od 06.00 sati 11. jula (tj. 5-6 sati kasnije), NATO provesti masovne zračne udare protiv položaja VBS oko Enklave, ukoliko se oni

ne povuku iza prvobitnih granica sigurne zone. On je dodao, da ukoliko se VBS povuče, tada će Holandski bataljon ponovo zauzeti osmatračnice koje su pregažene. Gradonačelnik je izrazio nevjericu da će se vazdušni udari desiti. Načelnik štaba ARBiH je tražio od komandanta Holandskog bataljona uputstva šta bi njegove snage trebale činiti u pripremi za NATOve zračne udare, ukoliko se doista dese. U odgovoru holandski komandant je naveo da bi Bošnjaci trebali biti što dalje od trenutne linije fronta i zauzeti skloništa u svojim kućama. Čini se da je načelnik štaba ARBiH prenio ovu informaciju u bošnjačkim borcima na položaje južno od grada.

296. U toku noći, sa položaja UNPROFOR neposredno u zapadnom dijelu grada, primijećena je kolona ljudi, mnogi od njih naoružani borci, kako napušta grad u pravcu zapada. Posmatrači su procijenili da je oko 1.000 i 1.500 boraca viđeno među njima.

F. Jedanaesti juli – Početna konfuzija zbog “zračnih udara”

– Bliska zračna podrška provedena – Srebrenica pala

297. Otprilike oko 04.00 sati 11. jula obavljen je razgovor između Holandskog bataljona i Sektora sjeveroistok u kojem je rečeno da je markirano 40 ciljeva i da će avioni biti iznad svojih meta u 06.50 sati. Zbog toga su pripadnici Holandskog bataljona oko 07.00 sati bili u bunkerima, očekujući da se pokrenu zračni udari, umjesto bliske zračne podrške. Kada se udari nisu materijalizirali, izgleda da je zamjenik komandanta Bataljona telefonom razgovarao sa šefom za operacije u Sektoru sjeveroistok. Šef operacija je, navodno odgovorio da ne postoji nikakva evidencija da su bilo kakvi zračni napadi traženi, a da, takođe, nije bilo nikakvih zahtjeva za neposrednu zračnu podršku. Na taj način, dok je Holandski bataljon na terenu očekivao talase zračnih udara, više komande su očekivale obavijest da su Srbi nastavili napad i da je potrebna bliska zračna podrška. U 07.55 sati UNMO iz Srebrenice saopštava da je situacija u Enklavi bila “neobično, ali jezivo, tiha i mirna”. Takođe, su izvjestili da su sigurni u svojim bunkerima dok očekuju da se “u slijedećih četvrt sata” provedu NATO-vi napadi velikih razmjera.

298. Ostaje nejasno zašto su pripadnici UNPROFOR u Srebrenici očekivali automatsko angažovanje zračnih udara. Izgleda da su uputstva o ovom predmetu prosljeđena telefonom, zbog čega ne postoji nikakav zvanični, pisani dokument. Dok su neki od pripadnika bilježili redoslijed događaja u svojim ličnim dnevnicima javlja se nepodudarnost u tim pregledima. Službeni pisani dokument koji doista postoji između UNPF u Zagrebu i Štaba Ujedinjenih nacija u Njujorku pokazuje da je UNPF očekivao da NATO-vi avioni budu na raspolaganju za blisku zračnu podršku, ako to bude trebalo. Čini se da je i Štab UNPROFOR u Sarajevu imao isto takvo shvatanje, što nagovještava mogućnost da poruka negdje između Sarajeva, Tuzle i Srebrenice, ali nije prenesena valjano putem telefona od strane Sarajeva ili je pogrešno protumačena na prijemnom dijelu Sektora sjeveroistok i Holandskog bataljona u Srebrenici.

299. Izgleda da je Holandski bataljon prosljeđio zahtjev za blisku zračnu podršku u 07.45 sati, kada su saznali da neće biti zračnih udara. Jedan viši zvaničnik u Sektoru sjeveroistok sjeća se iz ličnog dnevnika

da je razgovarao putem telefona sa Holandskim bataljonom u 08.39 sati, da potvrdi da je zahtjev primljen u Sarajevu. Pripadnici UNPROFOR u Sarajevu, intervjuirani u vezi sa ovim izvještajem, ne sjećaju se da su primili zahtjev u to vrijeme. Holandski bataljon je zatim prosljedio ono što se čini drugi zahtjev tog jutra (Obavještenje za štampu Sektora sjeveroistok kasno tog dana navodi da su bila dva zahtjeva za blisku zračnu podršku u jutro 11. jula). Pregledi koji se suprotstavljaju ukazuju da se odlaganje od približno 30 minuta u slanju ovog zahtjeva Sarajevu moglo desiti ili zbog toga što je službenik osoblja u Sektoru sjeveroistok smatrao da je zahtjev nepotpun, popunjen na pogrešnom obrascu ili su telefonske linije između Srebrenice i Tuzle bile u kvaru. Zahtjev je konačno stigao u Sarajevo u 10.00 sati. Izgleda da je onda Komanda UNPROFOR za Bosnu i Hercegovinu zahtijevala da se lista ciljeva nadalje ažurira da bi uključila ciljeve na sjeveru Enklave. Informacija je dostavljena, i negdje oko 10.45 sati Komanda UNPROFOR za BiH je potvrdila Sektoru sjeveroistok da je primila punu informaciju i prosljediti ga Štabu UNPF u Zagrebu.

300. Čini se da je konfuzija zbog zračne podrške koja se trebala desiti i načina na koji je tražena, trajala skoro 3 sate, između 07.00 i 10.00 sati. Bez obzira na to, iako Srbi nisu povukli svoje snage do 10.00 sati, oni, također, još nisu bili nastavili napade na grad niti na punktove za blokadu. U to vrijeme načelnik Štaba UNPROFOR je očito razgovarao sa predstavnicima NATO-pakta koji su navodno ukazali da će se avioni, koji su na zahtjev UNPF već u zraku od 06.00, uskoro morati vratiti u Italiju u radi goriva. Načelnik štaba UNPROFOR se složio s tim, jer srpski napad nije nastavljen. U isto vrijeme tražio je da se avioni što je moguće prije vrate. Očito da mu je rečeno da će avioni biti na raspolaganju da odgovore na zahtjev za blisku zračnu podršku otprilike oko 14.00 sati.

301. Nešto prije 10.00 sati SRSG je obavijestio svoje osoblje da je razgovarao sa Generalnim sekretarom. On je dodao da je odbio ponudu Generalnog sekretara da se na njega prenesu ovlaštenje za poziv na zračne udare. Otprilike jedan sat nakon toga štab UNPF u Zagrebu je primio zahtjev od komandanta UNPROFOR za BiH za blisku zračnu podršku za Holandski bataljon u Srebrenici.

302. Srbi su nastavili napad otprilike oko 11.00 sati, direktnom vatrom na položaje Holandskog bataljona. Do 11.30 sati, četa B je izvijestila da VBS puca na njenu bazu. VBS je, također, započela sa granatiranjem Osmatračnica "Majk" i "Novembar" u sjevernom dijelu Enklave. U 12.00 sati, komandant UNPF je obavijestio SRSG da je odobrio zahtjev za blisku zračnu podršku protiv snaga koje bilo da napadaju punktove za blokadu ili granatiraju teškim oružjem ostale položaje Ujedinjenih nacija u gradu Srebrenici. SRSG je odobrio zahtjev u 12.17 sati, pružajući dodatna ovlaštenja za neposrednu zračnu podršku protiv snaga koje napadaju osmatračka mjesta Ujedinjenih nacija na periferiji i Enklave. Vrijedno je napomenuti da se radi o istom obrascu koji je dostavljen Zagrebu 9. jula, kojeg su komandant Mirovnih snaga i SRSG potpisali 11. jula. Prema njihovom mišljenju, bio je to zahtjev na čekanje, prema kojem će se postupiti po prijemu dopunskih informacija o ciljevima i obavještenje,

dostavljeno usmeno ako je potrebno, da Srbi nisu uzeli u obzir upozorenje od 9. jula. Tako je konfuzij a između Srebrenice i Tuzle tog jutra 11. jula, izgleda, iz perspektive Zagreba, bila nevažna za odluku da se odobri bliska zračna podrška.

303. U 12.10 sati. UNMO u Srebrenici je izvjestio da se posada Osmatračnice "Novembar" povukla pred srpskom vatrom na novi položaj, otprilike 400 metara iza osmatračnog mjesta. Skoro u isto vrijeme srpski tenk je pucao na jedno od oklopnih vozila Holandskog bataljona na punktu B1. U 12.30 sati, VBS je započela paljbu na osmatračnicu "Hotel", koja je bila locirana na uzvisini terena, nadgledajući grad Srebrenicu i položaje na jugu. Tačno u 13.30 sati, VBS je ispalila dvije granate koje su pogodile bazu čete B, gdje je 4.000 do 5.000 bošnjačkih civila našlo sklonište; broj povređenih se ne zna.

304. Nadiruće srpske snage su sada ulazile u grad, nailazeći na mali ili nikakav otpor, bilo od UNPROFOR ili od ARBiH. Prema riječima jednog lica koje je bilo tamo u to vrijeme, u 14.07 sati postavljena je srpska zastava iznad pekare u južnom dijelu grada. Stanovnici grada Srebrenice, uključujući i one koji su našli utočište u bazi čete B, krenuli su otprilike oko 14.30 sati u bijeg prema Potočarima u pravcu zapada. Srebrenica je pala. Do tog trenutka, najmanje tri (ali moguće je čak i pet) zahtjeva za zračnu podršku Holandskog bataljona odbijeno je na raznim nivoima u sistemu komandovanja UN. Holandski bataljon nije ispalio nijedan jedini hitac u pravcu nadolazećih srpskih snaga.

305. Tek u tom momentu 18 NATO-vih aviona je bilo na putu za Srebrenicu. Šest njih je bilo određeno da napadnu ciljeve, dok su preostali imali, uglavnom, zadatak da neutrališu neprijateljske sisteme protivavionske odbrane (Enemy air defense systems – SEAD), ukoliko to bude potrebno. Otprilike u 14.40 sati, dva NATO-va aviona ispustila su ukupno dvije bombe na ono što se mislilo da su srpska vozila koja napreduju prema gradu sa juga. U to vrijeme nije bilo jasno kakva je šteta pričinjena, ako je štete i bilo. NATO-vi avioni su, takođe, nadlijetali južne, odnosno sjeverozapadne dijelove Enklave, ali nisu mogli locirati mete.

306. Odmah nakon ovog prvog angažmana NATO-ve bliske zračne podrške, VBS je radije poslala poruku Holandskom bataljonu. Zaprijetili su da će granatirati grad i bazu u kojoj su se počele okupljati hiljade stanovnika, i da će pobiti holandske vojnike koji drže kao taoce, ako NATO nastavi sa upotrebom zračne sile. SRSG se sjeća da je primio telefonski poziv u to vrijeme od holandskog Ministarstva odbrane, kojom se traži da se prekine bliska zračna podrška, jer su srpski vojnici na terenu isuviše blizu holandskih vojnika i njihova sigurnost bi se dovela u opasnost. SRSG je smatrao da nema drugog izbora već da udovolji ovom zahtjevu. U skladu s tim, prenesena je poruka NATO-paktu i njihova akcija je zaustavljena. Ministar je uputio sličan poziv istovremeno Generalnom podsekretaru za mirovne operacije u Njujorku i njegovom vojnom savjetniku (holandskom general-majoru), što je sadržano u demaršima stalnog predstavnika Holandije.

307. Predsjednik Milošević je telefonirao SRSG u 15.00 sati, i naveo

da su vojnici Holandskog bataljona, na teritorij i pod kontrolom bosanskih Srba, zadržali svoje oružje i opremu i slobodno se kreću. Ovo nije bila istina.

308. U 16.00 sati UNMO je izvjestio da se do 20.000 stanovnika, uglavnom žena, djece i starijih ih sliva u bazu Holandskog štaba u Potočarima. Dodali su da je "... nastavljeno granatiranje grada uprkos zračnim napadima... grad je u rukama VBS... B-Coy je napustio bazu u Srebrenici i na putu je za Potočare... to znači da je Baza vrlo lahka meta za sva oružja na sjevernom sedlu Enklave." Obavijest koja prenosi izvještaj UNMO navodi da je "očito bilo i premalo i prekasno."

309. Jedan sat ranije Holandski bataljon je dodijelio oficira logističara Bataljona i oko 30 vojnika da koordiniraju prijem ljudi koji bježe iz Srebrenice. Komandant je procijenio da je glavna kapijabaza bila ranjiva na srpsku vatru, te je stoga naredio da se prošire otvori u ogradi na drugoj strani Baze. Otprilike između 4.000 i 5.000 izbjeglica ušlo je u Bazu kroz ovaj otvor od rane večeri. Zatim je Holandski bataljon procijenio da nema ni namirnice niti potreban prostor da smjesti još izbjeglica, te je blokirao ulaz u Bazu novim izbjeglicama koje su se borili da u nju uđu. I ove izbjeglice – procjenjuje se da ih je bilo između 15.000 i 20.000 – također, su se sastojale od žena, djece i starijih osoba. Ostali su izvan baze, u njenoj neposrednoj blizini, cijelu noć.

310. Većina muškaraca iz Srebrenice vojne dobi nije tražila sklonište u Potočarima. Ogromna većina njih, uključujući civile i vojne organe (kao i neki iz njihovih porodica) odlučili su da će se upustiti u rizik pješaćenja do Tuzle, nekih 50 kilometara dalje, kroz srpske linije i kroz šume, preko dijelom minirane teritorije. Odlučili su da se borbom probiju u ako budu morali. Sredinom popodneva 11. jula muškarci koji su se pripremali za put, počeli su se okupljati u zaseoku Šušnjari koje se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Enklave.

311. U međuvremenu vršilac dužnosti komandanta UNPROFOR obavio je razgovor sa generalom Gverom, zamjenikom komandanta VBS u 18.10 sati. Bilješke o razgovoru ukazuju da je Gveri rekao da, bez obzira što su NATO-aviioni povučeni iz područja, oni se mogu pozvati u svako doba. Takođe, ga je obavijestio da je komandant Holandskog bataljona dobio instrukcije da stupi u kontakt sa VBS da isposluje obustavu vatre. Nadalje je naveo da će braniti svoje trupe, kao i kada budu napadnute, i zahtjevao da se holandski vojnici koje trenutno drži VBS odmah puste. General Gvero je obećao da će "vidjeti kako stvari stoje" i da će odgovoriti slijedećeg jutra.

312. Na zahtjev komandanta UNPF, vršilac dužnosti komandanta UNPROFOR je zatim izdao uputstva Holandskom bataljonu naređujući mu da stupi u pregovore sa VBS da bi osigurao trenutnu obustavu vatre. On je dodao da "predaja bilo kakvog oružja i vojne opreme nije naložena i nije tema razgovora." Naredio je Holandskom bataljonu da svoje snage koncentriše u bazu u Potočarima i da se povuče sa preostalih osmatračnica. Naredio im je da "poduzmu sve razumne mjere da bi zaštitili izbjeglice i živile koji su pod njihovom brigom." Dodao je da bi trebali "nastaviti

braniti snage i instalacije od napada sa svim mogućim sredstvima". To je značilo "uključiti upotrebu bliske zračne podrške ako bude potrebno." Iako su primjetili jasnost uputstva, komanda Holandskog bataljona je procijenila da jednostavno više nisu bili u situaciji da ih izvrše.

313. Oko 20.00 sati, Srbi su stupili u kontakt sa Holandskim bataljonom koristeći opremu za vezu u jednom od vozila koje su prethodnih dana zaplijenili. Oni su dali uputstva komandantu Holandskog bataljona da dođe na sastanak u hotel "Fontanu" u Bratuncu. Stigao je tamo otprilike u 20.30 sati i bio je iznenađen da vidi generala Mladića u pratnji sa generalom Živanovićem (ranijim) komandantom Drinskog korpusa VBS. VBS je, također, okupio znatan broj medijske svite. Sastanak je trajao otprilike 45 minuta koje je Mladić navodno iskoristio, uglavnom, za dernjavu na komandanta Holandskog bataljona, optužujući njega i Ujedinjene nacije da su pogriješili što su koristili zračnu silu protiv VBS. Okrivio je Ujedinjene nacije što nisu razoružale Bošnjake u Srebrenici. Komandant Holandskog bataljona je pokušao objasniti očajan položaj hiljada stanovnika koji su se okupili u Potočarima. Mladić je odgovorio da se komandant Holandskog bataljona treba vratiti ponovo na sastanak u 23.30 i povesti sa sobom predstavnike izbjeglica, te ako je moguće i nekoga iz civilnih vlasti.

314. Komandant Holandskog bataljona se vratio u hotel "Fontanu" u 23.30 u pratnji direktora više škole u Srebrenici, od koga je tražio da bude predstavnik izbjeglica (Od gradskog službenog civilnog vođstva, jedino se Ibran Mustafić, predstavnik Srebrenice u Skupštini Bosne i Hercegovine, pridružio Bošnjacima koji su tražili zaštitu od UNPROFOR u Potočarima. Sve ostale vođe, izrazivši skepsu prema spremnosti ili mogućnosti UNPROFOR da ih zaštiti, izabrale su da se pridruže grupi koja će se borbu probiti do Tuzle). Na drugom sastanku sa generalom Mladićem, komandant Holandskog bataljona je ponovo pokušao objasniti situaciju u sa izbjeglicama u Potočarima i sa približno 100 ranjenika u Bazi. General Mladić se založio da će evakuirati ranjene i da će se prema njima postupiti u skladu sa Ženevskom konvencijom. Zahtjevao je da ARBiH preda naoružanje VBS, i ako propuste da to učine, zaprijetio je da će granatirati Holandsku bazu u Potočarima. Obavezao se na prekid vatre koja će trajati do 10.00 sati, 12. jula, kada je želio da se održi treći sastanak sa komandantom Holandskog bataljona i predstavnicima izbjeglica. Takođe, zatražio je da vidi Nasera Orića, na što mu je komandant Holandskog bataljona odgovorio da Orića nije vidio u Enklavi od aprila.

315. Na povratku u bazu Bataljona u Potočarima, komandant Holandskog bataljona je poslao izvještaj u Zagreb, Sarajevo i Tuzlu, kao i u Krizni štab u Hagu, opisujući sastanke koje je imao sa Mladićem. Svoj izvještaj je zaključio navodeći da "sada ima više od 15.000 ljudi na jednom kvadratnom kilometru, uključujući Bataljon u jednom kranje ranjivom položaju, 'položaju glinenog goluba', nesposoban uopće da brani ove ljude." (sic) Nastavio je sa preciznim opisom lokacije artiljerije i tenkova VBS koji su se direktno mogli vidjeti iz baze. Svoju poruku završio je molbom:

“Ja sam odgovoran za ove ljude (pa ipak) nisam u mogućnosti: da branim ove ljude; da odbranim vlastiti bataljon; da pronađem pogodne predstavnike među civilima, jer zvanični organi zasigurno nisu na raspolaganju; da pronađem predstavnike među vojnim vlastima, jer pokušavaju da izbore put do područja Tuzle, i neće se ni u kom slučaju pojaviti iz čisto ličnih razloga; da uspijem prisiliti vojnike ARBiH da predaju oružje. Po mom mišljenju postoji jedan izlaz: pregovori, danas, na najvišem nivou: Generalni sekretar UN, najviše nacionalne vlasti i bosanskih Srba i Bosanske vlade.”

316. Uskoro nakon ponoći 12. jula bošnjački muškarci okupljeni u Šušnjarima započeli su pokret iz Enklave na teritorij u bosanskih Srba. Muškarci, čij i je broj mogao biti do 15.000, podijelili su se otprilike u dvije brigadne grupe u kojima su najjače jedinice bile na čelu, da bi poslužile kao predhodnica onima koji su slijedili. Možda je jedna trećina grupe bila naoružana. U početku je napredovanje iz Enklave bilo sporo, ljudi su morali da prolaze jedan po jedan kroz srpska minska polja koja su se pružala na granicama Enklave. Poslije jedna grupa je napustila Šušnjare u rano popodne 12. jula, više od 12 sati poslije prve grupe.

317. Uprkos ovako spornom napredovanju Srbi se nisu odmah upuštali u borbu sa kolonom Bošnjaka. Čini se da su mrak, zaklon šume i moguća iznenađenja pružali izvjesnu početnu zaštitu Bošnjacima. Međutim, negdje pred zoru Srbi su počeli stupati u borbu sa kolonom, koristeći teško naoružanje. Nekoliko preživjelih s kojima je vođen razgovor za ovaj izvještaj, iznijeli su ono što vjeruju da su bili napadi hemijskim oružjem. Opisivali su artiljerijske granate koje su nakon pada ispuštale dugotrajne pečurke bijelog dima ili gasa. Oni koji su bili najbliži udaru nisu ubijeni, ali su izgubili orijentaciju i čini se da su neki od njih odlutali od glavne kolone na okolnu teritorij u bosanskih Srba. Dva ljekara, prisutna u ovoj koloni, posvjedočila su ove događaje i vjerovala da su izložena lica bila pod uticajem nesmrtonosnih hemijskih agenasa.

VIII POSLJEDICE PADA SREBRENICE – 12. – 20. JULI

Cilj ovog dijela je pokušaj da se povezanom pričom opiše kako su hiljade muškaraca i dječaka pogubljeni po kratkom postupku i zakopani u masovnim grobnicama za samo nekoliko dana, dok je međunarodna zajednica pokušavala da ispregovara pristup do njih. Navode se detalji kako su dokazi o zvjerstvima izlazili postepeno na vidjelo dana, ali prekasno da bi spriječili tragediju u koja se odvijala. Godine 1995. pojednostavljene su priče u dijelovima, kada su preživjeli masovnog pogubljenja počeli davati prikaze užasa kojima su bili svjedoci; kasnije su satelitski snimci učinili uvjerljivim njihove izvještaje.

Prvi zvanični izvještaj Ujedinjenih nacija, koji je signalizirao mogućnost da su se desila masovna pogubljenja, bio je Izvještaj Specijalnog izvjestioca Komisije za ljudska prava Ekonomsko-socijalnom savjetu UN od 22. avgusta 1995. (E/CN.4/1995/988). Iza njega je slijedio izvještaj Generalnog sekretara Vijeća sigurnosti u skladu sa Rezolucijom 1010 (S/1995/988). Ti izvještaji su sadržavali informacije dobivene od

vladinih i nevladinih organizacija, kao i informacije koje su se pojavile u međunarodnoj lokalnoj štampi. Međutim, do kraja 1995. Međunarodnom sudu za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju (ICTY) još uvijek nije bio odobren pristup tom području da bi on, dokazima sudske medicine, potvrdio navode o masovnim egzekucijama.

Međunarodnom sudu za ratne zločine odobren je pristup poprištu zločina u januaru 1996. Detalji mnogih njihovih navoda objavljeni su u julu 1996. u toku davanja izjave svjedoka prema "Pravilu 60" Pravila o postupku ICTY, u slučaju protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Od tada pa do današnjeg dana, Sud je mogao provoditi daljnje istrage u područjima u kojima su se, prema izvještajima, desila pogubljenja i u kojima su locirane primarne i sekundarne masovne grobnice. Na osnovu dokaza vještaja sudske medicine dobivenih tokom ovih istraživanja, Sud sada može dodatno potvrditi mnoga svjedočenja onih koji su preživjeli masakre. Dana 30. oktobra 1998. Sud je podigao optužnicu protiv Radislava Krstića, komandanta Drinskog korpusa VBS zbog njegovog navedenog učešća u tim masakrima. Tekst optužnice pruža jezgrovit prikaz do sada dobivenih informacija, o tome gdje i kada su se desila masovna pogubljenja. Gore navedeni izvori informacija, spojeni sa izvjesnom dodatnom, povjerljivom informacijom, dobivenom tokom priprema ovog izvještaja, čine osnov predstojećeg prikaza. Izvori se namjerno ne pominju u onim primjerima gdje bi njihovo otkrivanje moglo dovesti u rizik tekući rad Suda.

A. Dvanaesti juli – Sastanci sa Mladićem

– Deportacije i započinju

318. Dana 12. jula SRSG je prenio tekst izvještaja komandanta Dačbat-a Štabu Ujedinjenih nacija u Njujorku. Tom prilikom je, također, dostavio dopunjen prikaz situacije koja je tada vladala. On je ukazao da VBS još uvijek drži 31 holandskog vojnika taocima, uključujući komandira čete B, koga je VBS uhapsila dan ranije. Dodao je da su tri osmatračnice, još uvijek sa posadom, sada iza srpskih linija. Takođe, naveo je da Dačbat može obezbijediti samo dva obroka za svakog izbjeglicu u Potočarima, nakon čega će njihove zalihe biti istrošene. Naglasio je da se vlasti Bosanske vlade protive planu Ujedinjenih nacija o Evakuaciji svih onih iz Potočara koji žele napustiti Srebrenicu. Ministar Muratović je navodno, u ime Bosanske vlade, rekao predstavnicima UNHCR da njegova vlada ne prihvata evakuaciju iz Potočara, osim hitnih medicinskih slučajeva. G. Muratović je očito dodao da, pošto je Srebrenica 'sigurna zona pod zaštitom UN, nedavno raseljena lica treba tamo smjestiti. SRSG je, također ukazao u svom izvještaju da postoji "stvarna zabrinutost" da bi Žepa mogla biti slijedeći cilj Srba. General Mladić je navodno najavio na radiju u bosanskih Srba da svi Bosanci u Žepi treba da polože oružje i neće ih niko povrijediti ako to učine. Osim toga VBS je granatirala četiri osmatračnice UNPROFOR u Žepi, a oko Enklave su povećane borbe. Zaključio je da ukrajinski vojnici, "sa samo 120 vojnika", neće moći pružiti veći otpor ako se Enklava napadne.

319. U međuvremenu, general Mladić nije održao datu riječ da će

obustaviti napad ni na enklavu Srebrenica. U jutarnjim satima 12. jula, VBS je ispalila artiljerijske i minobacačke granate na područje osmatračnice "Papa" da njihovi tenkovi i artiljerija napreduju i da će pucati na posadu ako se pokušaju oduprijeti. U 09.30, VBS je ušla u Osmatračnicu i razoružala posadu, ali im je dozvolila da se vrate u Potočare. Otprilike sat kasnije, tenkovi i osoblje VBS nastavilo je niz put u pravcu Potočara.

320. Negdje u to vrijeme komandant Holandskog bataljona stigao je u Bratunac na svoj treći sastanak sa generalom Mladićem. U pratnji su mu bila tri civila koja su predstavljala izbjeglice. Sastanak je trajao približno jedan i po sat i Srbi su ga snimili na video traci. Predstavnici su ponovo pokušali staviti do znanja Mladiću očajnu humanitarnu situaciju u civilnog stanovništva Srebrenice. Mladić je odgovorio, prema onome kako je poslije toga opisao komandant Dačbata (u toku njegovog svjedočenja na Tribunalu u julu 1996.) kao dugačak historijski monolog, sa posebnim fokusom na bošnjačke napade na Srbe u području Srebrenice za vrijeme 1992. – 1993. pod Orićevim vođstvom. Mladić je tvrdio da je voljan pomoći 25.000 ljudi sakupljenih u području Potočara, ali je tražio saradnju lokalnih civilnih i vojnih vlasti Srebrenice. Ponovo je insistirao da se Bošnjaci trebaju razoručati. Ponudio je dopuštanje da civili okupljeni oko Potočara ostanu u Srebrenici ako žele ili, tri alternative: – da se evakušu na teritorij u oko Tuzle pod Vladinom kontrolom, – na teritorij u pod kontrolom bosanskih Srba, ili – u treće zemlje. Međutim, dodao je da neće pomagati tim ljudima sve dok on i dalje bude primao izvještaje da Bošnjaci još uvijek provode napade oko Enklave, kako je već čuo. Mladić je, takođe, ponovio svoju prijetnju od prethodnog dana da će, ako se zračna sila bude provela protiv VBS, izvršiti odmazdu granatiranjem holandske baze. Mladić je, takođe, insistirao da vidi sve muškarce starosne dobi između 17 – 60 godina, jer prema njegovim riječima, navodno ima "zločinaca" u gomili okupljenoj u Potočarima i da će ih morati ponaosob ispitati. Mladić je zahtijevao od komandanta Dačbata da VBS obezbijedi dizel gorivom, kako bi se olakšala evakuacija. Komandant Holandskog bataljona je odgovorio da nema dizel goriva za VBS i tražio da stavi po jednog svog vojnika u svaki od autobusa koji će evakuisati stanovništvo. Mladić se očito složio i ukazao da će prevoz stanovnika do Kladnja, najbližeg grada pod Vladinom kontrolom, započeti u 13.00 sati.

321. Komandant Holandskog bataljona i tri bošnjačka predstavnika su se vratili u Potočare do 12.30. Po povratku Komandant je zatražio da civilni predstavnici naprave plan evakuacije. Predstavnici su odlučili da će pokušati staviti mali broj muškaraca koji su bili unutar i izvan baze u svaki autobus, koji će, predpostavljali su, obezbijediti međunarodna zajednica, da bi se osigurali da se bezbjedno evakušu. Dok je komandant bio na sastanku s Mladićem, pet srpskih vojnika je ušlo u bazu Holandskog bataljona u Potočarima. To im je dopustio zamjenik komandanta Bataljona da bi potvrdio da nema naoružanih bošnjačkih vojnika u prostoru baze. Vojnici su izvršili provjeru i ubrzo su napustili bazu. To je bio prvi i jedini put da je VBS zapravo ušla u bazu dok deportacija civila nije okončana.

322. U 12.40 sati UNMO je izvjestio da su srpski vojnici ušli

u Potočare i zauzeli položaje opkolivšu bazu Holandskog bataljona. Takođe, izvijestili su da je VBS opkolila tvornicu izvan Baze, gdje se dan ranije okupilo hiljade izbjeglica. Između 13.00 i 15.00 sati, VBS je stigla u Potočare sa 40 do 50 vozila, uključujući manje i veće kamione i mala vojna vozila. I Mladić je lično stigao na lice mjesta u to vrijeme u pratnji veće svite novinara i TV kamera. TV kamere su snimale scene kako VBS dijeli kruh i vodu izbjeglicama, a djeci baca bombone. U toku svjedočenja pred Tribunalom u julu 1996, jedan svjedok tužitelja je preveo izvode iz Mladićevo obraćanja civilima, što je snimljeno za srpsku TV. Mladić im je rekao:

“Ne bojte se. Samo polako, polako. Neka žene i djeca idu prvi. Doći će mnogo autobusa. Prebacit ćemo vas u Kladanj. Odatle ćete preći na teritorij u pod kontrolom Alij inih snaga. Samo bez panike. Neka prvo pođu žena i djeca. Pazite da se ne izgubi ni jedno dijete, ne bojte se. Niko vas neće povrijediti.”

232. Obraćajući se izvještaju, Mladić je nastavio:

“Danas sam primio predstavnike stanovnika i upitali su me da li ja mogu iznaći način da im pomognem da napuste to područje. Željeli su otići i preći na teritorij u pod kontrolom Muslimana i Hrvata. Naša vojska ne želi voditi borbene aktivnosti protiv civila ili snaga UNPROFOR. Nije nam cilj boriti se protiv civilnog stanovništva. Nemamo ništa protiv ovdašnjih ljudi niti UNPROFOR. Obezbjedili smo im prevoz, hranu, vodu i lijekove. Mada nas niko na to ne prisiljava, tokom dana ćemo izvršiti evakuaciju žena i djece, starijih ljudi i svih ostalih koji žele napustiti područje borbenih aktivnosti.”

324. Nakon Mladićeve izjave štampi, otpočeo je progon otprilike 20.000 ljudi ispred vojne baze Holandskog bataljona. Trupe VBS smjesta su počele razdvajati muškarce (između 16-65 godina starosti) od žena, djece i staraca koji su se ukrcavali u autobuse. Stoga se samo mali broj muškaraca uspio ukrcati u nekoliko prvih autobusa, nakon čega im više nije bilo dozvoljeno da u njih ulaze. Postoje različite procjene o tome koliko je muškaraca pomenute starosne skupine u to vrijeme bilo ispred Baze. Neke dosežu čak i cifru od 3.000 ljudi, no druge su znatno niže. Muškarci koji su se zatekli pred bazom, na sistematičan način su udaljavani od autobusa koji putuju za Kladanj i odvođeni u takozvanu “bijelu kuću”, smještenu odmah ispred baze Holandskog bataljona u Potočarima.

325. Dok se ovo sve dešavalo, zamjenik komandanta Holandskog bataljona uputio je predstavnike civilnog stanovništva da naprave spisak svih muškaraca od 16 do 65 godina koji se nalaze unutar Baze i izvan nje. Predstavnici su se usprotivili i negodovali što se odbacuje plan evakuacije koji su oni pripremili. No, unatoč tome, jedan civil je sastavio spisak od 239 ljudi unutar same baze. Izgleda da je barem 60 ljudi odbilo dopustiti da se njihova imena uvrste u taj spisak. Nije napravljen nikakav sličan spisak muškaraca van Baze. Zamjenik komandanta Holandskog bataljona je nakon toga objasnio da je insistirao na sastavljanju spiska da bi se ta informacija prosljedila Međunarodnom crvenom krstu i drugim instancama i da bi tako postojao trag o ovim ljudima. Dalje je objasnio da

je ispočetka prosvjedovao što su pripadnici VBS odvajali muškarce, ali je popustio kada su mu oni objasnili da tim ljudima neće učiniti ništa nažao, već će ih jednostavno ispitati u svojstvu ratnih zarobljenika u skladu sa Ženevskom konvencijom.

326. Dana 12. jula VBS je do kraja dana deportovala nekih 5.000 žena, djece i staraca do Kladnja, preko Bratunca, Nove Kasabe, Milića, Vlasenice, Tišće i Luke, od koje su morali prepješačiti 6 kilometara do linije fronta kraj Kladnja. Čini se da je putovanje cestom trajalo nekih 6 sati. Holandski bataljon nije mogao postaviti po jednog vojnika u svaki autobus kako je namjeravano, zbog neočekivanog broja i brzine pristizanja autobusa. Stoga su odlučili da obezbijede po jedno vozilo u pratnji svakog konvoja. Tokom podnošenja izvještaja po povratku, pripadnici Holandskog bataljona, koji su bili u pratnji, izvijestili su da nisu primijetili bilo kakvo maltretiranje učesnika konvoja, mada su priznali da ne bi nužno mogli ni otkriti bilo kakvo skretanje autobusa sa putnog pravca: neki konvoji su očigledno bili predugi, te oni nisu mogli držati na oku sve autobuse. Do kraja tog dana, VBS je kidnapovala nekih 13-14 holandskih vozila koji su pratili konvoje, zajedno sa svim oružjem i opremom.

327. Nakon toga, saznalo se da je ono malo muškaraca koji su se uspjeli ukrcati u ove autobuse u Potočarima otkriveno i izdvojeno iz konvoja između Tišće i Luke, te su smješteni u Osnovnu školu u Luki. Nakon dan-dva, VBS ih je ukrkala u kamione, odvezla do zabitog pašnjaka kraj Vlasenice gdje su ih pogubili.

328. U međuvremenu je tog istog dana komandant UNPF poslao pismo generalu Mladiću u kome piše: "Humanitarna situacija u Potočarima je vjerovatno gora nego ikada tokom ovog tužnog i nepotrebnog rata i sigurno će poprimiti razmjere dosad neviđene katastrofe, ako se smjesta ne podzmu hitne mjere. Razlog zbog koga vam pišem o ovome je da dobijem vašu podršku pri velikoj akciji i spašavanja života." Komandant UNPF je predložio Mladiću da dozvoli teretnim helikopterima Ujedinjenih nacija da u Potočare uvezu hranu i lijekove, te da se ranjenici izmjestu u centralnu Bosnu. Takođe, predložio je da u Potočare pošalje grupu pregovarača u svojstvu vlastitih izaslanika koji bi pokrenuli pregovore "u cilju spašavanja još više života". U nastavku piše: "prvi znak Vaše dobre volje u ovim pregovorima bio bi da im dopustite slobodan ulazak u Potočare i daljnje neograničeno kretanje". Mladić je nakon toga odbio sve prijedloge komandanta UNPF ili višeg komandanta kadra UNPROFOR stacioniranog u Sarajevu da putuje u Srebrenicu i pregovara sa njim. Ustvari, general Gvero je u podne 12. jula saopštio šefu štaba UNPROFOR da će VBS pregovarati samo sa komandantom Holandskog bataljona, te da su odbili letove helikoptera u Srebrenicu zato što "ne mogu garantovati njihovu sigurnost".

B. Dvanaesti juli – Rezolucija 1004. Vijeca sigurnosti

329. U podne 12. jula po bosanskom vremenu, Vijec sigurnosti je u Njujorku sazvalo vanrednu sjednicu. Jednoglasno je usvojena Rezolucija broj 1004 (1995), gdje se, prema Poglavlju VII Povelje, traži da: "snage bosanskih Srba smjesta prekinu ofanzivu i povuku se iz sigurne zone Srebrenice." Zahtjevalo se da se omogući potpun i neometan pristup

UNHCR i ostalim međunarodnim humanitarnim organizacijama sigurnoj zoni Srebrenice "u cilju olakšavanja patnji civilnog stanovništva." Vijetnamske sigurnosti je, također, zatražilo od Generalnog sekretara da "upotrijebi sva njemu dostupna sredstva da se u Srebrenici restaurira stanje definirano Sporazumom od 18. aprila 1993, a u skladu sa mandatom UNPROFOR, te da pozove sve strane na saradnju u tom smislu."

330. Tokom vođenja debate o toj Rezoluciji (vidi S/PV.3553 od 12. jula 1995.) neke od članica Vijetnamske su pojasnile svoje stavove. Prijemnog glasanja data je riječ predstavniku Bosne i Hercegovine koji je pročitao izjavu predsjednika Izetbegovića. Predsjednik je u njoj zahtijevao da "UN i NATO upotrijebi silu da ponovo uspostave povrijeđene granice sigurne zone Srebrenica, naime, onakve kakve su bile prije napada, u maju 1993.", te je dodao: "ako oni to ne mogu ili ne žele učiniti, zahtijevamo da se to javno objavi."

331. Nakon toga je predstavnik Francuske izjavio da njegova vlada ne želi "nametanje upotrebe bilo kakvih posebnih sredstava." Dodao je: "mi samo želimo reći da smo spremni, ako to civilne i vojne vlasti snaga UNPROFOR smatraju za shodno, da obezbijedimo trupe za bilo koje operacije koje oni smatraju realnim i ostvarivim."

332. Predstavnik Italije je, osvrćući se na gore pomenutu operativnu tačku, izjavio da se njegova vlada "duboko nada da se ovaj cilj može ostvariti mirnim putem kroz pregovore i uvjeravanja."

333. Predstavnik Nigerije je izjavio da "danas u Bosni nema mira koga treba održavati, niti političke volje da se on uspostavi. Iz toga proizilazi dilema o daljnjem uključivanju Ujedinjenih nacija u postojeću situaciju u... Pad sigurne zone Srebrenica samo pojačava dilemu i ide u prilog onome što svi znamo – da fraza "sigurne zone" postaje otužan pogrešan naziv... a Nacrtom rezolucije pred nama se namjerava ispraviti posljednji debakl koji je zadesio međunarodnu zajednicu u pokušaju da se suprotstavi odlučnoj i kontinuiranoj agresiji. Preostaje da se vidi da li nacrt Rezolucije sadrži dovoljno jakih elemenata i dodatnu političku volju koja će konačno ubijediti agresora u našu zajedničku odlučnost da se povuče granica."

334. Predstavnik Ruske Federacije je izjavio: "moramo ponovo naglasiti da zračni napadi ne predstavljaju rješenje. Takođe, ne vidimo rješenje ni u povlačenju snaga Ujedinjenih nacija iz Bosne ili vršenju jačeg pritiska upotrebom sile, što bi imalo ozbiljan suprotni učinak, već ga radije vidimo u omogućavanju bezbjednog i efikasnog funkcionisanja UNPROFOR. Primjećujemo da je Nacrt rezolucije ovlastio Generalnog sekretara da koristi sva raspoloživa sredstva u cilju ponovnog uspostavljanja stanja u Srebrenici definirano sporazumom od 18. aprila 1993, u skladu sa mandatom UNPROFOR. Jasno je da ova odredba isključuje mogućnost korišćenja sile, jer to prevazilazi kontekst sadašnjeg mandata djelovanja u cilju održavanja mira."

335. Nakon glasanja o Rezoluciji, predstavnik Sjedinjenih Država je izjavio: "očigledno je da svi preferiramo miroljubiva sredstva, no pri upotrebi brutalne sile Generalni sekretar, u konstataciji sa odgovarajućim

davaocima trupa, mora imati pravo da iskoristi sva raspoloživa sredstva, kao što je naznačeno u Rezoluciji, da bi se naši resursi primijenili na najefikasniji i način koji bi zadovoljio humanitarne potrebe tolikih očajnih bosanskih građana i da bi se došlo do trajnog mira. Da bi se postigli ovi ciljevi, moja Vlada vjeruje da UNPROFOR mora ostati u Bosni, potpomognut snagama za brzu reakciju.”

336. Predstavnik Ujedinjenog Kraljevstva je izjavio da “je ovo Vijetnam sada zatražilo od Generalnog sekretara da koristi sva raspoloživa sredstva da bi potpomogao ponovno uspostavljanje stanja sigurne zone Srebrenice, kao što su sa strane učesnice dogovorile aprila 1993. Putem demilitarizacije ovog područja, civilno stanovništvo koje se odazove moći će ostati i živjeti bez straha. Ovo Vijetnam je ponovno potvrdilo taj cilj. Nadamo se da UNPROFOR, djelujući u skladu sa svojim mandatom, može doprinijeti da strane učesnice ponovo shvate da potpunu provođenje Sporazuma koji datira iz aprila 1993. predstavlja najbolji korak naprijed.”

337. Zatim je govorio predstavnik Kine, navodeći da njegova Vlada ima “izvjesne rezerve prema akciji i provođenja prisile, pozivajući se na Poglavlje VII Povelje, u skladu sa Rezolucijom.” Dodao je da je njegova Vlada, takođe, “zabrinuta i uznemirena zbog ozbiljnih političkih i vojnih posljedica koje bi mogle proizaći iz akcija dozvoljenih ovom rezolucijom, pogotovo zbog mogućnosti da Snage za održavanje mira postanu jedna od sukobljenih strana i stoga izgube osnov svog daljnjeg postojanja.”

338. Predstavnik Republike Čehoslovačke je naveo da su “zahtjevi sadržani u (ovoj) rezoluciji i Vijetnamske sigurnosti... poštene i da ih treba ispuniti. Međutim, dosadašnje iskustvo pokazuje, i to ne samo u slučaju Bosne i Hercegovine, da će zahtjevi ostati neispunjeni, ako iza njih ne stoji istinska namjera i odlučnost da se oni oživotvore. Strana kojoj je današnja rezolucija naročito namijenjena ovo zna i siguran sam da će njene vođe veoma pažljivo procijeniti naš odgovor na njihove izazove. Ako smo danas usvojili tek još jednu Rezoluciju u punu zahtjeva koji neće biti potkrijepljeni našom čvrstom riješenošću da se pobrinemo da oni budu ispunjeni, onda će to donijeti više štete nego koristi, ne samo situaciji u Bosni i Hercegovini, već i položaju Vijetnamske sigurnosti. Bosanski Srbi će iznova potvrditi svoje uvjerenje da rezolucije i Vijetnamske sigurnosti predstavljaju samo tigre od papira. Bit će u iskušenju da ponove ono što su uradili u Srebrenici, u Žepi, Goraždu i ostalim takozvanim sigurnim zonama, znajući da to može proći nekažnjeno.

339. Sekretarjat Ujedinjenih nacija je prethodnog dana dostavio kopiju u Nacrtu rezolucije specijalnom predstavniku Generalnog sekretara, radi njegovih komentara. Specijalni predstavnik Generalnog sekretara je izrazio sumnju u dublji smisao operativne tačke 6 koja se odnosi na upotrebu sile u cilju ponovnog uspostavljanja statusa sigurne zone. Zaključio je da će Rezolucija “ponovo izazvati nerealna očekivanja”, te bi se eventualno mogla protumačiti kao dozvola upotrebe sile od strane Snaga za brzo reagovanje (SBR) u cilju ponovnog zauzimanja Srebrenice, što bi “iznova izbrisalo razliku između očuvanja i nametanja mira.” Komandant UNPF je na zahtjev Sekretarijata Ujedinjenih nacija smjestio

započeo sa vršenjem procjene koliko je izvodljivo da se sigurna zona ponovo uspostavi silom. Iznio je svoj preliminarni stav da ova mogućnost nije izvodljiva sa trenutno raspoloživim resursima UNPROFOR. Generalni podsekretar za operacije održavanja mira i politička pitanja se složio sa procjenom Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara i komandanta UNPF da, u postojećim okolnostima, pregovori predstavljaju jedinu nadu za ispunjenje ciljeva koje je odredilo Vijeće sigurnosti, te je u tu svrhu nužno otpočeti dijalog sa bosanskim Srbima. Predložili su da Generalni sekretar imenuje specijalnog predstavnika koji će preuzeti ovu ulogu, te je u tom smislu predloženo da tu ulogu smjesti počne vršiti g. Stoltenberg. Generalni sekretar koji je tokom ovih dešavanja putovao Afrikom, složio se sa tim.

C. Noć 12. jula – Otpočinj u pojedinačna umorstva

340. Kada je 12. jula pala noć u Potočarima, nakon što je Vijeće sigurnosti usvojilo Rezoluciju u 1004 (1995), "bijela kuća" pred Bazom holandskog bataljona se počela puniti Bošnjacima, a VBS je otpočela sa njihovim prevozom do Bratunca, gdje su ih po dolasku trpali u jedan hangar. Pripadnicima holandskog bataljona nije bilo dozvoljeno da ih slijede, niti da budu u pratnji autobusa kojima su prevoženi. Kasnije je lice, koje je prebačeno iz Potočara u Bratunac, poznato kao "svjedok A", jula 1996, svjedočilo pred Tribunalom da je tokom noći 12. jula VBS izvlačila jednog po jednog čovjeka iz hangara i tukla ih tupim predmetima. Na temelju njegovog svjedočenja, čini se da je u to vrijeme u hangaru bilo najmanje nekoliko stotina ljudi. Isti izvor je naveo procjenu da je tokom noći VBS ubila otprilike 50 ovih ljudi.

341. Negdje oko ponoći 12. jula, konvoj koji je prije šest sati krenuo iz Potočara stigao je do mjesta iskrcavanja na ruti (en route) Kladanj. Osoblje Holandskog bataljona uspjelo je poslati pratnju ovome konvoju koji se sastojao od sedam vozila i prevezio 54 ranjenika i 10 lokalnih službenika organizacije "Ljekari bez granica" – MSF. Tokom izvještaja po povratku, osoblje Holandskog bataljona je navelo da su vojnici VBS postali agresivni kada su primijetili da 20 ranjenika predstavlja vojno sposobne muškarce. Vojnici VBS su izvukli ranjenike sa vozila i prisilili ih da nastave ići pješice do Kladnja. Mnogi od njih, procijenili su službenici Holandskog bataljona, morali bi puzati nekih 6-7 kilometara, jer nisu mogli pješaćiti. Službenici holandskog bataljona su, takođe, izvijestili da su vojnici VBS zadržali najmanje dvije-tri službenice MSF, o čijoj daljnjoj sudbini nisu ništa znali. Dok su ranjenici koji su mogli pješaćiti ili puzati krenuli prema Kladnju, preostala su 34 ranjenika koji nisu mogli čak ni puzati. Vojnici VBS su odbili zahtjev službenika Holandskog bataljona da im pomognu. Ova 34 ranjenika su ostala u vozilima koja su zatim poslana u Bratunac. Konvoj je bio primoran da čeka na granici Enklave između Potočara i Bratunca i za to vrijeme je jedan ranjenik podlegao.

342. U izvještaju koga su po povratku podnijeli pripadnici Holandskog bataljona naznačeno je da su tokom noći između 12. i 13. jula vojnici VBS vjerovatno izvršili daljnje nasilje nad muškarcima Potočara. U izvještaju je navedeno da je rano uveče 12. jula jedan vojnik Holandskog

bataljona vidio kako dva naoružana vojnika VBS odvođe nekih 10 ljudi, zapadno od Baze holandskog bataljona, prema sporednoj stazi. Nekoliko vojnika Holandskog bataljona je otišlo na to mjesto 13. jula i kraj potoka su našli leševe devet muškaraca. Svi mrtvaci su na leđima u predjelu srca imali rane od metaka. U drugoj prilici su pripadnici Holandskog bataljona primjetili vojnike VBS kako tjeraju barem pet muškaraca u veliku fabriku preko puta Vojne baze u Potočarima. Ubrzo nakon toga su čuli 5-6 hitaca. Kasnije je iz Fabrike izašao jedan srpski vojnik naoružan pištoljem, no vojnici Holandskog bataljona nisu mogli ustanoviti šta se dogodilo. Još jedan vojnik Holandskog bataljona je opisao incident u kojem je vidio čovjeka kako kleči ili sjedi okružen grupom Srba. Toj grupi je prišao izvjestan broj srpskih vojnika koji su zgrabili tog čovjeka i odveli ga iza neke kuće. Nakon toga su se čuli jauci i pucnjevi i vojnici su se vratili sami, rukovali se sa ostalim Srbima i otišli; pomenuti vojnik Holandskog bataljona nije u to vrijeme mogao ustanoviti da li je čovjek pogubljen. Drugom prilikom, jedan je vojnik Holandskog bataljona vidio da pet izbjeglih muškaraca silazi iz kombija kraj ulaza u Vojnu bazu u Potočarima. Dvojica muškaraca su pokušala pobjeći, no naletjeli su pravo na vojnike bosanskih Srba. Vojnik Holandskog bataljona je čuo dva pucnja i vidio da su se oba muškarca srušila na zemlju.

343. Takođe, u noći 12. jula, dok se prednji dio kolone od oko 15.000 ljudi kretao sjeverno, a zatim zapadno od Srebrenice, srpski vojnici su ih počeli opkoljavati, koristeći ne samo teško oružje velikog dometa, već i minobacače, bazuje i lahko oružje. Srbi su obrazovali kordon duž asfaltirane ceste koja je prolazila kroz Konjević Polje i Novu Kasabu koju će Bošnjaci morati preći. Prve jedinice Bošnjaka su, odmah južno od Konjević Polja, prešle cestu, prije nego što je kordon u potpunosti formiran. Bošnjaci su tokom prelaska čuli kako im se srpske patrole obraćaju preko megafona, pozivajući ih na predaju. Takođe, su vidjeli vozila UNPROFOR (koja su Srbi zaplijenili za vojnu upotrebu) i vojnike sa plavim akcijama.

344. Iza ove prve skupine Bošnjaka, središnji dio kolone je upao u zasjedu. Veliki dio kolone je zastao da predahne na čistini kraj Kamenice, čija je lokalni naziv Kameničko Brdo. Preživjeli se sjećaju da je skupina od najmanje hiljadu Bošnjaka bila napadnuta lahkim oružjem kratkog dometa. Dok su bježali sa čistine, činilo im se da je na stotine ljudi pobijeno. Ostali su skeletni ostaci nekolicine ubijenih u zasjedi koje su istraživači Međunarodnog krivičnog tribunala – ICTY i službenici Ujedinjenih nacija jasno vidjeli, prolazeći tuda 1996. Preživjeli se sjećaju da je tu ostalo dosta ranjenika, a neki od njih su se sami usmrtili ili su aktivirali ručne bombe da bi spriječili da budu zarobljeni. Neki preživjeli su nosili ranjenike, no kasnije su se morali predati.

345. Ukratko, postoje snažni dokazi koji navode da su 12. jula zaista izvršena grupna pogubljenja koja su se nastavila tokom noći i jutarnjih časova 13. jula. Međutim, čini se da još nije došlo do većih masovnijih pogubljenja. Čini se da informacije koje pristižu iz srpskih izvora nagovještavaju da je odluka o pogubljenju muškaraca Srebrenice najvjerovatnije donesena nakon pada Srebrenice. Izgleda da je neovisno

o tome donesena odluka o okupljanju velikog broja civilnih i vojnih vozila za deportovanje i progon žena i djece. Informacije, kojima trenutno raspolazemo, ne nagovještavaju da su u ovoj fazi bila korišćena vozila iz Savezne Republike Jugoslavije.

D. Trinaesti juli – Otpočinje ubijanje na stotine nenaoružanih muškaraca i dječaka

346. Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija izvještavaju da su Srbi završili sa progonom stanovnika koji su se okupili pred Vojnom bazom u Potočarima otprilike oko 07.00 sati 13. jula. Srbi su nastavili sa odvajanjem muškaraca od žena i djece odvođeci muškarce u Bratunac. Kao i ranije VBS nije dozvolila pripadnicima Holandskog bataljona da prate ovu drugu grupu, niti da utvrde gdje to odvođe muškarce. Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija su, takođe, napomenuli da će pokušati provjeriti glasine da su Srbi ubili nekoliko ljudi koje su prethodnog dana izdvojili iz gomile. Ni vojni promatrači Ujedinjenih nacija, ni pripadnici Holandskog bataljona nisu izvijestili da su primjetili ili imali razloga da vjeruju da je do tada izvršeno nasilje. Međutim, mogućnost Holandskog bataljona da nadgleda situaciju u bila je krajnje ograničena; pošto nisu više imali vozila potrebnih za pratnju svakog konvoja, uspostavili su četiri statične kontrolne tačke duž puta za Kladanj kojim je prethodnog dana VBS prevozila stanovništvo.

347. U jutro 13. jula prve grupe Bošnjaka koji su prošli kroz srpsko okruženje i preživjeli zasjedu kod Kameničkog Brda počele su iz šuma vršiti pritisak na uzvisinu kod Udrča, u opštini Vlasenica, uzvraćajući sporadičnu vatru prema Srbima koji su ih progonili. Tu su ponovo otpočinuli, čekajući da se smrkne, pa da iz svog šumskog zaklona krenu na sjever. Kolona je tokom sljedeća tri dana dalje napredovala prema sjeveru, većinom noću i, kada je to moguće, zaklonjena šumom. Skupine muškaraca na samom začelju kolone su se u velikom broju počele predavati vojnicima VBS u dva glavna područja; prva skupina se predala na poljani "Sandići", zapadno od Kravice; druga odmah sjeverno od Nove Kasabe kraj nogometnog igrališta. Većina ljudi iz obje skupine, koje su se predale, odvedena je u Bratunac. Ipak, stotinjak ljudi nije odvedeno u Bratunac. Čini se da su umjesto toga bili strpani u poljoprivredno skladište u Kravici i pobijeni granatama i paljbom iz lakog oružja. Pri posjeti Skladištu u Kravici osoblje Ujedinjenih nacija moglo je vidjeti kosu, rvin ljudsko tkivo zalijepljene za zidove ove zgrade. Unutrašnji zidovi, pod i strop su, takođe, bili izrešetani paljbom iz oružja i eksplozijom granata. Takođe, srušen je jedan dio zida, očigledno da bi se olakšalo ukrcavanje ostataka tijela u pripremljena vozila. Manja skupina, od nekih sedamdesetak ljudi, je izgleda bila odvedena do poljane blizu Kravice i pobijena duž obale rijeke. U to vrijeme neupućeni nisu ništa o ovome znali, sve dok pojedinac koji je preživio masakr kod Kravice, uspjevši se nekako kriti ispod gomile mrtvih tijela narednih devet sati, nije kasnije pobjegao i posvjedočio pripadnicima medija i međunarodnih organizacija šta je doživio. ICTY je mogao potkrijepiti svjedočenje putem dokaza forenzičara pribavljenih tokom ekshumacija 1996.

348. Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija su izvijestili da su Srbi

do 17.15 obavili transport svih civila izvan Vojne baze u Potočarima, te su tada započeli sa progonom onih unutar baze. Procijenili su da VBS može okončati cijeli proces u roku od jednog sata. U to vrijeme se u Vojnoj bazi nalazila većina ljudi sa spiska koji je sačinjen prethodnog dana i brojao 239 osoba, zajedno sa grupom od najmanje 60 ljudi koji su odbili da se nađu na spisku. Jedan svjedok koji je razgovarao sa ovim ljudima tvrdi da su oni imali osjećaj da će biti ubijeni, ako budu predati VBS. Ovaj svjedok dodaje da su ljudi izložili svoj strah zamjeniku komandanta Holandskog bataljona, koga su, takođe, podsjetili da su pored rijeke pronađena tijela 9-10 muškaraca koji su bili grupno pobijeni. Oni su uzalud prekinjali da ih ne predaju Srbima. Holandski bataljon im je nakon toga naredio da napuste bazu i jave se Srbima koji su čekali. Osoblje Holandskog bataljona koje je u tome učestvovalo, nakon toga je izjavilo da nisu vjerovali da time ove ljude vode u sigurnu smrt, te da su vjerovali da će Srbi prema tim ljudima postupiti u skladu sa Ženevskom konvencijom. Smatrali su da će, pošto je sačinjen spisak predatih ljudi, ti ljudi uživati izvjesnu bezbjednost. Još uvijek se 239 ljudi sa spiska vodi kao nestalo.

349. Kako se proces progona bližio kraju, prve ekipe UNHCR su mogle doći u ono što je preostalo od Enklave Srebrenica. Konvoj UNHCR je 12. jula krenuo iz Beograda, no bio je zaustavljen na međunarodnoj granici i dozvoljeno mu je da nastavi put tek popodne 13. jula. Konvoj je prošao kroz Bratunac u kome se na ulicama moglo vidjeti kako srpski vojnici slave, čini se da su mnogi od njih bili pijani. Zatim je Konvoj krenuo ka Potočarima, gdje su vidjeli da vojnici UNPROFOR i VBS saraduju pri ukrcavanju posljednjih grupa Bošnjaka u srpske autobuse koji su ih čekali. Nakon završetka ove operacije, te nakon pokušaja da se omogući bezbjedan odlazak lokalnih službenika UNHCR iz Potočara, UNHCR konvoj se vratio u Bratunac. Tu su službenici UNHCR saznali od lokalnih Srba da je na obližnjem nogometnom igralištu zatočen veliki broj Bošnjaka. Padao je mrak i ekipa UNHCR je iz svojih motelskih soba mogla čuti mjestimične pucnje koji su dopirali sa nogometnog igrališta.

350. Do kraja 13. jula nije ostao doslovno nijedan Bošnjak u bivšoj sigurnoj zoni Srebrenice. Gotovo su svi oni spadali u jedan od ovih kategorija.

1) Ostali su živi i probijali se kroz šumu prema teritoriji koja je pod Vladinom kontrolom;

2) Ubijeni su tokom ovog putovanja;

185

3) Predali se Srbima u Potočarima ili na putu prema teritoriji koja je pod Vladinom kontrolom; te su već svi pobijani;

4) Predali su se Srbima u Potočarima ili na putu prema teritoriji koja je pod Vladinom kontrolom, te su ih prebacili u Bratunac; očekujući prebacivanje na mjesta egzekucije i sahrane.

351. Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija i pripadnici Holandskog bataljona su znali da su muški Bošnjaci zatočeni u Bratuncu, ali nisu

znali njihov tačan broj, niti lokacij u. Sada postoje jaki dokazi da je tamo na različitim lokacij ama oko grada bilo zatočeno između 4.000 i 5.000 Bošnjaka: – u skladištu, – u Staroj školi, – u tri reda kamiona i autobusa, na nogometnom igralištu. Vojnici Holandskog bataljona koji su preostali u Bratuncu, u međuvremenu su bili raspoređeni na razne lokacije (hotel "Fontana" i Tehnička škola, oboje blizu nogometnog igrališta).

352. Mada su precizne pojedinosti o tome šta se 13. jula dogodilo sa muškarcima Srebrenice bile rekonstruirane nakon istrage koja je uslijedila tokom posljednje 4 godine, u to vrijeme je vladala zabrinutost oko toga što je tog dana odaslato barem pet pisanih poruka koje alarmantno upozoravaju na moguće kršenje ljudskih prava do koga je već došlo ili do koga bi tek moglo doći.

353. Dana 13. jula poslijepodne, vojni posmatrači Ujedinjenih nacija su izvijestili da im je general Mladić rekao da se u dijelu Enklave u trouglu Bandera nalazi "nekoliko stotina" tijela mrtvih bošnjačkih vojnika. Mladić je zatražio od pripadnika Holandskog bataljona da obavijesti Armiju u Republike Bosne i Hercegovine da on ne "namjerava više ubijati vojnike. Oni se moraju samo predati i predati oružje." Međutim, VBS nije dozvolila vojnim promatračima Ujedinjenih nacija i Holandskom bataljonu da posjete to područje i uvjere se da se tamo zaista nalaze. Ovaj izvještaj je kasnije putem sistema komuniciranja Ujedinjenih nacija dospio slijedećeg jutra u Sekretarijat u Njujorku. Specijalni predstavnik Generalnog sekretara zatražio je da se ovaj izvještaj ne objavi, jer bi u suprotnom vojni posmatrači Ujedinjenih nacija bili izloženi još većoj opasnosti u Srebrenici.

354. Skupina vojnih promatrača Ujedinjenih nacija u Sektoru sjeveroistok je nezavisno od toga izvijestila da je razgovarala sa nekolicinom izbjeglica koje su u Kladanj stigle iz Potočara. Izbjeglice su posvjedočile da su vidjele "kako mušarce izdvajaju od ostalih, zvjerski tuku, kamenuju i u nekoliko slučajeva čak ubijaju noževima." Dodali su da je 30-35 ranjenika odvedeno u Bratunac, te da je "nestalo" još jedno vozilo na putu do mjesta iskrcavanja. U još jednom izvještaju od 13. jula komandant UNPROFOR (koji je vraćen sa odmora) obavještava Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara i komandanta UNPF da počinju pristizati izvještaji, za sada još uvijek nepotvrđeni, o "zarobljavanju i ubistvima" u području Srebrenice.

355. Otpisnik poslova Stalne misije Bosne i Hercegovine, u UN također, zvanično je izrazio zabrinutost svoje Vlade za događaje 13. jula u pismu Generalnom sekretaru, čiji je tekst kolao u svojstvu dokumenta predatog Generalnoj skupštini i Vijecu sigurnosti (A/50/285; S/1995/573). On je prenio vijesti koje je njegova Vlada čula da se muškarci od 13 i više godina starosti izdvajaju od ljudi prevezanih u Kladanj, te da im se gubi svaki trag. Dodao je da postoje daljnji izvještaji o ženama starim od 15 do 35 godina, kojima se, također, gubi daljnji trag. Napomenuo je da "je sudbina ovih zatočenika neizvjesna i da postoje jake indicije da su pogubljeni, mada se ove vijesti još uvijek ne mogu potvrditi". Pismo je završio konstatacijom da "pošto su Ujedinjene nacije propustile da

odbrane stanovništvo Srebrenice u sigurnoj i demilitarizovanoj zoni Ujedinjenih nacija, te nakon što su ga izložile životnoj opasnosti zbog toga što nisu blagovremeno reagovale, one time nisu razrij ešene svojih obaveza da te ljude zbrinu kada su na teritorij i pod kontrolom Vlade.”

356. Sekretarij at je, takođe, 13. jula iz drugog izvora saznao da su Srbi izdvajali vojno sposobne muškarce od ostalih prognanika i odvozili ih u Bratunac. Istoga dana je Sekretarij at prenio specij alnom predstavniku Generalnog sekretara svoju zabrinutost da se bez prisustva nevladinih organizacij a, MKCK ili ostalih organizacij a Ujedinjenih nacija u tom poručju, neće više ništa znati o sudbini ovih ljudi.

357. Nadalje, Povratni izvještaj Holandskog bataljona napominje da je nekoliko pripadnika ovog bataljona neovisno jedan od drugoga vidjelo leševe ili je 13. jula prisustvovalo događajima koji navode na sumnju da je izvršeno nasile širih razmjera. Pored toga što je pored rij eke pronađeno 9-10 leševa, jedan vojnik Holandskog bataljona je vidio sa daljine od oko 200 metara kako četiri vojnika VBS pogubljuju muškarca ispaljivanjem hitaca u stražnji dio glave. Do ovog incidenta je došlo blizu vojne baze u Potočarima. Još jedan vojnik Holandskog bataljona navodi da je vjerovatno bio svjedok kada je VBS pogubila dvojicu izbjeglica ispred glavne kapij e Voje baze u Potočarima. Dva svjedoka Holandskog bataljonase prisjećaju da su 13. jula posjetili “bij elu kuću” u Potočarima i da bi donij eli vodu ljudima koje je VBS tamo zatočila. Ova dva Holandska vojnika se sjećaju da su ti prognanici “bili očigledno krajnje prestrašeni”. Uspjeli su slikati prognanike, no povratni izvještaj Holandskog bataljona da je fi lm sa ovim snimcima nakon razvij anja “proglašen neupotrebljivim” (Ovo nij e dodatno obrazloženo). Čini se da su na istom fi lmu napravljeni snimci 9-10 leševa pronađenih pored rij eke. Još nekoliko pripadnika Holandskog bataljona izvještava da su 13. jula dok su pratili konvoje vidjeli tij ela jednog od pet ljudi na cesti između Bratunca i Konjević Polja. Drugi holandski vojnik razotkriva da je 13. jula vidio po svoj procjeni nekih 1.000 Bošnjaka kako čuč e na nogometnom stadionu na sjeveru Nove Kasabe. Izvještava da je tokom svog boravka u Novoj Kasabi te noću čuo “jaku paljbu iz ručnog oružja iz pravca sjevera.”

358. Čini se da je izvjestan broj pripadnika Holandskog bataljona ispričao neke od ranij e pomenutih događaja osoblju UNPROFOR po dolasku u Zagreb krajem jula, kao i pri donošenju izvještaja po povratku u Holandij u. Kao što je napomenuto na početku ovog poglavlja ovi su iskazi uvršteni u izvještaj Specij alnog izvještača Komisij e za ljudska prava Ekonomsko-socij alnog savjeta od 22. avgusta 1995. (E/CN. 4/1996/9), kao i u izvještaju koji je Generalni sekretar ponudio Savjetu bezbjednosti, saglasno Rezolucij i 1010 od 30. avgusta 1995. (S/1995/755) i 27. novembra 1995. (S/1995/988). Međutim, izgleda da je tek ograničeni broj ovih iskaza iz prethodne tačke zvanično prosljij eđen komandnim putem Štaba UNPROFOR 13. jula ili narednog dana – mada se pokazalo da su neki pripadnici Holandskog bataljona koje Srbi nisu držali u zatočeništvu imali načina da o tome izvij este.

359. Tako je 13. jula na raznim nivoima alarmirano da je možda vršeno ili se vrši nasilje nad muškarcima Srebrenice, ali u to vrijeme još ništa nije bilo potvrđeno. Usprkos tome, na najvišem nivou se ulagani napori da se pozabavi ovim pitanjem.

360. Trinaestog jula Sekretarijat je uputio specijalnog izaslanika Generalnog sekretara, kako da nastavi sa obavljanjem pregovora na najvišem nivou sa bosanskim Srbima, te ako se procijeni da je to primjereno – sa beogradskim vlastima. Trebalo je da on pregovorima pokuša postići da se obnovi stanje Srebrenice kao sigurne zone ili ako to nije moguće barem daljnju prisutnost Ujedinjenih nacija u tom području. Trebalo je da vrši pregovore da bi se oslobodilo zatočeno osoblje Ujedinjenih nacija i da im se ponovo dozvoli slobodno kretanje. Takođe, trebalo je da dobije garancije da će se prema izbjeglicama i raseljenim licima postupati humano, u skladu sa međunarodnim humanitarnim normama i da će biti dozvoljen pristup humanitarnim konvojima. Što se tiče ostalih sigurnih zona općenito, upućen je da pregovorima postigne: – prestanak svih napada VRS na sigurne zone; – definiranje granica sigurnih zona na temelju karti koje je pripremio UNPROFOR; – delimitaciju sigurnih zona, slobodu kretanja za UNHCR i nevladine organizacije, te prolaz humanitarnih konvoja. Vršeno je pritisak na Specijalnog izaslanika da blisko saraduje sa Specijalnim predstavnikom Generalnog sekretara i pregovaračem Evropske unije, g. Bildtom koji se upravo vratio sa sastanka Kontakt grupe posvećenog ovim pitanjima i održanog u Londonu prethodnog dana, za koga se smatralo da će moći pomoći pri kontaktiranju vlasti SR Jugoslavije.

E. Četrnaesti juli – Počinju masovna ubistva – Pregovarač Evropske unije se sastaje sa Miloševićem i Mladićem

361. Nakon toga se saznalo da su Srbi krenuli sa sistematskim istrebljivanjem na hiljade Bošnjaka koje su 14. jula u ranim jutarnjim časovima bili zatočeni u Bratuncu. Tada su započeli sa ukrcavanjem Bošnjaka u vozila i njihovim odvoženjem na različite lokacije u širem

188 području. Ispostavilo se da te lokacije predstavljaju mjesta pogubljenja za koja postoje jaki dokazi da su svi ovi ljudi pobijani tokom naredna dva do tri dana (uz izuzetak šačice pojedinaca koji su preživjeli, krijući se ispod leševa ili među njima).

Navodimo imena pet takvih lokacija (zajedno sa datumima kada se vjeruje da je došlo do pogubljenja):

I Orahovac (lokalitet "Lazete") – 14 juli;

II Nasip kraj Petkovca – 14. do 15 ljudi;

III Farma Branjevo – 16. juli;

IV Dom kulture Pilica – na dan 16. jula ili oko 16. jula;

V Kozluk – na 16. i 17. juli ili oko 16. i 17. jula;

362. Jedan pripadnik jedinica koje su učestvovala u ovim pogubljenjima, Dražen Erdemović (bosanski Hrvat koji se prijavio u VRS) predao se Tribunalu, te je 1996. predočio detaljno svjedočenje o ubistvima u kojima je lično učestvovao ili za koja je znao da su izvršena na dva od ranije pomenutih mjesta pogubljenja: farma Branjevo i Dom kulture Pilica.

Erdemović je bio pripadnik "10. Diverzantskog voda" baziranog u Han Pij esku, Generalštabu VBS. Prisjetio se kako su pripadnici njegove jedinice 16. jula dobili naredbu da odu na farmu ("farma Branjevo") u područje Pilice, mada im prvobitno nije rečeno zašto. Dalje se prisjeća kako su na farmu počeli pristizati autobusi sa Bošnjacima, jedan po jedan, i kako je jedan od komandanata tada naredio njemu i njegovoj jedinici da "pogubi te ljude da ih strijelja". Zapamtio je da je ukupno stiglo između 15 i 20 autobusa, dovozeći muškarce od 17 do 70 godina starosti. Muškarci iz prvog autobusa su imali povez preko očiju i vezane ruke. Ostali nisu imali povezane oči, niti vezane ruke.

363. Dok su autobusi pristizali, Erdemovićevoj jedinici se pridružila još jedna grupa vojnika iz Bratunačke brigade. Ovi vojnici su počeli tući civile motkama. "Tjerali su ih da kleknu i da se mole na muslimanski način pognute glave", nastavio je Erdemović. Zaključio je da su time nastojali poniziti ove ljude prije nego ih pogube. Erdemović je naglasio da se pokušao izvući iz predstojećih ubistava, navodeći "Naprosto mi je bilo žao tih ljudi. Nisam imao nikakvog razloga da pucam na njih. Nisu mi učinili ništa nažao." No, napomenuo je da je unatoč tome morao ubijati, jer je prijetila mogućnost da i sam bude pogubljen ako odbije da izvrši naređenje, da je čak o vozačima autobusa bilo naređeno da ubiju barem po jednu osobu" da ne bi mogli svjedočiti". Erdemović vjeruje da su pripadnici 10. diverzantskog voda zajedno sa vojnicima iz, – pretpostavljao je – Bratunačke brigade, toga dana postrojili između 1.000 i 1.200 muškaraca na farmi kraj Pilice i sistematski ih pobijali, u čemu je i sam učestvovao. Kada su ga upitali koliko ljudi je lično ubio, odgovorio je: "Radije ne bih da znam koliko sam ih sam ubio." Međutim, tom ubijanju nije bilo kraja.

364. Erdemović se sjeća da je nakon pogubljenja na farmi Branjevo jedan od komandanata rekao da se u Domu kulture Pilica nalazi zatočena

189
još jedna grupa od oko 500 Bošnjaka. Ovaj put se Erdemović uspio izvući od ubijanja dokoga je, čini se, došlo paljbom iz lakog ručnog oružja i ubacivanjem granata u prostoriju.

365. Erdemović je pred Tribunalom izjavio: "Želio sam svjedočiti da olakšam savjesti i zato što se sve to dogodilo, a ja to nisam želio. Jednostavno su me natjerali, bio sam prisiljen i mogao sam birati između vlastitog života i života ovih ljudi: pa čak i da sam izabrao da pogube mene, to nimalo ne bi uticalo na sudbinu ovih ljudi. O njihovoj sudbini je odlučio neko na mnogo višem položaju od mene. Kao što sam već napomenuo, to prevazilazi moje shvatanje, mislim, to mi je potpuno uništilo život i zato sam svjedočio." Vrijedno je imati na umu da je Erdemović, bosanski Hrvat, jedini izvršilac pogubljenja od 14. do 17. jula koji se sam predao. ICTY je rekonstruisao tok zločina izvršenog u tom periodu pomoću nalaza forenzičara upotrebljenih da potkrijepe svjedočenja šačice ljudi koji su preživjeli masovna pogubljenja.

366. Iskazi preživjelih sa ostalih mjesta zločina su isto toliko puni užasa. Strahote ljudi zatočenih u Bratuncu započele su par dana ranije,

14. jula, kada je jedna grupa ljudi ukrcana u autobuse i odvedena u školu kraj zaseoka Lazete, gdje su ih potrpali u Magacin. Tokom cijelog jutra, Magacin se neprestano punio ljudima, sve dok ih na kraju nisu izveli, dali im vode i rekli da će ih razmijeniti. Nakon toga su ih natrpali u kamione i odvezli 800 metara sjeverno od škole, iskrkali, postrojili i strijeljali.

367. 14. jula je još jedna grupa prebačena iz Bratunca, preko Zvornika i Karakaja, pored fabrike aluminijuma, do škole u Petkovicima gdje su ih iskrkali. Potrpali su ih u školsku i kulturnu salu i učionice. Tokom dana su ih na smrt tukli. Popodne i naveče su ih potrpali u autobuse i odveli do platoa Fabrike aluminijuma (Crveni nasip) i pogubili. Smatra se da su neki leševi bačeni u jezero, a, ostali pobacani u masovne grobnice.

368. Na samu 15. juli ili otprilike tog datuma, skupina od oko 450 ljudi je prebačena iz Bratunca do Kozluka na Drini, sjeverno od Karakaja. Izvršeno je masovno pogubljenje na samo nekoliko stotina metara od kasarne "Vukovi sa Drine".

369. Šesnaestog jula se kolona Bošnjaka koja je krenula iz Srebrenice i Šušnjara još uvijek pokušavala probiti doteritorijepod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine. Mnogi su se predali i očito bili ukrcani u autobuse i kamione, a zatim odvedeni u dolinu Cerske. Jedan preživjeli Srebreničanin se kasnije prisjeća da je, kada je tamo stigao, shvatio da gazi po krvi, te da su ostali koji su nakon sedmicu dana prolazili kroz dolinu Cerska osjetili zadah leševa. Kasnije je u masovnoj grobnici blizu ove lokacije nađeno 150 tijela vezanih ruku.

370. Tokom posljednjih nekoliko godina Haški tribunal je uspio ustanoviti da su ljudi pobijeni između 14. i 17. jula pokopani u roku od 24-48 sati u masovne grobnice u neposrednoj blizini mjesta pogubljenja. U nekim slučajevima žrtve su natjerane da same sebi kopaju grobove. U drugim, opet, streljane su stojeći u rakama. Postoje naznake da su tokom slijedećih nekoliko mjeseci tijela iskopana iz prvobitnih masovnih grobnica, te ponovo sahranjena na 33 različite "sekundarne lokacije". Smatra se da se u svakoj od ovih sekundarnih lokacija nalaze posmrtni ostaci 80 – 180 tijela. Ekipe Haškog tribunala je uspjelo sondama pronaći svaku lokaciju, te u potpunosti ekshumirati njih sedam. Do današnjeg dana je Haški tribunal u ovim potpuno ekshumiranim lokacijama pronašao ostatke oko 2.000 žrtava, od kojih je do sada identifikovano samo oko 30.

Četrnaesti juli – Sastanak sa Miloševićem i Mladićem

371. Izgleda da međunarodna zajednica u to vrijeme nije posjedovala dokaze da su smaknuća dosegla tako frapantnu cifru. U stvari, svi pojedinci sa kojima je obavljen razgovor u kontekstu ovog izvještaja, naznačili su da nisu očekivali, pa čak da nisu mogli ni zamisliti da će doći do tolikog varvarstva. Međutim, izvještaj Holandskog bataljona otkriva da su dva holandska vojnika 14. jula kada su se vraćali u Bratunac iz Nove Kasabe vidjeli 500 do 700 leševa pored puta. Pa ipak, isti izvještaj navodi da su druga dva holandska vojnika koja su putovala u istom vozilu vidjela tek nekoliko leševa. Ne postoji pisana evidencija da je 14. jula, ili tokom narednih dana Holandski bataljon ustupio ove iskaze UNPROFOR nadležnim putem. Stoga nije jasno koliko je tada bilo tijela, niti da li su

u pitanju vojnici iz "kolone" koji su ubijeni u okršaju sa VBS ili su to bili goloruki ljudi nad kojima je izvršeno masovno smaknuće.

372. Dana 14. jula pregovarač Evropske unije, G. Bildt, otputovao je u Beograd da se sastane sa predsjednikom Miloševićem. Sastanak je održan u Dobanovcima, lovačkoj kući izvan Beograda, gdje se sedam dana ranije Bildt sastao sa predsjednikom Miloševićem i generalom Mladićem. Prema Bildtovoј izjavi za javnost koja se ticala tog drugog sastanka,²⁸ on je vršio pritisak na Predsjednika da smjesta omogući da se UNCHR dozvoli da uđe u Srebrenicu i pruži pomoć ljudima, te MKCK da bi se izvršio popis ljudi koje je VBS tetirala kao ratne zarobljenike. Takođe, insistirao je na tome da se holandskim vojnicima omogući da svojevoljno napuste područje.

G. Bildt je dodao da međunarodna zajednica neće tolerisati napad na Goražde, te da se mora dati "zeleno svjetlo" za slobodan i neometan pristup enklavama. Takođe, zahtijevao je da cesta od Kiseljaka do Sarajeva (putni pravac "Labud") bude otvorena za nevojni transport. Predsjednik Milošević je izgleda pristao na neke od zahtjeva, no istovremeno je tvrdio da on ne kontroliše situaciju. Milošević je, takođe, ranije tokom sastanka objasnio da je cijeli incident bio podstaknut eskalacijom muslimanskih napada iz same Enklave, čime se krši Sporazum o demilitarizaciji iz 1993.

373. Nekoliko sati nakon početka sastanka u Dobanovce je stigao general Mladić. G. Bildt je ustanovio da je general Mladić smjesta pristao na većinu zahtjeva vezanih za Srebrenicu, no da se suprotstavio 28 Carl Bildt, *Peace Journey: The Struggle for Peace in Bosnia* (Mirovno putovanje - Borba za mir u Bosni), Weidenfeld i Nicolson, London 1998, str. 61. aranžmanima koji se odnose na druge enklave, pogotovo Sarajevo. Čini se da je konačno, na intervenciju predsjednika Miloševića, u principu postignut sporazum. Odlučeno je da se slijedećeg dana održi još jedan sastanak na kome bi se potvrdili postignuti dogovori. G. Bildt se već dogovorio sa G. Stoltenbergom i Akašijem da mu se pridruže na tom sastanku u Beogradu. Takođe, zatražio je od Komandanta UNPROFOR da dođe u Beograd da bi sa Mladićem utanačio neke vojne pojedinosti.

374. U međuvremenu je Vijēće sigurnosti ponovo zasjedalo da bi razmotrilo situaciju u Srebrenici, te je usvojilo Predsjednikovu izjavu (S/PRST/1995/32) u kojoj se Predsjednik pozvao na Rezoluciju u 1004 (1995) i ispoljio duboku zabrinutost zbog toga što bosanski Srbi neprestano vrše prisilnu relokaciju na desetine hiljada civila iz sigurne zone Srebrenice u Tuzlanski region. Vijēće smatra da ovaj prisilni izvještaj predstavlja jasno kršenje ljudskih prava civilnog stanovništva. Predsjednik je naveo da je Vijēće "posebno zabrinuto zbog izvještaja da su bosanski Srbi prisilno otpremili do 4.000 muškaraca i dječaka iz sigurne zone Srebrenica." Zahtijevalo je da "u skladu sa međunarodno priznatim standardima ponašanja i međunarodnim pravom, bosanski Srbi smjesta oslobode ove ljude, da u potpunosti poštuju prava civilnog stanovništva iz sigurne zone Srebrenica i prava svih ljudi zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom, te da dozvole prisustvo Međunarodnog komiteta Crvenog krsta."

F. Petnaesti juli – Masakri se nastavljaju – Postignut

“sporazum” između Mladića i UNPROFOR

375. Kopredsjedavajući Međunarodne konferencije o Jugoslaviji i, Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN i Komandant UNPROFOR okupili su se na sastanku u ambasadi Sjedinjenih Država u Beogradu u jutro 15. jula. G. Bildt je kratko izvijestio prisutne o rezultatima svog sastanka sa Miloševićem i Mladićem od prethodnog dana. Znajući za izvještaje da je možda došlo do teških povreda ljudskih prava muškaraca i dječaka Srebrenice, no ne znajući da su otpočela masovna i sistematična pogubljenja, prisutni visoki međunarodni zvaničnici su se pridružili Miloševiću i Mladiću na ceremonijalnom sastanku na visokom nivou i ručku. Nakon toga je uslijedio sastanak između Komandanta UNPROFOR i Mladića na kome je trebalo utanačiti pojedinosti.

376. U svome izvještaju sa ovih sastanaka, 29. g. Bildt objašnjava da su se učesnici dogovorili da isprva ne obavijeste javnost o održavanju sastanka, niti da otkriju sadržaj postignutih dogovora. Objašnjava da su tako odlučili zbog toga što se sastanak sa Mladićem tobože održao bez Karadžićevog znanja, te nisu željeli da to ovaj sazna (Bildt navodi da se 29. Isto., str. 64.

ulažu zajednički naponi da se Mladić iskoristi za slabljenje Karadžića). Bildt dodaje da je bez obzira na to odlučeno da odredbe Sporazuma koje se odnose na Srebrenicu odmah stupe na snagu, mada nije došlo do njegovog zvaničnog potpisivanja, dok će se odredbe koje se odnose na Gorazde, Žepu, Sarajevo i druga pitanja analizirati nakon sastanka koji se treba održati u 12.00 časova 19. jula između komandanta UNPROFOR i Mladića na teritoriji i pod kontrolom Srba, izvan Sarajeva. Ovaj drugi sastanak se neće održati u tajnosti, a nakon njegovog završetka svi će objaviti postignute dogovore, uključujući i one koji se odnose na Srebrenicu.

377. Kako stoji u izvještaju predčenom glavnom sjedištu Ujedinjenih nacija, tada je postignut sporazum oko slijedećih pitanja koja se odnose na Srebrenicu:

- Slobodan pristup UNHCR i ICRC ovome području;
- da ICRC smjesti može doprijeti do “ratnih zarobljenika” kako bi se procijenilo njihovo opće stanje, napravili spiskovi i preispitalo da li su procedure u sabirnim centrima bosanskih Srba u skladu sa Ženevskom konvencijom;
- UNPROFOR će 17. jula predati zahtjev za ponovno snabdijevanje Srebrenice preko Beograda – Ljubovije – Bratunca;
- Trupe Holandskog bataljona u Srebrenici zajedno sa opremom mogu slobodno napustiti područje 21. jula ili ubrzo nakon toga, u pravcu Bratunca (Komandant UNPROFOR i Mladić će zajedno nadgledati njihov pokret);
- UNPROFOR će organizovati hitno izmještanje ranjenika iz Potočara i Bratunca, uz korišćenje kola hitne pomoći; dogovoren je “jedan vid” prisustva UNPROFOR u “ključnim područjima”;

378. Što se tiče ostalih pitanja u principu je dogovoreno da

će snage UNHCR i UNPROFOR imati slobodu kretanja u pravcu do Goražda i Žepe ili iz njih, preko Beograda i Višegrada. Kopnenim koridorom između Kiseljaka i Ilidže, tzv. "Sij era 1" (Sierra One) uspostaviti će se normalan saobraćaj prema Sarajevu. Komandant UNPROFOR se založio da se put preko Igmana nastavi koristiti kada on procijeni da uslovi na putu preko Kiseljaka nisu zadovoljavajući. Srbi su predložili da se pozovu starješine svih sukobljenih strana i u Bildtovom prisustvu razgovaraju o sporazumu za obustavu neprijateljstva. Dogovoreno je da se sastanak između UNHCR i generala Gvere održi u podne 16. jula na Jahorini.

379. Ubrzo nakon ovog sastanka, zagrebačko osoblje je izvijestilo Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Akašija, da je VBS oslobodila vojnike Holandskog bataljona koje je držala kao taoce, te da će ih narednog dana pokupiti u Beogradu. Osoblje g. Akašija je, takođe, pripremilo izvještaj o svojim saznanjima o tome šta se dešava. Napisali su da postoje glasine da se 10.000 ljudi probija kroz šume, te da se priča da je manje od trećine naoružano. Dalje su naveli: "Još uvijek nismo načisto sa tim gdje su Bosanci iz Srebrenice. UNHCR je načuo glasine da bi oni mogli sada biti u Bijeljini. Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija su čuli pucnje u šumi kraj Bratunca i nagovještavaju da su neki od ovih ljudi pobijeni. "Ljekari bez granica" javljaju o masakrima duž ceste od Bratunca do Kladnja i ovim se može objasniti nestanak četiri autobusa". Izvještaj potvrđuje da Međunarodnom komitetu Crvenog krsta još uvijek nije dozvoljeno da dopre do muškaraca i dječaka koji se vode kao nestali.

380. Do 15. jula su UNHCR i UNPROFOR pomirili stavove sa Vladom Bosne i Hercegovine vezane za smještaj izbjeglih Srebreničana. Specijalni predstavnik Generalnog sekretara izvještava glavno sjedište Ujedinjenih nacija u Njujorku da je 5.670 raseljenih smješteno u nekih 720 šatora na tuzlanskom aerodromu. Vlasti Bosanske vlade su otpočele organizovati smještaj za još 11.000 raseljenih u raznim dijelovima Tuzlanskog kantona. Mnoštvo raseljenih osoba se samo pobrinulo za smještaj kod prijatelja i rodbine. Do 15. jula je MKCK registrovao da je ukupno 19.700 žena, djece i staraca (i jako mali broj vojno sposobnih muškaraca) iz Potočara prošao kroz Kladanj. UNPF procjenjuje da je nestalo do 20.000 osoba iz Srebrenice, većinom vojno sposobnih muškaraca. (No, UNPF se ograđuje, ističući da je ovaj broj nestalih osoba oduzet od ukupnog broja stanovnika Enklave, za koje UNHCR procjenjuje da iznosi 42.000 ljudi, što se smatra pretjeranim, mada nije jasno do koje mjere). UNPF napominje da do sada jedini izvještaj o tome gdje se ovi ljudi nalaze potiče od "Ljekara bez granica" koji vjeruju da je nekih 700 muškaraca zatočeno na nogometnom stadionu u Bratuncu.

381. Osoblje UNPROFOR Odeljenja za civilna pitanja, predstavnici visokih komesarijata za ljudska prava i izbjeglice Ujedinjenih nacija, Međunarodni komitet Crvenog krsta, razne nevladine organizacije i predstavnici zemalja članica, kao i novinski

izvještači, počeli su propitivati raseljene koji su se nakon dolaska okupljali na Tuzlanskom aerodromu i obližnjim područjima. Oni su počeli pripovijedati priče o ubistvima kojima su prisustvovali, te o otmicama i silovanjima za koje su znali. Međutim, u Tuzlu još nije pristigao niko od onih koji su preživjeli masovna pogubljenja. U međuvremenu su vojni posmatrači Ujedinjenih nacija izvijestili da je sada VBS preuzela njihov prijašnji Štab u zgradi pošte u Srebrenici. Prve srpske porodice su se, takođe, počele useljavati u kuće koje su napustili njihovi prijašnji stanari.

382. Usred sve veće zabrinutosti za sudbinu muškaraca Srebrenice, napada na Žepu koji je bio u toku i straha da su mogući napadi na druge sigurne zone, premijer Ujedinjene Kraljevine Velike Britanice i Sjeverne Irske je sazvao veliku međunarodnu konferenciju u koja se trebala održati u Londonu 21. jula na kojoj će se odlučiti koju strategiju u primijeniti u ovako kriznoj situaciji.

G. Šesnaesti do 18. juli – Mladić još uvijek ne poštuje postignuti dogovor o Srebrenici – Isplivava sve više izvještaja o počinjenim zločinima

383. Vojnici Holandskog bataljona koji su prethodno zadržani kao taoci u područjima pod kontrolom Srba su u podne 16. jula stigli u Zagreb, a narednog dana su vraćeni u Holandiju. U Potočarima su još uvijek ostali i čekali izmještaj: 383 vojnika holandskog bataljona, 3 vojna promatrača Ujedinjenih nacija, 6 prevodilaca UNPROFOR, 2 lokalna službenika UNHCR, 8 službenika MSF, 2 predstavnika izbjeglica (koji su se pridružili komandantu Holandskog bataljona u pregovorima sa Mladićem – treći je 13. jula izručen VBS i vodi se kao nestao), te otprilike 88 ranjenih lokalnih stanovnika.

384. Dana 16. jula, konvoj Norveškog logističkog bataljona smješten u Tuzli, pokušao je prodirati kroz područja pod srpskom kontrolom do Potočara, te odatle povesti preostale ranjenike iz Vojne baze Holandskog bataljona. Konvoj se morao vratiti nakon što je VBS počela pucati na njega. VBS je, takođe, između Bratunca i Zvornika kidnapovala jedan konvoj Holandskog bataljona, te od njegovih pripadnika oduzela vozila, oružje i opremu. MKCK nije mogao doprijeti do ranjenika zadržanih u Potočarima i Bratuncu prije 17-18. jula. Uspjeli su izmjestiti na sigurno njih 65, no VBS je zadržala preostala 23 ranjenika kao "ratne zarobljenike". MKCK je mogao ustanoviti njihov identitet i boravište. Istovremeno je VBS odbijala da se pokuša pronaći na hiljade i hiljade muškaraca za koje se nije znalo gdje se nalaze. Takođe, je natjerala zamjenika komandanta Holandskog bataljona i predstavnika bošnjačkih civila da potpišu Izjavu u kojoj stoji da je "evakuacija" Srebreničana obavljena u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom. Pomenuti oficiri Holandskog bataljona od tada kategorički pobijaju valjanost ove "deklaracije". Izjavio je da je njegov potpis (kao i potpis bošnjačkog predstavnika) iznuđen silom, te da se u svakom slučaju samo odnosi na one konvoje gdje su službenici Ujedinjenih nacija bili u pratnji, što se vidi iz rukom ispisane bilješke za koju je insistirao da se ubaci u tekst.

385. Kasno uveče 16. jula i u ranim jutarnjim časovima 17. jula nekih 4.500 do 6.000 muškaraca i dječaka iz kolone koja je kroz šumu pobjegla iz Srebrenice, prešlo je na teritorij u pod kontrolom ARBiH, u sjevernom području Sapne.

386. Tokom razgovora u vezi navoda ovog izvještaja, nekolicina Bošnjaka koji su preživjeli šestodnevni marš kroz šumu, objasnilo je da su nakon prolaska kroz prvo okruženje Srba, naletjeli na još jedan kordon kod sela Križevići. Nekoliko sati se vodila žestoka borba, no uspjeli su nastaviti dalje. Pljusak i grad su koloni obezbijedili dodatni zaklon, dok je prolazila kroz opštinu Zvornik. Kada se kolona Bošnjaka približila glavnoj liniji i fronta, napali su komandni štab Srba, zarobili 2 tenka i Pragu 20 mm. Koristeći zarobljene tenkove i oružje, Bošnjaci su probili tri linije srpskih rovova. Nakon toga su slali signale na Federalnu teritoriju, nadajući se da će 2. korpus ARBiH započeti sa operacijom i zadržati ili odvratiti srpske snage, dok oni pokušavaju preći liniju u sukobljavanju. Drugi korpus nije izvršio nikakav diverzantski napad. Međutim, bivši komandant Srebrenice, Naser Orić je na teritoriji Federacije okupio četnaest dobrovoljaca. Kada su Orić i njegovi ljudi utvrdili gdje će se Srebreničani pokušati probiti srpske linije, na tom mjestu su izvršili napad i promoralili Srbe da se djelomično povuku iz isturenih rovova. Ovim su se između kolone Srebreničana i Orićevih ljudi našli samo oslabljeni srpski položaji. Ljudi iz kolone su dobili naredbu da upotrijebe svu preostalu municiju na ovu posljednju liniju u srpske odbrane, uključujući i šaržere koje su čuvali za svaki slučaj, ako bi pali u zarobljeništvo i morali izvršiti samoubistvo. Probili su srpske linije i stigli na teritoriju u ARBiH.

387. Narednog dana mnogi od pomenutih ljudi u potrazi za svojim porodicama počeli su pristizati u Tuzlansko područje. Bosanska vlada je razoružala preživjele Srebreničane i prebacila ih do kolektivnog smještaja u širem području Tuzle. Pripadnici UNPROFOR su mogli obaviti razgovor sa mnogima, te prenijeti njihove iskaze vođama Misije. Ispitani ljudi procjenjuju da je do 3.000 od nekih 12.000 – 15.000 osoba iz zbjega bilo pobijeno tokom borbe sa VRS ili kada su prolazili kroz minska polja, dok nije poznat broj osoba koje su se predale vojnicima VRS. Nisu znali da li su ovi posljednji još uvijek u životu, niti gdje su zatočeni. Takođe, je izvjestan broj ljudi izvršio samoubistvo. Njihovi iskazni navode na grubu procjenu da je nestalo između 4.000 i 7.000 muškaraca i dječaka.

388. Od 17. jula VRS i dalje ne poštuje postignute dogovore koji se odnose na Srebrenicu, a na čije provođenje se Mladić obavezao u Beogradu prije dva dana. Specijalni predstavnik Generalnog sekretara obavio je u Njujorku toga dana da "status i lokacija nestalih lica i mogućih zarobljenika, naročito muškaraca određene starosti ostaje velika nepoznanica u našoj bazi podataka. Nepotvrđeni izvještaji pominju pritvore, smaknuća, silovanja mladih djevojaka i ostala zverstva. Kako VRS još ne dozvoljava širi pristup području, koristilo bi kada bi javnost i medij i nastavili poklanjati pažnju ovim pitanjima ili je čak i pojačali... Važno je da se ne dozvoli da opadne interes za ovo pitanje, jer bi se inače mnogo hiljada ljudi našlo u životnoj opasnosti."

389. Istoga dana, jedan je vojnik Holandskog bataljona tokom boravka u Zagrebu, po povratku sa teritorije pod kontrolom Srba iznio novinaru slijedeće citirane riječi: "sezona lova je u punom jeku... ne love se samo muškarci koji navodno pripadaju Bosanskoj vladi... već nisu pošteđene ni žene, čak ni trudnice, djeca i starci. Neki su pobijeni ili ranjeni, drugima su odsječene uši a nekoliko žena je silovano."30 Ova priča je prodrla u javnost i telegramima je razasmeta na sve strane. Otprilike 30 Agence France Press, (AFP), Izvještaj od 17. jula 1995, Dutch Algemeen Dagblad.

U to vrijeme su i ljudi koji su preživjeli smaknuća počeli kazivati svoja svjedočanstva međunarodnim i lokalnim novinarima.

390. Ovo je natjeralo Sekretarijat da slijedećeg dana napiše Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara: "Nema sumnje da ste već pročitali ili čuli opsežne izvještaje o zverstvima koja su počinili bosanski Srbi tokom nedavnog zauzimanja Srebrenice. Mada mnogi od ovih izvještaja potiču od izbjeglica, oni su brojni i dosljedni i mnogi međunarodni posmatrači, uključujući i UNHCR, im vjeruju. Međutim, nismo dobili nikakve informacije o ovome od UNPROFOR." Sekretarijat je urgirao da se Specijalni predstavnik Generalnog sekretara pobrine da UNPROFOR obavi razgovor sa osobljem Holandskog bataljona koje se tada već povuklo iz Srebrenice. U nastavku uputstva Specijalnom predstavniku Generalnog sekretara stoji: "to što nismo u mogućnosti a potkrijepimo (ili autoritativno opovrgnemo) ni jednu od skorašnjih tvrdnji, od kojih mnoge uključuju događaje za koje UNPROFOR u Potočarima nije mogao da ne zna, ovdje izaziva sve veću zabrinutost." Specijalni predstavnik Generalnog sekretara odgovara da su vojnici Holandskog bataljona koji su bili u Bratuncu, odmah po dolasku u Zagreb podnijeli izvještaj. No, dodao je da takvi izvještaji "nisu iz prve ruke otkrili nikakve dokaze o kršenju ljudskih prava."

H. Devetnaesti juli – Sporazum Mladića i Komandanta UNPROFOR

391. Na osnovu skorašnjeg sastanka sa predsjednikom Miloševićem i generalom Mladićem u Beogradu g. Akaši se nadao da će obojica možda smatrati za shodno da pokažu malo velikodušnosti. Zatražio je mišljenje od komandanta UNPROFOR koji je odgovorio da je "došao kraz održavanju mira", te da je politika sigurnih zona "očigledno propala". Po njegovom mišljenju ratovat će se još neko vrijeme, dok se ne postigne "ravnoteža" u osvojenim teritorijama i borbenim mogućnostima. On je smatrao da bi do ovakve ravnoteže moglo doći, jer vrijeme ne ide na ruku bosanskim Srbima, za koje je predvidio da će, kako vrijeme bude odmicalo, razmjerno slabiti. Upozorio je na to da će Srbi tražiti prekid vatre kojim bi "stavili pečat na svoja teritorijalna osvajanja."

392. Komandant UNPROFOR se sastao sa Mladićem 19. jula u restoranu "Jela" (u Han Pijesku izvan Sarajeva na teritoriji i pod kontrolom Srba). Tokom cijelog sastanka uspio je biti u vezi sa g. Bildtom koji je u Beogradu vodio paralelne pregovore sa predsjednikom Miloševićem. Komandant UNPROFOR je iznova naglasio Mladiću da je od suštinske

važnosti da se Međunarodnom komitetu Crvenog krsta odmah dozvoli pristup zarobljenicima, te da se UNPROFOR i UNHCR mora ponovo omogućiti slobodno kretanje po enklavama. Natjerao je Mladića da opiše "ponašanje svojih trupa nakon pada Srebrenice". Mladić je dodao da je u noći 10.-11. jula značajan broj trupa Armije Republike Bosne i Hercegovine probio linij u fronta na Tuzlanskom pravcu. Mladić je dalje rekao da je napravio koridor i dopustio da ove trupe u njega upadnu. Složio se da je došlo do izvjesnog "čarkanja" uz obostrane gubitke i da se desilo nekoliko "kobnih manjih incidenata". Zatim su komandant UNPROFOR i Mladić potpisali Sporazum koji omogućava sljedeće:

– da ICRC ima pristup svim "prihvatnim centrima" u kojima su zatočeni muškarci i dječaci Srebrenice, do sutradan;

– da se UNHCR i humanitarnim konvojima dozvoli ulazak u Srebrenicu;

– da se evakuiraju ranjenici iz Potočara i bolnice u Bratuncu;

– da se vrati oružje i oprema koje je VRS oduzela

Holandskom bataljonu;

– da se Holandski bataljon izmjesti iz Enklave, što bi započelo 21.

jula poslijepodne, nakon evakuacije preostalih žena, djece i staraca koji su željeli otići.

Nakon potpisivanja ovog sporazuma, Specijalni predstavnik

Generalnog sekretara pisao je predsjedniku Miloševiću, podsjetivši ga

da sporazum kojim se ICRC dozvoljava pristup Srebrenici još uvijek nije ispoštovan. Nakon toga je Specijalni predstavnik Generalnog sekretara,

takođe, nazvao predsjednika Miloševića da bi to još jednom istakao.

393. Tokom ovog sastanka Mladić je pobjedonosno izjavio da je

Žepa pala pred uznapredovanim srpskim snagama. Međutim, to nije bilo tačno, mada je situacija na terenu Žepe postala složena.

Biblioteka SVEDOČANSTVA br. 22

Srebrenica:

OD PORICANJA DO PRIZNANJA

Izdavač:

Helsinški odbor

za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača:

Sonja Biserko